

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МАТКОВСЬКИЙ АНАТОЛІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 341.32:623.4-027.43

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

Спеціальність 293 – міжнародне право

Галузь знань 29 – міжнародні відносини

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А.А. Матковський

Науковий керівник:

СУРІЛОВА Олена Олексіївна

доктор юридичних наук, професор

Одеса - 2025

АНОТАЦІЯ

Матковський А. А. Виконання рішень Міжнародного кримінального суду: теорія та практика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 – міжнародне право (галузь знань 29 – міжнародні відносини) – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Дисертація присвячена комплексному аналізу міжнародно-правових та національно-правових засад виконання рішень Міжнародного кримінального суду (МКС). Під таким виконанням для цілей дослідження мається на увазі співробітництво держав з Міжнародним кримінальним судом з метою своєчасного та повного виконання проміжних процесуальних рішень (наприклад, ордерів на арешт) та остаточних вироків МКС.

Робота ґрунтується на тезі, що концепція міжнародної кримінальної відповідальності існувала в міжнародному праві протягом століть та походила з національних правових систем. Поступове оформлення міжнародного кримінального права (МКП) розпочалося у XIX столітті, а остаточно воно склалося після Другої Світової Війни зі створенням Міжнародних кримінальних трибуналів в Нюрнбергу та Токіо. В період Холодної війни концепція продовжувала існувати, однак не застосовувалася через незгоду «великих держав» в Раді Безпеки ООН, що завадило створенню нових трибуналів. Водночас, неможна говорити, що норми МКП зникли, адже вони застосовувалися окремими національними судами. Відбувалася розробка нових норм, наприклад, щодо заборони геноциду.

Відродження міжнародного кримінального права та міжнародного кримінального правосуддя відбулося в 1990-х роках з початком роботи міжнародних кримінальних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди та окремих інтернаціоналізованих судів. З урахуванням їхнього досвіду і був створений Міжнародний кримінальний суд, юрисдикція якого охопила злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин геноциду, а пізніше злочин агресії. Римським статутом МКС також було затверджено процедурні правила розгляду

справ, встановлено види покарань та порядок відшкодування жертвам. Особливе значення мали норми щодо співробітництва держав та судової допомоги, в тому числі щодо виконання запитів про допомогу. Статутом також встановлений порядок виконання рішень Міжнародного кримінального суду після їх ухвалення.

В роботі наголошується, що порядок виконання рішень органів міжнародної кримінальної юстиції суттєво відрізняється від порядку виконання рішень внутрішньодержавних судів. Головним елементом виконання рішень міжнародних судів є співпраця держав. Особливо важлива така співпраця для подолання особистих імунітетів, якими користуються голови держав, урядів та міністри закордонних справ, подолати який можливо лише спільними зусиллями міжнародної спільноти. Першою дієвою системою виконання рішень міжнародних кримінальних трибуналів стала та, що була створена при Міжнародних трибуналах при Югославії та Руанді, адже зобов'язання добровільного співробітництва випливало з резолюцій Ради Безпеки ООН. Таке виконання можливе як в державі винесення вироку, так і в державі, де були скоєні злочини чи в третіх державах. Воно передбачає відбування покарання в місцях позбавлення волі цих держав за угодою з відповідним трибуналом та під його наглядом. Порядок виконання вироків про позбавлення волі повинен відповідати міжнародним стандартам прав людини. Для контролю над цим використовуються механізми самих трибуналів, а також інші міжнародні механізми. Це включає право на помилування та пом'якшення вироку. Аналогічні принципи були використані в системі виконання Вироків Міжнародного кримінального суду.

Особливу увагу в роботі приділено принципу компліментарності в діяльності МКС. Цей принцип відрізняє його від інших міжнародних трибуналів. Відповідно до нього, Міжнародний кримінальний суд не підмінює, а доповнює національні судові системи, а його юрисдикція вступає в силу в разі, якщо держава нездатна чи не бажає здійснити кримінальне переслідування. В роботі застосовується поняття активної або позитивної компліментарності, що проявляється в тому, що МКС може сам вирішувати коли держава не може чи нездатна здійснити кримінальне переслідування та вводити в дію свою юрисдикцію. Активна компліментарність

передбачає оцінку лише самої якості кримінального переслідування на національному рівні, але не оцінку національної правової системи. Тож питання дотримання Римського статуту залишається в віданні держав. Зокрема це стосується питання реформування національних правових систем. В Римському статуті прямо не міститься вимоги щодо імплементації його в національне законодавство чи адаптації національних законодавств до його вимог. Водночас, вимоги забезпечення якості кримінального переслідування прямо пов'язані з адаптацією національних законодавств до Римського статуту з метою зменшення прогалин у ньому та боротьби з безкарністю на національному та міжнародному рівнях, для чого необхідні не стільки зміни у законодавстві, скільки підвищення ефективності його застосування, в тому числі, шляхом змін у практиці та навчання.

В дисертаційному дослідженні розглядаються дві опори Римського статуту: судова опора, що представлена самим Судом, та опора правозастосування, що беруть на себе зобов'язання співробітничати з Судом. Існує залежність МКС від держав в питаннях виконання його рішень, оскільки Суд не має власних військових чи поліцейських сил. Співробітництво може набувати форми арешту обвинувачених та їх передачі суду, збору та обміну доказами вручення документів і, власне, виконання рішень. Як показує практика, найважливішою та найскладнішою формою для виконання є арешт та передача суду обвинувачених осіб на виконання ордерів на арешт, виданих МКС, а також замороження та арешт активів підозрюваних. На заваді тут може стати імунітет підозрюваних та обвинувачуваних, яким вони можуть користуватися в силу займаних ними посад в державах. Рішенням цієї проблеми є розгляд обов'язку передачі таких осіб МКС як зобов'язання *jus cogens* та *erga omnes*, що впливає з особливого характеру заборон злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду та підтверджується повноваженнями Ради Безпеки ООН передавати справу безпосередньо на розгляд МКС.

В роботі наголошується, що Міжнародний кримінальний суд було створено задля посилення міжнародного співробітництва шляхом припинення безкарності осіб, які вчинили тяжкі злочини, що загрожують миру, безпеці та добробуту

людства. Завдяки концепції компліментарності, МКС має юрисдикцію лише у випадку небажання чи нездатності держави здійснити відповідне кримінальне переслідування. Звідси випливає значущість впливу Суду на національні правові системи. Хоч Римський статут цього прямо і не передбачає, держави фактично повинні вносити зміни до свого матеріального та процесуального права для забезпечення повноцінного співробітництва з МКС. Це зумовлюється тим фактом, що якщо держави бажають здійснювати переслідування міжнародних злочинців, то вони повинні вносити зміни до свого законодавства так, аби мати змогу це зробити. Ці вимоги можуть стосуватися забезпечення прав людини в судових провадженнях, особливо в тому що стосується дотримання прав підозрюваних та обвинувачених. Це також обмежує можливості застосування позасудових методів, таких як комісії правди чи амністії, оскільки вони можуть дозволити злочинцям уникнути судового переслідування. В інтересах міжнародного кримінального правосуддя залишається проведення належного розслідування в судовому порядку, тому МКС приділяє значну увагу укріпленню національних систем кримінального правосуддя, що додає йому легітимності в очах міжнародної спільноти.

Примусове виконання рішень становить невід'ємну частину ефективного функціонування Міжнародного кримінального суду, що відбувається завдяки міжнародно-правовому механізму виконання вироків. Такі вирoki можуть приймати форму позбавлення волі та поєднуватись з конфіскацією доходів, майна та активів засудженого. Вироки проголошує Міжнародний кримінальний суд, але їхнє виконання делегується національним системам кримінального правосуддя та відбувається в місцях позбавлення волі держав під наглядом МКС. В Суду просто відсутня власна пенітенціарна система, і тому він змушений покладатися на держави-учасниці Римського статуту, з якими укладаються угоди на підставі Типової угоди, і МКС має змогу обирати державу виконання зі списку на підставі принципу рівномірного розподілу так, аби надати кожній державі можливість прийняти рівну кількість засуджених. В разі, якщо не буде досягнуто згоди з жодною державою щодо певного засудженого, відбування покарання може відбуватися в Нідерландах згідно з Угодою про штаб-квартиру. Держави виконання

зобов'язані забезпечити виконання вироку у строгій відповідності до проголошеного МКС рішення, а зміна тривалості чи тяжкості покарання належить виключно до компетенції Апеляційної палати МКС у випадках дієвого каяття, допомоги слідству чи істотної зміни обставин. Умови ув'язнення визначаються законодавством та можливістю держави виконання покарання, але в будь-якому випадку мають бути не гіршими ніж в інших державах, де відбувається відбування покарання. В роботі досліджується діяльність міжнародних контрольних механізмів для умов відбування покарання, зокрема Міжнародного комітету Червоного Хреста та Європейського комітету з питань запобігання катуванням. Визначається, що відповідні витрати несе держава-учасниця, за виключенням окремих процесуальних витрат, пов'язаних з доставкою чи транзитом ув'язнених, підготовкою експертиз та звітів. Розглядаються порядок та умови діяльності Цільового фонду, що був створений з метою виконання рішень МКС про відшкодування жертвам та поповнюється за рахунок конфіскації майна та активів засуджених осіб, а також добровільних внесків, внесення яких дозволяє засудженим скоротити терміни ув'язнення.

В роботі окремо розглядається діяльність слідчого ізолятору Міжнародного кримінального суду як місця позбавлення волі обвинувачених, що тримаються під вартою, засуджених, які очікують відбування покарання та свідків, що знаходяться під вартою у зв'язку з іншими кримінальними провадженнями проти них та у зв'язку з дачею показань, а також засуджені на виконання рішень МКС, якщо жодна держава не бажає їх прийняти, або якщо строк покарання, який залишилося відбутися, є незначним. Досліджується система оскарження рішень та політик посадових осіб слідчого ізолятору чи Суду, що можуть порушувати права ув'язнених, навіть незважаючи на те, що умови тримання в ізоляторі є добрими навіть за європейськими мірками. Наголошується, що в будь-якому випадку слідчий ізолятор є місцем позбавлення волі, тож дисциплінарна влада, що її здійснюють органи Суду над ув'язненими, створює потенційну можливість для зловживань, від яких захищає система оскаржень. Це може стосуватися порушень процесуальних прав, встановлених Римським статутом та прав людини. На

практиці право на оскарження трактується дуже широко і може стосуватися найдрібніших питань. Водночас, незначна кількість оскаржень доводить, що в слідчому ізоляторі МКС, в цілому, дотримуються прав ув'язнених при виконанні рішень про арешт. Розглядаються різні повноваження органів суду щодо розгляду скарг. Оцінюються повноваження Секретаріату Суду, що стосуються скарг на умови тримання та дії персоналу, і в яких оскарження носить адміністративний характер та перегляд Президією, що носить судовий характер. Також розглядається діяльність Незалежного наглядового механізму, що виконує функції розслідування, перевірки та оцінювання та існує при Асамблеї держав-учасниць.

Велику увагу в дисертаційному дослідженні приділяється проблематиці виконання рішень Міжнародного кримінального суду при виконанні рішень про арешт осіб, що користуються особистим імунітетом. Дана проблематика розглядається на прикладі колишнього суданського президента Омара аль-Башира. Останній проявляв чималу міжнародну активність, здійснюючи візити до інших країн, в тому числі, держав-учасниць Римського статуту, навіть попри наявність ордеру на арешт, а вимоги про його затримання та передачу стикалися з протидією держав та регіональних міжнародних організацій, таких як Африканський Союз. Досліджується юридична колізія, якою держави виправдовували свою поведінку, а саме та, що міститься в частині 1 статті 98 Римського статуту, відповідно до якої Суд не може звертатися з проханням про передачу, що вимагали б від запитуваної держави дій, що суперечать її зобов'язанням за міжнародним правом стосовно особистого чи дипломатичного імунітету. Робиться висновок, що ключовим питанням є те, чи може резолюція Ради Безпеки ООН переважати над нормою Статуту МКС щодо імунітетів, і що в Римському статуті це питання не вирішене, створюючи прогалину, якою скористалися держави, відмовляючи у видачі аль-Башира. Подальшій невизначеності сприяла відсутність відповіді на звернення МКС до Ради Безпеки ООН стосовно невиконання його рішень. Робиться висновок про неефективність чинної моделі, яка зробила можливою передачу аль-Башира лише після його повалення та укладення угоди між Міжнародним кримінальним судом та новим урядом Судану. На це вказує, зокрема, ухвалення в тому ж 2019

році рішення, в якому МКС зазначив, держави не можуть посилалися на норму статті 98 для виправдання невидачі міжнародних злочинців, які користуються імунітетом. Однак, йдеться про рішення самого Суду. Норма статті 98 лишилася незмінною, що означає, що створена нею колізія так і залишилась невирішеною.

Ключова частина роботи приділена відносинам Міжнародного кримінального суду та України в аспекті виконання рішень МКС. Це зумовлено двома зверненнями, поданими до Суду Україною, в тому числі, щодо подій Революції Гідності та російської агресії починаючи з 2014 року. Акцентується, що ці звернення зумовлені нездатністю України здійснити кримінальне переслідування окремих осіб, в тому числі, російських високопосадовців, через відсутність доступу до підозрюваних. Зазначається, що видача ордеру на арешт російського президента та уповноваженої з прав дитини демонструє, що МКС підтримує звернення України та бажає здійснити розслідування ситуації в Україні та розслідувати справи проти російських посадовців. Робиться висновок, що ордер на арешт вже призвів до фактичної міжнародної ізоляції російського президента, оскільки він втратив можливість відвідувати більшість країн світу та перебуває під ризиком видачі навіть в державі-неучасниці Римського статуту. Крім того, робиться висновок про високу моральну силу рішення МКС, яке обмежує міжнародні контакти держави-агресора в цілому.

В роботі окремо досліджується зобов'язання України внести зміни до власного кримінального та кримінального процесуального законодавства з метою приведення його у відповідність з Римським статутом. Доводиться, що внесені в 2022 році зміни до Кримінального процесуального кодексу не повністю відповідають Римському статуту. Зокрема, новий розділ IX² КПК України містить небезпечні обмеження юрисдикції лише російськими військовими злочинцями, що може призвести до висновку про небажання України здійснювати кримінальне переслідування за можливі злочини, скоєні українськими військовослужбовцями та іншими представниками держави. Крім того, вимоги щодо отримання представниками МКС дозволу від українських органів влади не відповідають Римському статуту, який не передбачає отримання таких спеціальних дозволів.

Тож КПК в цій частині потребує доопрацювання з метою приведення його у відповідність з Римським статутом.

Ключові слова: міжнародне кримінальне право, міжнародне право, Міжнародний кримінальний суд, виконання рішень Міжнародного кримінального суду, Римський статут, права людини, міжнародна відповідальність, тероризм, міжнародні організації, міжнародні злочини, геноцид, воєнні злочини, злочини агресії, злочини проти людяності.

SUMMARY

Matkovskiy Anatolii. The Execution of the Decisions of the International Criminal Court: Theory and Practice. – Qualification scientific work, manuscript right.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree; specialty 293 – International Law (field of knowledge 29 - International Relations). – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive analysis of the international legal and national legal principles of the execution of the decisions of the International Criminal Court (ICC). Such enforcement, for the purposes of the study, refers to the cooperation of states with the International Criminal Court for the purpose of timely and full enforcement of interim procedural decisions (eg, arrest warrants) and final judgments of the ICC.

The work is based on the thesis that the concept of international criminal responsibility existed in international law for centuries and originated from national legal systems. The gradual development of international criminal law (ICC) began in the 19th century, and it finally took shape after the Second World War with the creation of the International Criminal Tribunals in Nuremberg and Tokyo. During the Cold War, the concept continued to exist, but was not applied due to the disagreement of the "great powers" in the UN Security Council, which prevented the creation of new tribunals. At the same time, it cannot be said that the norms of the International Criminal Law have disappeared, because they were applied by individual national courts. New norms were being developed, for example, regarding the prohibition of genocide.

The renaissance of international criminal law and international criminal justice took place in the 1990s with the establishment of international criminal tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda and some other internationalized courts.

Taking into account their experience, the International Criminal Court was created, the jurisdiction of which covered crimes against humanity, war crimes, the crime of genocide, and later the crime of aggression. The Rome Statute of the ICC also approved

the procedural rules for handling cases, established the types of punishments and the procedure for compensation to victims. Of particular importance were the norms regarding the cooperation of states and judicial assistance, including the fulfillment of requests for assistance. The statute also establishes the procedure for the execution of decisions of the International Criminal Court after their adoption.

The work emphasizes that the order of execution of decisions of international criminal justice bodies differs significantly from the order of execution of decisions of domestic courts. The main element of the execution of decisions of international courts is the cooperation of states. Such cooperation is especially important for overcoming the personal immunities used by heads of state, governments and foreign ministers, which can only be overcome by the joint efforts of the international community.

The first effective system for the execution of decisions of international criminal tribunals was the one created by the International Tribunals for Yugoslavia and Rwanda, because the obligation of voluntary cooperation arose from the resolutions of the UN Security Council. Such execution is possible both in the state of sentencing and in the state where the crimes were committed or in third countries. It provides for the serving of punishment in places of deprivation of liberty of these states under the agreement with the relevant tribunal and under its supervision. The procedure for execution of prison sentences must comply with international human rights standards. Mechanisms of the tribunals themselves, as well as other international mechanisms, are used to control this. This includes the right to pardon and commutation of sentence. Similar principles were used in the system of execution of sentences of the International Criminal Court.

Special attention in the work is paid to the principle of complementarity in the activities of the ISS. This principle distinguishes it from other international tribunals. According to it, the International Criminal Court does not replace, but complements national judicial systems, and its jurisdiction comes into force when a state is unable or unwilling to prosecute. The work uses the concept of active or positive complementarity, which is manifested in the fact that the ICC can itself decide when the state is unwilling or unable to carry out criminal prosecution and implement its jurisdiction. Active

complementarity involves evaluating only the quality of criminal prosecution at the national level, but not evaluating the national legal system. Therefore, the issue of compliance with the Rome Statute remains in the hands of states. In particular, this concerns the issue of reforming national legal systems.

The Rome Statute does not explicitly require its implementation into national legislation or the adaptation of national legislation to its requirements. At the same time, the requirements for ensuring the quality of criminal prosecution are directly related to the adaptation of national legislation to the Rome Statute in order to reduce gaps in it and fight impunity at the national and international levels, for which not so much changes in legislation are needed, but an increase in the effectiveness of its application, including through changes in practice and training.

The dissertation examines the two pillars of the Rome Statute: the judicial pillar, represented by the Court itself, and the enforcement pillar, which undertakes to cooperate with the Court. There is a dependence of the ICC on the states in the implementation of its decisions, since the Court does not have its own military or police forces. Cooperation can take the form of the arrest of the accused and their transfer to court, the collection and exchange of evidence, the delivery of documents and, in fact, the execution of decisions. As practice shows, the most important and most difficult form to implement is the arrest and transfer to the court of the accused persons for the execution of arrest warrants issued by the ICC, as well as the freezing and seizure of the suspects' assets. The immunity of the suspects and the accused, which they can use due to the positions they hold in the states, can become an obstacle here. The solution to this problem is to consider the obligation to transfer such persons to the ICC as a *jus cogens* and *erga omnes* obligation, which arises from the special nature of the prohibitions of crimes under the jurisdiction of the Court and is confirmed by the authority of the UN Security Council to transfer the case directly to the ICC.

The work emphasizes that the International Criminal Court was created to strengthen international cooperation by ending impunity for persons who have committed serious crimes that threaten the peace, security and well-being of mankind. Thanks to the

concept of complementarity, the ICC has jurisdiction only in the event of a state's unwillingness or inability to prosecute. Hence the significance of the Court's influence on national legal systems. Although the Rome Statute does not explicitly provide for this, states must actually make changes to their substantive and procedural law to ensure full cooperation with the ICC.

This is due to the fact that if states wish to prosecute international criminals, they must amend their legislation in order to be able to do so. These requirements may relate to the provision of human rights in court proceedings, especially in respect of the rights of suspects and accused persons. It also limits the use of extrajudicial methods, such as truth commissions or amnesties, as they may allow criminals to avoid prosecution. It is in the interests of international criminal justice to conduct a proper investigation in court; therefore, the ICC pays considerable attention to strengthening national criminal justice systems, which adds legitimacy to it in the eyes of the international community.

Enforcement of judgments is an integral part of the effective functioning of the International Criminal Court, which occurs thanks to the international legal mechanism for the execution of sentences. Such sentences may take the form of imprisonment and be combined with the confiscation of income, property, and assets of the convicted person. Sentences are pronounced by the International Criminal Court, but their execution is delegated to national criminal justice systems and takes place in state prisons under the supervision of the ICC. The Court simply does not have its own penitentiary system and is therefore forced to rely on States parties to the Rome Statute with which agreements are concluded based on the Framework Agreement, and the ICC is able to choose the executing State from a list based on the principle of equal distribution so as to give each State the opportunity to accept an equal number of convicts.

In the event that no agreement is reached with either state for a particular convict, the sentence may be served in the Netherlands under the Headquarters Agreement. Executing states are obliged to ensure the execution of the sentence in strict accordance with the announced decision of the ICC, and changing the duration or severity of the punishment belongs exclusively to the competence of the Appeals Chamber of the ICC

in cases of effective remorse, assistance to the investigation or a significant change in circumstances. Imprisonment conditions are determined by legislation and the capabilities of the state of execution of the sentence, but in any case, should not be worse than in other states where the sentence is served. The work examines the activities of international control mechanisms for the conditions of serving punishment, in particular the International Committee of the Red Cross and the European Committee for the Prevention of Torture. It is determined that the relevant costs are borne by the participating state, with the exception of certain procedural costs related to the delivery or transit of prisoners, the preparation of examinations and reports. The procedure and conditions of operation of the Trust Fund, which was created for the purpose of implementing the decisions of the International Criminal Court on compensation for victims and is replenished due to the confiscation of property and assets of convicted persons, as well as voluntary contributions, which allow convicts to shorten their prison terms, are considered.

The work separately examines the activity of the detention center of the International Criminal Court as a place of imprisonment for the accused in custody, convicts who are awaiting their sentence and witnesses who are in custody in connection with other criminal proceedings against them and in connection with testifying, as well as those sentenced to the execution of the decisions of the ICC, if no state is willing to accept them, or if the remaining sentence to be served is insignificant.

The system of appealing the decisions and policies of the officials of the detention center or the Court, which may violate the rights of prisoners, despite the fact that the conditions of detention in the detention center are good even by European standards, is being investigated. It is emphasized that, in any case, a detention center is a place of deprivation of liberty, so the disciplinary power exercised by the Court authorities creates the potential for abuses that the appeals system protects against. This may concern violations of procedural rights established by the Rome Statute and human rights. In practice, the right to appeal is interpreted very broadly and may concern the smallest issues. At the same time, a small number of appeals prove that in the pretrial detention

center of the International Criminal Court, in general, the rights of prisoners are respected when executing arrest decisions.

Various powers of court bodies regarding the consideration of complaints are considered. The powers of the Secretariat of the Court regarding complaints about the conditions of detention and the actions of the staff, and in which the appeal is administrative in nature and the review by the Presidium, which is judicial in nature, are evaluated. The activity of the Independent Oversight Mechanism, which performs the functions of investigation, verification and evaluation and exists under the Assembly of the participating states, is also considered.

Much attention is paid in the dissertation study to the problems of implementing the decisions of the International Criminal Court in the implementation of decisions on the arrest of persons enjoying personal immunity. This issue is considered using the example of former Sudanese president Omar al-Bashir. The latter showed considerable international activity, making visits to other countries, including the states that are parties to the Rome Statute, even despite the existence of an arrest warrant, and demands for his detention and transfer faced opposition from states and regional international organizations, such as the African Union. The legal conflict with which states have justified their behavior is examined, namely that contained in Article 98, paragraph 1 of the Rome Statute, according to which the Court cannot make a request for a transfer that would require the requested state to act contrary to its obligations under international law regarding personal or diplomatic immunity.

It is concluded that the key issue is whether a UN Security Council resolution can override the ICC Statute's immunities rule, and that the Rome Statute does not address this issue, creating a loophole that states have taken advantage of to refuse to extradite al-Bashir. Further uncertainty was contributed to by the lack of a response to the appeal of the ISS to the UN Security Council regarding non-implementation of its decisions. The conclusion is made about the ineffectiveness of the current model, which made the transfer of al-Bashir possible only after his overthrow and the conclusion of an agreement between the International Criminal Court and the new government of Sudan. This is

indicated, in particular, by the adoption of a decision in the same 2019, in which the ICC stated that states cannot refer to the norm of Article 98 to justify the non-extradition of international criminals who enjoy immunity. However, it is about the decision of the Court itself. The norm of Article 98 remained unchanged, which means that the conflict created by it remained unresolved.

The key part of the work is devoted to the relations between the International Criminal Court and Ukraine in the aspect of the implementation of ICC decisions. This is due to two appeals submitted to the Court by Ukraine, including those regarding the events of the Revolution of Dignity and Russian aggression since 2014. It is emphasized that these appeals are due to Ukraine's inability to prosecute certain individuals, including Russian high-ranking officials, due to the lack of access to the suspects.

It is noted that the issuance of an arrest warrant for the Russian president and the commissioner for children's rights demonstrates that the ICC supports Ukraine's appeal and wants to investigate the situation in Ukraine and investigate cases against Russian officials. It is concluded that the arrest warrant has already led to the de facto international isolation of the Russian president, as he has lost the opportunity to visit most of the world's countries and is at risk of extradition even in a state that is not a party to the Rome Statute. In addition, a conclusion is made about the high moral force of the ICC decision, which limits the international contacts of the aggressor state as a whole.

The work separately examines Ukraine's obligation to amend its own criminal and criminal procedural legislation in order to bring it into line with the Rome Statute. It is proven that the changes made in 2022 to the Criminal Procedure Code do not fully comply with the Rome Statute. In particular, the new Section IX² of the Criminal Procedure Code of Ukraine contains dangerous limitations of jurisdiction only over Russian war criminals, which may lead to the conclusion that Ukraine is unwilling to pursue criminal prosecution for possible crimes committed by Ukrainian military personnel and other state representatives. In addition, the requirements for the ICC representatives to obtain a permit from the Ukrainian authorities do not comply with the Rome Statute, which does

not provide for obtaining such special permits. Therefore, the Criminal Procedure Code in this part needs to be revised in order to bring it into line with the Rome Statute.

Keywords: international criminal law, international law, International Criminal Court, execution of decisions of the International Criminal Court, Rome Statute, human rights, international responsibility, terrorism, international organizations, international crimes, genocide, war crimes, crimes of aggression, crimes against humanity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Сурілова О.О. Матковський А.А. Ордер на арешт Міжнародного кримінального суду: проблеми виконання та шляхи їх вирішення. *Право і суспільство* 2025. № 2. С. 660-666.
2. Матковський А. А. Співробітництво держав з міжнародним кримінальним судом: теорія і практика *Держава та регіони Серія: Право.* 2023 р. № 2 (80). С, 283-291 URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/50.pdf
3. Матковський А. А. Виконання Україною рішень міжнародного кримінального суду *Право і суспільство* / 2023. №3. С. 380-389 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/3_2023/57.pdf
4. Матковський А. А. Вплив трибуналів ad hoc на становлення та розвиток механізму міжнародної кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 627-631. URL: www.lsej.org.ua.
5. Матковський А. А. Делегування державою повноважень міжнародним організаціям. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. №3 С.361-363. URL: www.lsej.org.ua.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Матковський А. А. Особливості виконання рішень міжнародного кримінального суду Восьмі Таврійські юридичні наукові читання матеріали міжнародної науково -практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь: Liha-Pres., 2023. 204с. С.191-194
2. Матковський А. А. Захист порушених прав людини внаслідок збройної агресії Права людини в період збройних конфліктів : 3б. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.) / Нац. ун-т «Одеська юридична академія» у 2 т. Одеса, 2022. С. 322-324.

3. Матковський А. А. Прецедент ЄСПЛ як механізм забезпечення рішень міжнародних судів. Права людини – пріоритет сучасної держави : збірник матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (10 грудня 2020 року, м. Одеса) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 93-95.
4. Matkovsky Anatoliy Restrictions on human rights in the context of the fight against the COVID-19 pandemic: the approaches of the European Court of Human Rights Surilova Olena Matkovsky Anatoliy Theoretical foundations of jurisprudence: collective monograph Boston: Primedia eLaunch, 2020. 179p. Available at: DOI:10.46299/isg.2020.MONO.LEGAL.II P.101-119 URL: <http://isg-konf.com>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ.....	13
1.1. Еволюція ідеї та межі міжнародного кримінального правосуддя.....	13
1.2. Історичний розвиток моделей виконання рішень міжнародних кримінальних судів.....	30
1.3. Міжнародний кримінальний суд як компліментарний механізм до національних судових систем.....	43
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ.....	58
2.1. Правові основи механізму співробітництва держав з Міжнародним кримінальним судом.....	58
2.2. Міжнародно-правові механізми спонукання держав до розслідування злочинів, визначених Римським статутом.....	71
2.3. Міжнародно-правовий механізм виконання вироків Міжнародного кримінального суду.....	84
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ.....	101
3.1. Виконання рішень щодо ув'язнення в слідчому ізоляторі Міжнародного кримінального суду.....	101
3.2. Практичні проблеми виконання рішення Міжнародного кримінального суду на прикладі справи аль-Башира.....	114
3.3. Виконання рішень Міжнародного кримінального суду та Україна.....	129
ВИСНОВКИ.....	144
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	151
ДОДАТКИ.....	182

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АДУ	-	Асамблея держав-учасниць
АС	-	Африканський союз
ВРУ	-	Верховна Рада України
ГА ООН	-	Генеральна асамблея Організації Об'єднаних Націй
ЄКПЛ	-	Європейська конвенція з прав людини
ЄС	-	Європейський Союз
КЗК	-	Європейський Комітет з запобігання катуванням та нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню
КПК	-	Кримінальний процесуальний кодекс
КСУ	-	Конституційний Суд України
МКП	-	Міжнародне кримінальне право
МКС	-	Міжнародний кримінальний суд
МКЧХ	-	Міжнародний Комітет Червоного Хреста
МТКЮ	-	Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії
МТР	-	Міжнародний трибунал щодо Руанди
ННМ	-	Незалежний наглядовий механізм
ОАД	-	Організація американських держав
ООН	-	Організація Об'єднаних Націй
ПАРЄ	-	Парламентська асамблея Ради Європи
РБ ООН	-	Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй
СССЛ	-	Спеціальний суд по Сьєра-Леоне

ВСТУП

Актуальність теми. Міжнародний кримінальний суд (МКС) є відносно новим утворенням у міжнародному праві і працює лише близько 20 років. Створений міжнародним договором, він має 123 держави-учасниці та охоплює приблизно третину населення світу. Завданням Суду є кримінальне переслідування за найтяжчі міжнародні злочини такі як агресія, геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини. Це перший в світі постійно діючий міжнародний суд, що має кримінальну юрисдикцію. Ця юрисдикція доповнює юрисдикцію держав в разі їх нездатності чи небажання здійснити кримінальне переслідування міжнародних злочинців.

Створення Міжнародного кримінального суду стало кульмінацією тривалого процесу розвитку міжнародного кримінального права, що почався після Другої Світової Війни. Накопичений досвід міжнародних кримінальних трибуналів, зокрема Нюрнберзького, Токійського, трибуналів щодо Югославії та Руанди, а також окремих інтернаціоналізованих судів дозволив створити архітектуру МКС на підставі принципу компліментарності. Цей принцип означає, що юрисдикція Міжнародного кримінального суду доповнює юрисдикцію національних держав, але не замінює її. Суд здійснює переслідування лише в разі нездатності чи небажання держав розслідувати міжнародні злочини та засудити злочинців.

Під виконанням рішень Міжнародного кримінального суду мається на увазі не тільки виконання вироків, але й виконання прохань про співробітництво, зокрема у виконанні ордерів на арешт та наказів про замороження активів. МКС не має власних поліцейських чи збройних сил, у зв'язку з чим у виконанні своїх рішень покладається на держави-учасниці Римського статуту. Це зумовлює потребу в активному співробітництві держав з Судом – зобов'язання, якого держави не завжди дотримуються. Політичні інтереси часто переважають правові, а в МКС відсутній механізм примусу держав до співробітництва у виконанні рішень.

Проблематика виконання рішень МКС має особливе значення для України, яка звернулася до Суду з заявами про визнання юрисдикції щодо злочинів, вчинених під час Революції Гідності та під час російської агресії проти України, починаючи з 2014 року. Подання такої заяви означає визнання Україною того факту, що вона нездатна здійснити кримінальне переслідування винних у міжнародних злочинах на її території через відсутність доступу до підозрюваних, місць скоєння злочину, неможливість провести збір доказів та інші процесуальні дії, необхідні для повноцінного кримінального переслідування.

На даний момент Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт президента рф та уповноваженої з прав людини рф у зв'язку з примусовим вивезенням українських дітей на територію держави-агресора. Очікується, що МКС може видати ордери на арешт і інших російських високопосадовців. Це поставило гостре питання виконання даних рішень. Наразі 123 держави є учасниками Римського статуту. Ці держави та Україна можуть заарештувати підозрюваних та передати їх Суду в разі їхньої появи на їх території, проте така перспектива виглядає туманно. Водночас, держава-агресор не є учасницею МКС і навряд чи видасть підозрюваних добровільно. Більше того, попередній досвід кримінального переслідування осіб, що мають особистий імунітет, Міжнародним кримінальним судом, демонструє, що навіть держави-учасниці не завжди охоче виконують ордери на арешт, видані МКС. Єдиний механізм, що міг би допомогти в цій ситуації – Рада Безпеки ООН не поспішала вводити санкції проти держав за невиконання рішень МКС, а у випадку рф, ймовірно, опиниться заблокованою через російське право вето в Радбезі.

Другий аспект, що потребує дослідження – приведення українського законодавства у відповідність до Римського статуту, адже відповідне зобов'язання виникло після подання Україною заяв до МКС. На даний момент, внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу, проте ці зміни не повністю відповідають вимогам Римського статуту. Наведені міркування зумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Інститут виконання рішень Міжнародного кримінального суду практично не досліджений в літературі. Можна виділити лише окремі розвідки щодо міжнародного кримінального правосуддя в цілому, виконані Г. Верле М.М. Гнатовським, О.В. Дроздовим, О.М. Дроздовою, Н.В. Дрьоміною, Н.А. Зелінською, О.В. Зуєвим, М.О. Карпенко, Р. Керром, В.М. Лисиком, В.П. Пилипенко, В.М. Репецьким, О.В. Сенаторовою.

Спеціальними дослідженнями щодо Міжнародного кримінального суду займалися такі дослідники як М.Х. Абаді, О.В. Базов, Ш.М. Бассіоні, О. Бек, Д.В. Брідж, С.Д. ван Зил, Д.О. Князева, В.В. Попко, М.І. Смирнов, Р. Тайтель, Д.І. Черні, В.А. Шабас.

Робота була б неможлива без попередніх наукових напрацювань з питань виконання рішень МКС, серед яких слід виділити роботи Д. Абельса, Д. Акандо, Г.П. Барнса, Ф. Баєтенса, Д. Вошберна, С.В. Ківалова, Р.С. Кларка, Р.С. Лі, Ф. Мегре, Г.А. Слюйтера, Г.А. Стрііардса, А. Цимермана, Г.Е. Хантера, А. Шварца.

Хоча проблематика, пов'язана з Римським статутом та практикою Міжнародного кримінального суду відносно добре досліджена в літературі, комплексні монографічні дослідження інституту виконання рішень Міжнародного кримінального суду відсутні. Це відбувається в умовах широкомасштабної агресії РФ проти України, яка може вилитись у найбільшу кількість справ в історії МКС. Це зумовило обрання теми дисертаційного дослідження та підтверджує її обґрунтованість та актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Проблематика дисертаційного дослідження знаходиться в руслі тематики наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266) в контексті плану науково-дослідної роботи кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» «Міжнародне право та захист прав людини в цифрову еру».

Мета і завдання дослідження. Відповідно до встановленого об'єкта та предмета дисертаційного дослідження, метою дослідження є комплексний теоретико-правовий аналіз проблем, пов'язаних з правовідносинами, що виникають у зв'язку з виконанням рішень Міжнародного кримінального суду.

Ця мета конкретизується такими *завданнями*:

- виявити еволюцію ідеї та виявити обмеження міжнародного кримінального правосуддя;
- простежити історичний розвиток моделей виконання рішень міжнародних кримінальних судів;
- охарактеризувати Міжнародний кримінальний суд як компліментарний механізм до національних судових систем;
- визначити правові основи механізму співробітництва держав з Міжнародним кримінальним судом;
- виявити міжнародно-правові механізми спонукання держав до розслідування злочинів, визначених Римським статутом;
- охарактеризувати міжнародно-правовий механізм виконання вироків Міжнародного кримінального суду;
- простежити практичні аспекти виконання рішень щодо ув'язнення в слідчому ізоляторі Міжнародного кримінального суду;
- виявити практичні проблеми виконання рішення Міжнародного кримінального суду на прикладі справи аль-Башира;
- простежити основні теоретичні та практичні проблеми взаємодії Міжнародного кримінального суду з Україною в аспекті виконання його рішень.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виконанням рішень Міжнародного кримінального суду, включно з проміжними процесуальними рішеннями та остаточними вироками у кримінальних справах.

Предметом дослідження є виконання рішень Міжнародного кримінального суду: теорія і практика

Методи дослідження. Методологія дослідження обрана з урахуванням його мети, завдань, об'єкта та предмета. В основі роботи лежить система

загальнонаукових та спеціальних підходів і методів пізнання правових явищ. В методології дослідження поєднуються загальнонаукові методи дослідження, такі як аналіз та синтез, історичний метод, методи герменевтики з методом case studies, тобто дослідженням конкретних ситуацій, що дозволило надати комплексний погляд на проблематику виконання рішень Міжнародного кримінального суду. Дослідження спирається на наступні методологічні підходи. Історичний метод дозволив простежити розвиток ідей щодо міжнародного кримінального правосуддя та їхній вплив на формування сучасної системи міжнародної кримінальної юстиції (підрозділи 1.1., 1.2). Діалектичний метод дозволив дослідити правові феномени в їхньому розвитку та взаємодії (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1). Методи герменевтики використані під час аналізу міжнародних договорів, національного законодавства і практики з метою встановлення змісту термінів та норм, що в них застосовуються (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Завдяки використанню структурно-функціонального методу вдалося розбудувати категоріальний апарат дослідження, а саме скласти вірні уявлення про базові поняття дослідження та їхній взаємозв'язок, а також про виконання рішень Міжнародного кримінального суду як про інститут міжнародного права (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). Формально-логічні методи дослідження дозволили встановити структуру міжнародно-правових зобов'язань та приписів національного законодавства щодо виконання рішень Міжнародного кримінального суду (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). Завдяки методу case studies проведено дослідження конкретних проявів виконання рішень Міжнародного кримінального суду на національному рівні (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали праці українських та зарубіжних дослідників права міжнародного кримінального права та порядку виконання рішень Міжнародного кримінального суду, зокрема Д. Абельса, Д. Акандо, О.В. Базова, Г.П. Барнса, Ш.М. Бассіоні, Г. Верле, Д. Вошберна, Н.В. Дрьоміної, Н.А. Зелінської, С.Д. ван Зила, Р. Керра, С.В. Ківалова, Р.С. Кларка, Д.О. Князева, В.В. Попко, В.М. Репецького, О.В. Сенаторової, Г.А. Слюйтера, М.І. Смирнова, Р. Тайтель, Д.І. Черні, А. Цимермана, В.А. Шабаса.

Нормативну базу дослідження склали Римський статут міжнародного кримінального суду, інші міжнародні договори, Кримінальний процесуальний кодекс України, інші нормативно-правові акти України.

Емпіричну базу дослідження утворює практика міжнародних та українських судів, доповіді та аналітичні звіти міжнародних міжурядових та неурядових організацій, доповіді прокурора Міжнародного кримінального суду, узагальнення практики Міжнародного кримінального суду, підготовлені українськими та зарубіжними фахівцями.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, вперше було проведене комплексне монографічне дослідження теоретичних та практичних аспектів виконання проміжних рішень та остаточних вироків Міжнародного кримінального суду на міжнародному та національному рівні. імплементації та застосування практики Європейського суду з прав людини судами України при здійсненні судочинства. Це дозволило автору сформулювати за результатами дослідження низку наукових положень, висновків та пропозицій, а саме:

а) уперше:

- проведено комплексне дослідження інституту виконання рішень Міжнародного кримінального суду та продемонстровано його вирішальне значення для ефективності міжнародної кримінальної юстиції, виявлено критичну важливість співробітництва держав у виконанні рішень МКС, який не володіє власними збройними силами чи поліцією, що змушує його звертатися до держав за виконанням своїх рішень;

- обґрунтовано значення позитивної компліментарності для виконання рішень Міжнародного кримінального суду, що полягає в активній позиції МКС та його здатності самостійно визначати чи існує потреба в його залученні до кримінального переслідування осіб внаслідок нездатності або небажання держави здійснити таке переслідування, а також в активній залученості до розвитку національних систем кримінального правосуддя з метою підвищення здатності держав здійснювати кримінальне переслідування міжнародних злочинців;

- простежено порядок виконання рішень Міжнародного кримінального суду та його органів в слідчому ізоляторі МКС, зокрема виявлено порядок оскарження рішень окремих Секретаріату та Президії МКС та порядок виконання рішень, ухвалених за результатами такого оскарження;

б) удосконалено:

- теоретичні положення щодо інституту виконання рішень Міжнародного кримінального суду, зокрема щодо обов'язку держав співробітничати з МКС у виконанні його рішень;

- концептуальні напрацювання щодо процедур виконання рішень Міжнародного кримінального суду, зокрема щодо взаємодії МКС з Радою Безпеки ООН та інститутами громадянського суспільства при забезпеченні виконання рішень МКС;

- положення щодо виконання рішень Міжнародного кримінального суду в національній правовій системі України, зокрема запропоновані зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо скасування невинуватених обмежень юрисдикції МКС та обмеження можливостей здійснення Прокурором МКС процесуальних дій на території України;

в) набули подальшого розвитку:

- теоретичний доробок щодо розвитку міжнародних систем кримінального правосуддя, зокрема щодо виконання рішень міжнародних трибуналів, ідей щодо застосування рішень міжнародних кримінальних трибуналів в національних правових системах;

- окремі положення щодо спонукання держав Міжнародним кримінальним судом до розслідування міжнародних злочинів, що потрапляють під їхню юрисдикцію, в тому числі, через розвиток потенціалу національних систем кримінального правосуддя;

- уточнені деякі концептуальні положення відносно дипломатичних та особистих імунітетів, що можуть стати на заваді виконанню рішень Міжнародного кримінального суду, серед них щодо ролі та місця норми частини 1 статті 98 Римського статуту відносно неможливості порушення державами особистих

імунітетів при передачі осіб МКС, доведено, що це положення потребує удосконалення з метою встановлення співвідношення між ним і договірними та звичаєвими нормами щодо особистих імунітетів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані:

– у навчальному процесі – під час підготовки посібників із навчальних курсів з міжнародного права, міжнародного кримінального права, міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, теорії і практики міжнародного права, теорії і практики міжнародних відносин, а також розроблення текстів лекцій та навчально-методичних матеріалів із цих дисциплін

- у практичній діяльності – положення роботи можуть використовуватися в практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема міністерств, органів сектору безпеки і оборони, судів;

- у науково-дослідній роботі – як основа для подальшого дослідження правового регулювання виконання рішень Міжнародного кримінального суду та імплементації міжнародної судової практики в Україні;

- у сфері правотворчості – при формуванні державних правових політик, розробки законодавства щодо імплементації в Україні Римського статуту та виконання рішень Міжнародного кримінального суду, підзаконних актів в сфері імплементації Римського статуту та виконання рішень МКС.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане автором особисто та являє собою оригінальну наукову роботу всі результати якої (положення, висновки, рекомендації та пропозиції), зокрема, ті, що мають ознаки наукової новизни, отримані дисертантом самостійно на підставі власних досліджень в результаті опрацювання наукових та нормативно-правових джерел, на які зроблені відповідні посилання. Власний внесок у науковій статті, опублікованій у співавторстві (Сурілова О.О. Матковський А.А. Ордер на арешт Міжнародного кримінального суду: проблеми виконання та шляхи їх вирішення. *Право і суспільство* 2025. № 2. С. 660-666 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/2_2025/91.pdf) самостійно виявлено

проблемні питання, пов'язані з виконанням рішень Міжнародного кримінального суду; проаналізовано зобов'язання держав, співпрацювати з МКС, охарактеризовано перспективи посилення їхньої співпраці та правові наслідки відмови від співпраці; сформульовано висновок що в світлі загальних принципів міжнародного права та звичаєвого міжнародного права згідно зі Статутом ООН з урахуванням повноважень Ради Безпеки ООН та положень статті 1, спільної для Женевських конвенцій 1949 р., співпраця з МКС є обов'язковою не тільки для держав – членів Римського статуту, але й для третіх держав; доведено, що особистий імунітет не є перешкодою для виконання ордеру на арешт Міжнародного кримінального суду; доведено неправомірність застосування США та Ізраїлем санкцій до співробітників МКС. Ідеї та розробки, що належать співавторці публікації за темою дисертації, здобувачем не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на 3 науково-практичних та наукових заходах: Міжнародній науково -практичній конференції Восьмі Таврійські юридичні наукові читання (м. Київ, 16–17 червня 2023 р); Міжнародній науково-практичній конференції присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» Права людини в період збройних конфліктів : 36. матеріалів(м. Одеса, 18 листопада 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції Права людини – пріоритет сучасної держави (10 грудня 2020 р., м. Одеса)

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у 5 наукових статтях, 3 тезах доповідей на науково- практичних конференціях, одній колективній монографії.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг дослідження становить 184 сторінки, із яких 150 сторінки – основного тексту. Список використаних джерел складається із 262 найменувань на 31 сторінці.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

1.1. Еволюція ідеї та межі міжнародного кримінального правосуддя

Міжнародне кримінальне право як концепція існувало в міжнародному праві протягом століть. Його функція полягає в регулюванні та запобіганні міжнародним кримінальним порушенням, тим самим забезпечуючи та підтримуючи міжнародний правопорядок і мир. Між цим, всі міжнародні злочини також, як правило, розглядаються як злочини за національними законодавствами держав. Як пише з цього приводу Н.А. Зелінська з посиланням на «батьків-засновників» міжнародного права, «поняття міжнародного злочину сягає своїм корінням в русло природно-правових поглядів. Г. Гроцій стверджував, що солідарному переслідуванню з боку держав підлягає особа, яка вчинила природний злочин. З позицій природного права вважалося самозрозумілою річчю, що держава, яка визнає міжнародний порядок, у разі вчинення злочину може покарати злочинців, що перебувають в її владі, чи передати їх для цієї мети іншій владі» [1,250]. Подібно, Ф. Малекян пише «можливо зробити висновок, що основою міжнародного кримінального права є еволюція та застосування концепції національного кримінального права. Злочинців видавали значною мірою з метою ефективної реалізації національного кримінального законодавства» [2,9]. Наслідком цього стало укладення численних двосторонніх і багатосторонніх договорів про співробітництво у видачі кримінальних злочинців.

Витоки системи міжнародного кримінального права слід також шукати в міжнародному кримінальному праві, що почало складатися у XIX столітті та набуло сучасної форми після Другої Світової Війни. Воно було покликано стати стримуючим фактором від можливого повторення жахів війни та злочинів тоталітарних режимів. Тут йдеться не лише про міжнародні договори у вузькому сенсі міжнародного гуманітарного права (таких як Гаазькі та Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них), але також про ряд інших міжнародних договорів, таких як Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Ці

договори продемонстрували існування загального розуміння державами того які види протиправної поведінки можуть породжувати міжнародну кримінальну відповідальність [3,30].

Війна і право постійно взаємодіють один з одним з тих пір, як існує конфлікт як колективне явище. Регулювання воєнного стану, незалежно від того, чи воно впливає з традицій, звичаїв, певних кодексів поведінки та, зрештою, закону, розвивалося протягом століть разом із поняттям війни. Отже і ідея міжнародного злочину не є новою для сучасного юридичного лексикону. Так, В.М. Репецький та В.М. Лисик простежують ідею міжнародних злочинів, щонайменше, з середини XIX століття, коли в США було ухвалено відомий Кодекс Лібера, але коріння самих по собі міжнародно-правових заборон певних діянь знаходять аж в Давньому Єгипті, Давній Індії та Давньому Китаї. Водночас, як підкреслюють науковці, цей термін вперше було кодифіковано лише 1945 року[4,120-121]. Можна сказати, що перший міжнародний кримінальний суд було засновано в 1474 році в Брайзаху, Німеччина, де 27 суддів Священної Римської імперії судили Пітера фон Гагенбаха за його порушення «законів Божих та людських», за діяння, що зараз назвали б воєнними злочинами [5,117]. Однак сучасні зусилля зі створення міжнародних кримінальних судів можна відраховувати з Першої Світової Війни. Зокрема, за статтею 227 Версальського договору, «Союзні та об'єднані держави публічно засуджують Вільгельма II Гогенцоллерна, колишнього німецького імператора, за найвищий злочин проти міжнародної моралі та святості договорів. Для суду над обвинуваченим буде створено спеціальний трибунал, що забезпечить йому гарантії, необхідні для права на захист. Він складатиметься з п'яти суддів, по одному призначеному кожною з наступних держав: Сполученими Штатами Америки, Великою Британією, Францією, Італією та Японією. У своєму рішенні трибунал керуватиметься найвищими мотивами міжнародної політики з метою виправдання урочистих зобов'язань міжнародних зобов'язань і чинності міжнародної моралі. Його обов'язком буде визначити покарання, яке, на його думку, має бути призначене. Союзні та об'єднані держави звернуться до уряду Нідерландів з проханням про видачу їм екс-імператора, щоб він міг постати перед

судом» [6]. Але кайзер втік до Нідерландів, де він знайшов притулок, і союзники, які не мали справжнього інтересу в його судовому переслідуванні, відмовилися від ідеї міжнародного суду для суду над кайзером. Вони також відмовилися від нього щодо 21 000 підозрюваних у воєнних злочинцях, дозволивши натомість Верховному суду Німеччини, який засідав у Лейпцигу, переслідувати лише 21 німецького офіцера [7]. Ще більш провальною стала спроба союзників засудити масові вбивства вірмен у Туреччині. Комісія 1919 року з відповідальності учасників війни та з забезпечення виконання покарань за порушення законів і звичаїв війни, яка досліджувала відповідальність тих, хто порушував закони війни, рекомендувала притягнути до відповідальності відповідальних турецьких посадовців, і таким чином поняття «злочинів проти людяності» стало юридичною реальністю [8]. Водночас, відповідні положення Севрського мирного договору так і не були реалізовані, та скасовані за новим Лозаннським мирним договором, яким учасникам масових вбивств у Туреччині була гарантована амністія [9,1175]. Таким чином, звірства, що могли потрапити під визначення геноциду, лишилися непокараними. Тим не менш, можна припустити, що надання амністії становило неявну юридичну звинувачення; тобто амністія надається лише за злочин.

У період між двома світовими війнами та поза контекстом збройних конфліктів Ліга Націй прийняла Конвенцію проти тероризму в 1937 році [10]. Протокол до цієї Конвенції містив Статут Міжнародного кримінального трибуналу, однак Індія була єдиною країною, яка її ратифікувала, і Конвенція так і не набула чинності.

Після Другої світової війни союзники заснували два міжнародні трибунали: Міжнародний воєнний трибунал в Нюрнбергу для переслідування нацистських воєнних злочинців та Міжнародний воєнний трибунал для Далекого Сходу для переслідування японських злочинців. Хоча ці трибунали піддавались значній критиці як «правосуддя переможців» [11], неможна переоцінити їхнє значення для розвитку міжнародного кримінального правосуддя. Як пише С.В. Ківалов, цей перший в історії міжнародний кримінальний процес «відіграв особливу роль в утвердженні моральних основ між людьми й народам та становленні принципів

сучасного міжнародного права...Відтоді створення Міжнародного суду для воєнних злочинців стало одним з пріоритетів у роботі ООН» [12,6].

В період Холодної війни переслідування окремих злочинців тривало в рамках національних правових систем. Можна згадати справу Ейхмана, що розглядав ізраїльський суд чи справу Піночета [13, 14], що послуговували утвердженню поняття універсальної юрисдикції відносно злочинів проти людяності. Однак, переслідування подібних порушень, як ті, що мали місце після Другої світової війни, не відбувалося на будь-якій послідовній основі, незважаючи на велику кількість інформації щодо відповідних злочинів, які мали місце під час міжнародних конфліктів та конфліктів неміжнародного характеру.

Про необхідність створення постійно діючого міжнародного кримінального суду заявлялося в Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року. Зокрема, відповідно до статті VI, «особи, звинувачені в здійсненні геноциду чи інших перерахованих у статті III діянь, повинні бути суджені компетентним судом тієї держави, на території якої було вчинено це діяння чи таким міжнародним карним судом, що може мати юрисдикцію у відношенні сторін даної Конвенції, що визнали юрисдикцію такого суду» [15]. Зазначимо, що міжнародні суди – це міжнародні судові (квазі-судові) установи, створені на основі статуту (міжнародного договору), функціонують відповідно до їх цілей, визначених статутом. Створені для вирішення конфліктів між державами, надання консультативних висновків, врегулювання суперечок між особами приватного права і державами. Такі суди функціонують на базі окремої міжнародної організації та хоча і повинні бути незалежними органами, все ж керуються у вирішенні питань нормами та договорами міжнародно-правового характеру для врегулювання спорів

У результаті судових переслідувань після Другої світової війни Організація Об'єднаних Націй заснувала Комітет для кодифікації злочинів проти миру та безпеки людства, що підготував відповідний проект 1954 року [16]. Цей документ мав певний авторитет в експертних колах, хоча ніколи не набув обов'язкової сили.

У 1989 та 1990 роках Генеральна Асамблея звернулася до Комісії міжнародного права з проханням повідомити про створення міжнародного

кримінального суду для судового переслідування осіб, залучених до міжнародної торгівлі наркотиками, і була представлена остаточна доповідь [17]. Неурядові організації також розробили низку конкретних проектів, які здобули міжнародне визнання. Водночас, сама ідея створення міжнародного кримінального суду зустріла опозицію з боку ряду країн, таких як Бразилія, Болгарія, Ізраїль, Колумбія, СРСР Чехословаччина та Югославія. Результатом цієї невизначеності стало те, що в остаточному звіті та резолюціях Конгресу, які згодом ухвалила Генеральна Асамблея, з'явилися лише деякі підтримуючі формулювання. [9,1167]. В 1991 році Комісія міжнародного права ООН представила свій звіт щодо проекту кодексу злочинів проти миру та безпеки людства Шостому комітету, який також обговорював ідею міжнародного кримінального суду [18]. І знов чимало урядів висловило стурбованість можливістю створення нової міжнародної структури з недостатньо визначеними повноваженнями.

У 1993 році Генеральна Асамблея звернулася до Комісії з проханням розробити проект статуту такого суду в першочерговому порядку [19]. Комісія завершила роботу над проектом у 1994 році. Того ж року Генеральна Асамблея заснувала спеціальний комітет для розгляду основних питань, що впливають з підготовки статуту майбутнього суду. Вслід за Спеціальним комітетом було утворено Підготовчий комітет, який збирався в 1996, 1997 і, нарешті, в 1998 році, завершивши свою роботу в квітні. У той час як процес переговорів у Спеціальному комітеті мав загальний характер і зосереджувався на основному питанні про те, чи є пропозиція про створення суду серйозною та життєздатною, обговорення на етапі Підготовчого комітету зосереджувалося безпосередньо на розробці тексту статуту [20].

Переговори щодо створення постійної інституції, яка відповідатиме за розгляд найсерйозніших порушень міжнародного права, розпочалися в 1995 році резолюцією Генеральної Асамблеї ООН про скликання Підготовчого комітету ООН зі створення Міжнародного кримінального суду [21]. Метою Підготовчого комітету, згідно з мандатом Генеральної Асамблеї, було створити текст, який пізніше міг би бути прийнятий державами. Комітет мав «підготувати широко

прийнятний консолідований текст конвенції для міжнародного кримінального суду» [21]. Комітет почав із попереднього тексту шістдесяти восьми статей від Комісії міжнародного права.

В роботі Підготовчого комітету було охоплено багато сфер міжнародного та кримінального права, таких як міжнародне гуманітарне право, кримінальний процес, екстрадиція та права людини. Крім того, багато з цих сфер торкалися чутливих політичних питань, пов'язаних зі Статутом ООН і компетенцією Ради Безпеки. Щоб уникнути тривалого процесу переговорів, подібного до процесу третьої Конференції ООН з морського права, Підготовчий комітет розділив статут за тематикою на розділи, передавши кожен тему робочій групі. Робочі групи звітували на пленарному засіданні Підготовчого комітету наприкінці кожної сесії Комітету, і завдання координації між різними розділами статуту було передусім покладено на координаторів. Переговорний процес на Римській конференції був змодельований за моделлю Підготовчого комітету. Тринадцять частин проекту статуту були розподілені між різними робочими групами Комітету повного складу, який відповідав за узгодження статуту в цілому. Координатори та Бюро Комітету повного складу стали вирішальними в останні два тижні конференції. Вони надавали поради щодо технічних питань координації між різними частинами та статтями статуту, які зробили б його прийнятним для переважної більшості держав-учасниць, включаючи трьох постійних членів Ради Безпеки. Паралельно з багатьма робочими групами та неформальними консультаціями проводилися дискусії між політичними та регіональними групами, такими як Рух неприєднання, Арабська група, Латиноамериканська та Карибська група, Європейський Союз, Західна Європа та інші, а також «держави-однодумці». Остання група, що включає приблизно п'ятдесят чотири держави, відіграла значну роль у Підготовчому комітеті та на Римській конференції. Він був сформований під час підготовчої роботи Спеціального комітету декількома західноєвропейськими та латиноамериканськими державами, які були розчаровані протидією великих держав створенню МКС. Група, яка швидко зростала чисельно і невдовзі включала держави з різних регіонів, організувалася як ефективна та винахідлива сила для

переговорів. Після перемоги Лейбористської партії на виборах у Великобританії до держав-однодумців приєдналася Велика Британія. Це була перша перерва в рядах постійних членів Ради Безпеки, і це стало важливим кроком у переговорах щодо статуту. Хоча держави-однодумці не дійшли згоди з усіх питань, вони, як група, були віддані успіху Римської конференції та створенню суду [22, 23]. Значну роль у переговорному процесі підготовчого комітету та конференції відіграли неурядові організації. З самого початку велика група НУО взяла на себе зобов'язання створити МКС та інтенсивно лобіювала. Їхній вплив відчутний у різних питаннях, зокрема щодо захисту дітей, сексуального насильства, примусової вагітності, примусової стерилізації та незалежної ролі прокурора [23]. Під час сесій Підготовчого комітету та Римської конференції вони проводили брифінги та юридичні меморандуми для прихильних делегацій, зверталися до делегацій, щоб обговорити їхні точки зору, і навіть призначали стажерів з правових питань до невеликих делегацій. Час від часу вони посилювали тиск на несимпатичні делегації, вказуючи їх як таких у ЗМІ. Два голови, кожен з яких мав різний, але однаково ефективний стиль переговорів, керували переговорами щодо статуту [23]. Дипломатична конференція повноважних представників Організації Об'єднаних Націй щодо створення Міжнародного кримінального суду мала завершити переговори, складання та ухвалення тексту протягом п'яти тижнів, відведених їй Генеральною Асамблеєю [24,363]. Вона збиралася в Римі 15 червня – 17 липня 1998 року. Статут, прийнятий у Римі, містив 128 статей, які супроводжувалися Заключним актом і сімома короткими резолюціями [25]. Наприкінці 1998 року Генеральна Асамблея дозволила створити Підготовчу комісію ООН для Міжнародного кримінального суду [26].

Статус Підготовчого комітету і Римської конференції як підлеглих органів Генеральної Асамблеї означав, що вони виходили з практик внутрішньої політики Асамблеї, традицій і парламентської практики, правил процедури та інституційної пам'яті. Зокрема, дебати в Шостому комітеті Асамблеї, який підготував резолюції, що санкціонують заснування та щорічні засідання Підготовчої комісії та скликання Римської конференції, дали урядам можливість переглянути хід переговорів і

розглянути Міжнародний кримінальний суд у світлі ширших поточних подій. ООН як місце проведення, інституція та спільнота також була основним формувачем психології переговорів [22,30].

Відповідно, навіть незважаючи на опозицію новому суду з боку могутніх країн, таких як Китай і Сполучені Штати, Секретаріат ООН взяв на себе зобов'язання створити постійний Міжнародний кримінальний суд. Таким чином, група підтримки ООН, призначена Управлінням з юридичних справ і відділу кодифікації для проведення переговорів, могла почати свою роботу з надзвичайною впевненістю в постійній підтримці Секретаріату згори вниз. Тим не менш, центральне значення роботи Секретаріату для переговорів було, як це прийнято в ООН, навмисно применшене багатьма зацікавленими посадовими особами. Фактично, разом Секретаріат поєднав майстерність у питаннях, знайомство з гравцями та тривалий досвід подібних переговорів у спосіб, який міг би зрівнятися небагато інших учасників переговорів. Надаючи можливість творити спеціальну судову практику МКС та його суддям, він створив систему міжнародного кримінального права [27].

Водночас це також був статут нової міжнародної інституції, включаючи її управління, управління, структуру, фінансування та основні процедури. ООН давно досягла значних успіхів у встановленні норм і стандартів, маючи, натомість, помітні проблеми з їхньою реалізацією в ряді випадків, таких як бездіяльність Ради Безпеки. Тож аби уникнути старих помилок, Міжнародний кримінальний суд мав би стати цілком новою структурою, побудованою на інших засадах. Остаточні уточнені в Римі структура, організація та оперативний процес переговорів мали кілька унікальних характеристик. Переговори завжди велися за наявним (відпрацьованим) текстом, а не шляхом накопичення пропозицій. Таким чином, обговорення будь-якого окремого питання могло бути пов'язане з повним проектом статуту. Щоб досягти цього, кожна окрема пропозиція держави з'явилася як окремий документ ООН. Після обговорення цього документа було опубліковано відредагований текст із зазначенням усіх пропонованих змін, які були запропоновані. Це дало учасникам зрозуміти, що зміни заохочуються і про них слід

обговорювати. Крім того, ця процедура змусила делегації об'єднати свої ідеї, створивши таким чином документи, які включали пропозиції багатьох держав. У результаті держави мали перевагу отримати підтримку своїх пропозицій на папері до офіційних обговорень. Після завершення обговорення документа видавався остаточний проект, який додавався до цілісного, але постійно змінюваного тексту проекту всього статуту [24,366]. Одним із ключових питань під час переговорів, починаючи з обговорень у Підготовчому комітеті, було те, які злочини мають підпадати під юрисдикцію суду. Хоча існувала практично однастайна згода щодо включення геноциду, інші злочини мали різних прихильників і противників. Переважна більшість держав підтримала включення воєнних злочинів, злочинів проти людяності та агресії. Зокрема, принципове питання полягало у включенні до проекту потенційного «міжнародного кримінального кодексу» злочину апартеїду. Натомість, було досягнуто принципової згоди щодо включення злочину геноциду. Тож Підготовчий комітет вже в лютому 1997 року запропонував включити геноцид до проекту Статуту міжнародного кримінального суду [28, 171].

Деякі держави, зокрема уряди країн Карибського басейну, підтримали включення торгівлі наркотиками. Включення злочину тероризму також мало підтримку. Крім того, деякі держави підтримали включення злочинів проти Організації Об'єднаних Націй та пов'язаного з нею персоналу. Однак під час останньої частини переговорів у Підготовчому комітеті підтримка включення торгівлі наркотиками, тероризму та злочинів проти персоналу ООН та пов'язаного з нею персоналу послабилася, оскільки стало зрозуміло, що деякі держави категорично виступають проти. Протистояння базувалося на тому, що характер розслідування злочинів наркобізнесу та тероризму, який потребує тривалого планування, проникнення у залучені організації, необхідність надання недоторканності деяким причетним особам тощо, роблять практично неможливим їхнє переслідування на міжнародному рівні, а отже їх було вирішено залишити національним правовим системам. Крім того, їхнє включення вимагало б перегляду тих частин статуту, які вже були обговорені. Також на заваді стала відсутність загальновизнаного визначення тероризму [29].

Проект переліку злочинів, який Підготовчий комітет надіслав на Римську конференцію, перелічував (а) злочин геноциду; (b) злочин агресії; (c) воєнні злочини; (d) злочини проти людяності; і (e) інші злочини [29]. Перші чотири злочини були відомі як «чотири основні злочини». У Римі практично всі держави підтримали включення до Статуту злочинів геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності, однак не встигли розглянути визначення інших злочинів, які були б прийнятні для всіх або для більшості держав. Таким чином, навіть визначення основних злочинів зайняло значний час і наštовхнулося на ускладнення. Керівництво конференції відзначало, що аби залучити переважну більшість на підтримку статуту, було потрібно певне примирення серед прихильників кожного з інших злочинів. Що стосується злочинів проти персоналу ООН і пов'язаного з нею персоналу, Іспанія запропонувала формулювання у визначенні воєнних злочинів, яке включало б злочини проти персоналу ООН, уникаючи окремої категорії злочинів. Ця пропозиція отримала широку підтримку, і згодом формулювання цього питання було включено до статті 8 (1), (b) (iii) та (e) (iii) статуту. Злочини тероризму та торгівлі наркотиками були включені до ухваленної конференцією резолюції, яка рекомендувала Конференції розглянути їх з метою досягнення прийняттого визначення та включення їх до переліку злочинів, які підпадають під юрисдикцію суду [30]. Геноцид, визначений у статті 6, був єдиним злочином, який отримав швидкий і одностайний консенсус. Його визначення дослівно відповідає статті II Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього 1948 року, за винятком заміни слова «Конвенція» на слово «Статут» у початковому пункті.

Всупереч загальним очікуванням, злочини проти людяності (стаття 7) виявилися важкою темою для обговорення. На першому етапі переговорів у Підготовчому комітеті стало зрозуміло, що коротка стаття про злочини проти людяності за зразком статті 5 Статуту Югославського трибуналу буде неприйнятною для більшості держав. Держави також не дійшли згоди щодо того, чи слід обмежувати злочин діями, що відбуваються під час збройного конфлікту, і яким має бути поріг тяжкості злочину [31,46].

У Римі було погоджено, що злочини проти людяності не обмежуються періодами збройних конфліктів, а повинні вчинятися «в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено». Відповідно, злочини проти людяності можуть вчинятися не лише державними службовцями або під їхнім керівництвом, а й недержавними групами. Останнє слово передбачає включення таких груп, як терористичні організації та організації повстанських або сепаратистських рухів. Таким чином, початкове положення статті 7, що встановлює загальний поріг для злочинів проти людяності, слід читати разом із підпунктом 2 (а). Цей підхід створив основу для компромісу щодо кількох інших діянь, перелічених у статті 7 як злочини проти людяності. Були спроби включити тероризм і економічне ембарго до списку таких злочинів. Проте, хоча ці спроби і провалилися, стаття 7 включила в себе значно ширший перелік злочинів проти людяності, ніж відповідні статті попередніх міжнародних кримінальних трибуналів.

Текст статті про воєнні злочини було складено у чотирьох розділах: серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року, воєнні злочини згідно з Додатковим протоколом I до Женевських конвенцій [32], порушення загальної статті 3 чотирьох Женевських конвенцій та порушення згідно з Протоколом II [33]. Ця структура, яка була створена для полегшення переговорів, зберіглася як остаточна структура статті Римського статуту. Але текст, який з'явився, не завжди підтримує чотири різні категорії. Він також впливав з інших договорів. Дійсно, багато положень останньої категорії воєнних злочинів взято з Протоколу I, Женевських і Гаазької конвенцій. Хоча деякі з цих норм спочатку мали на меті застосовуватись до міжнародних збройних конфліктів, розробники статуту вважали, що вони також повинні застосовуватися до внутрішніх збройних конфліктів [30]. Під час підготовчого етапу в 1997 році низка держав була стурбована тим, що вони вважали «консервативним» підходом до визначення воєнних злочинів, і побоювалися, що такий підхід може переважати і, як наслідок, перешкоджати розвитку міжнародного права у цій сфері. Це занепокоєння призвело до пропозиції включити

у статут формулювання про те, що ніщо в ньому «не повинно тлумачитися як таке, що обмежує або завдає шкоди будь-яким чином існуючим нормам міжнародного права, що розвиваються» [25]

Заслуговують на увагу дискусії, що розгорнулися відносно п'ятої частини Римського статуту, що стосуються розслідування та кримінального переслідування. У ній йдеться про кроки, яких необхідно вжити для початку розслідування, права особи, яка перебуває під слідством, та інші вимоги, яких необхідно дотримуватись під час досудового слідства. Під час підготовчого етапу питання щодо амністії та створення комісій правди ніколи серйозно не обговорювалося, частково через тиск з боку правозахисних груп. Такий самий ухильний підхід був використаний у Римі. Статут не виключає компетенції суду щодо злочинної поведінки осіб, на яких поширюється дія амністії чи комісій правди. Але він дозволяє прокурору не розпочинати розслідування, якщо це не буде служити інтересам правосуддя (ст. 53). Таке рішення прокурора може бути скасоване Палатою досудового провадження. Ця палата може видати ордер на арешт за клопотанням прокурора, якщо вона переконається, що існують розумні підстави вважати, що особа вчинила злочин, підсудна суду (стаття 58). Очікується, що держава ув'язнення виконає наказ (стаття 59).

Судова палата повинна провести засідання для підтвердження обвинувачення в присутності обвинуваченого. Однак у виняткових випадках палата може провести слухання за відсутності обвинуваченого (стаття 61), що продовжує викликати критику правозахисної спільноти [34]. За клопотанням прокурора Палата досудового провадження може також вживати необхідних заходів, щоб скористатися унікальною можливістю зібрати докази, які згодом можуть бути недоступні для цілей судового розгляду (стаття 56). Ці заходи мають враховувати ефективність і цілісність провадження та права на захист.

Шоста частина Статуту присвячена судовому розгляду та стосується проведення судового процесу, прав обвинуваченого, захисту потерпілих і свідків, а також допустимості доказів. Судовий розгляд має відбуватися в присутності обвинуваченого (ст. 63). Належний судовий процес для обвинуваченого та його або

її права повністю визнаються. Презумпція невинуватості встановлена статтею 66. Обвинувачений має право, серед іншого, на публічне та справедливе слухання, проведене неупереджено та без зволікань; бути негайно поінформованим про звинувачення мовою, яку він або вона повністю розуміє та якою розмовляє; наявність достатнього часу та можливостей для підготовки захисту та допиту свідків проти нього або неї до та під час судового розгляду; мати безкоштовна допомога кваліфікованого перекладача та необхідні переклади; і не бути примушеним давати свідчення або зізнаватися в провині.

Питання захисту інформації про національну безпеку викликало особливе занепокоєння у великих держав. Текст, який з'явився, залишає остаточне рішення про те, чи завдасть розголошення інформації шкоди її національній безпеці, самій державі (стаття 72). Держава, однак, зобов'язана співпрацювати з судом, щоб побачити, як це питання можна вирішити. Допускається використання закритого провадження або судового розгляду *ex parte*, коротких викладів або редагування розкриття інформації, а також інших допустимих заходів захисту. Але держава все ще має широкі повноваження у прийнятті рішень щодо розкриття доказів у будь-якій формі [35].

На підготовчому етапі переговорів йшлося про відшкодування жертвам. Існував певний спротив ідеї на тій підставі, що статут засновує кримінальний суд, який не буде мати повноважень для розгляду репарацій. Було також занепокоєння щодо джерел, з яких може бути зроблено відшкодування, і виконання рішення про відшкодування судом. У Римі ця тема привернула більше інтересу, особливо у Франції, Великобританії та багатьох неурядових організацій. Результатом стало включення статті 75, яка вимагає від суду встановити принципи відшкодування жертвам, включаючи реституцію, компенсацію та реабілітацію [36]. Суд може винести наказ безпосередньо проти засудженого про відшкодування. Держави-учасниці статуту зобов'язані забезпечити виконання наказу суду.

З тією ж метою статут передбачає заснування цільового фонду на користь потерпілих та їхніх сімей (стаття 79). Конфіскація доходів, майна та активів, одержаних прямо чи опосередковано злочином, може бути накладена як покарання

з урахуванням прав сумлінних третіх осіб. Статут не визначає сумлінних третіх осіб і не вказує, згідно з якою системою права це має бути визначено. Штраф або конфіскація, призначені судом, можуть бути перераховані до цільового фонду на користь потерпілих та їх сімей (стаття 79).

Коли мова зайшла про відшкодування жертвам, деякі держави підняли питання про відшкодування особам, які були незаконно заарештовані чи затримані. Статтю 85 було включено, щоб вирішити цю проблему. Він передбачає, що кожен, «хто став жертвою незаконного арешту або тримання під вартою, має право на компенсацію». Подібним чином, якщо особа була неправомірно засуджена за злочин і подальші докази свідчать про явну судову помилку, ця особа має право на компенсацію [37].

Частина 7 «Види покарань» складається з чотирьох статей. Питання про смертну кару було важко обговорювати, оскільки її прихильники не могли погодитися на її виключення зі статуту, щоб це не підірвало їхні національні закони, що дозволяють смертну кару. З керівництвом Норвегії була досягнута компромісна формула (стаття 77): смертна кара була виключена зі статуту, але головуючий на Римській конференції зачитав на пленарному засіданні заяву про відсутність міжнародного консенсусу щодо включення, або виключення смертної кари. У цій заяві зазначено, що згідно з принципом компліментарності національні держави несуть основну відповідальність за розслідування, судове переслідування та покарання осіб відповідно до своїх власних законів.

Згідно з цим компромісом, можна зауважити, що особа, засуджена за злочин згідно з Статутом може отримати смертну кару в національному суді, але не за статутом, якщо ця особа була засуджена за той самий злочин МКС. Це розуміння підтверджується статтею 80 про неупередженість національного застосування покарань і національного законодавства [38,9].

Частина 8 «Апеляція та перегляд», що складається з п'яти статей, дозволяє оскаржити рішення судової палати або прокурором, або засудженим. Інші рішення, які можуть бути оскаржені, включають ті, що стосуються юрисдикції та прийнятності, дозволу або відмови у звільненні особи, яка перебуває під слідством

або обвинуваченого, справедливого та швидкого проведення провадження, а також функцій і повноважень Палати досудового провадження. Деякі провадження будуть розглядається у прискореному порядку (стаття 82). Апеляційна палата може скасувати або змінити рішення чи вирок або може призначити новий розгляд в іншій судовій палаті (стаття 83) [39].

Частина 9 «Міжнародне співробітництво та судова допомога» містить сімнадцять статей. Держави-учасниці статуту зобов'язані співпрацювати з судом і забезпечують, щоб їхні національні закони передбачали форми співробітництва, визначені статутом (статті 86 і 88). Статті цієї частини, однак, визнають, що виконання запитів суду має здійснюватися відповідно до національного процесуального законодавства. Коли держава-учасниця отримує запит як від суду, так і від іншої держави про передачу особи, обвинуваченої у вчиненні того самого злочину, вона надає пріоритет запиту суду, якщо суд уже визначив, що справа є прийнятною. В іншому випадку держава сама вирішує, який запит виконати. У випадках, коли конкуруючі запити стосуються однієї особи, але не одного злочину, держава-учасниця надає пріоритет запиту суду (стаття 90). Держави-учасниці зобов'язані співпрацювати з судом щодо інших питань, таких як вручення документів, сприяння явці свідків або експертів, огляд місць, проведення обшуків і конфіскацій, захист потерпілих і свідків, а також збереження доказів (ст. 93). Держава-учасниця може відкласти виконання запиту суду, якщо вона вирішить, що це буде перешкоджати поточному розслідуванню чи судовому переслідуванню, або прийнятність справи оскаржується в суді (статті 94 і 95). Хоча правило спеціальності визнається в статуті, держава-учасниця може відмовитися від нього з власної ініціативи або на вимогу суду (стаття 101) [40].

Суд повинен повідомити про відмову від співробітництва держав-учасниць Асамблеї держав-учасниць або Раді Безпеки, якщо справа була передана до суду Радою. Стаття 98 стосується конфлікту між зобов'язаннями держави перед МКС та іншою державою згідно з міжнародним правом. У цьому контексті два питання викликали особливе занепокоєння учасників переговорів щодо Римського статуту: по-перше, можливість запиту МКС про передачу особи чи власності, які

користуються дипломатичним імунітетом на території запитуваної держави; і по-друге, можливість запиту МКС про передачу негромадянина та зобов'язання запитуваної держави перед державою громадянства цієї особи, для чого потрібна згода цієї держави [41]. Параграф 1 статті 98 розглядає перше питання, забороняючи МКС вимагати передачі або надання допомоги, які вимагатимуть від запитуваної держави дій, що суперечить її зобов'язанням згідно з міжнародним правом щодо імунітету особи чи майна третьої держави, якщо тільки суд не може спочатку отримати згоду третьої держави на відмову від імунітету.

Пункт 2 стосується другого питання. Головне, що стосується цього пункту, полягає в дотриманні зобов'язань приймаючих держав згідно з угодами про статус збройних сил. Згідно з цими угодами збройні сили держави, що надсилає, можуть залишатися під її юрисдикцією з деяких або всіх питань, а не під юрисдикцією держави перебування. Відповідно до пункту 2, якщо існують такі міжнародні угоди, суд не може вимагати передачі своїх громадян від приймаючої держави, якщо суд не отримає попередньої згоди країни, що направляє [42, 656].

Частина 10 «Виконання» включає дев'ять статей. Покарання у вигляді позбавлення волі відбуватиметься в державі, обраній судом із списку держав, які виявили готовність прийняти засуджених (ст. 103). Суд здійснює нагляд за виконанням умов ув'язнення, яке регулюється законодавством держави виконання покарання та має відповідати загальновизнаним міжнародним договірним стандартам, що регулюють поведінку з ув'язненими (стаття 106).

Частина 11 складається з єдиної статті, яка засновує Асамблею держав-учасниць. Функція Асамблеї держав-учасниць полягає в забезпеченні нагляду за судом та його діяльністю. Недержавні учасники, які підписали статут або Заключний акт, можуть бути спостерігачами на асамблеї. Асамблея має затверджувати бюджет суду, приймати рішення про кількість суддів і розглядати питання про відмову від співробітництва або виконання будь-яких інших функцій, що відповідають статуту та Правилам процедури та доказування. Асамблея держав-учасниць збиратиметься раз на рік у місці розташування суду або в штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй. Рішення з питань суті приймаються

більшістю у дві третини присутніх і голосуючих за умови, що абсолютна більшість держав-учасниць становить кворум для голосування. З процедурних питань рішення асамблеї можуть прийматися простою більшістю держав-учасниць, які присутні та беруть участь у голосуванні [43].

Фінансування суду розглядається в шести статтях частини 12. Витрати оплачуються з визначених внесків держав-учасниць і коштів, наданих Організацією Об'єднаних Націй, за умови схвалення Генеральною Асамблеєю, зокрема щодо витрат, понесених у випадки передачі Радою безпеки (ст. 114, 115). Суд також може отримувати кошти від урядів, неурядових організацій і фізичних осіб [44,12].

Десять статей частини 13 складають заключні пункти. Суд має компетенцію вирішувати будь-який спір щодо його «судових функцій» (стаття 119). Ця широка компетенція охоплює не лише юрисдикцію суду, а й інші питання, включаючи запити про судове співробітництво. Будь-який інший спір між державами-учасницями щодо тлумачення або застосування статуту, яке не було вирішено шляхом переговорів протягом трьох місяців, передається на розгляд Асамблеї держав-учасниць. Саме асамблея вирішує, як вирішити це питання, включно з тим, чи слід передати його на розгляд Міжнародного суду. Суд ЄС. Питання про застереження інтенсивно обговорювалося на підготовчому етапі. Деякі держави віддали перевагу можливості застережень над деякими статтями або взагалі не мали положень про застереження, у такому випадку застосовуватимуться Віденська конвенція про право міжнародних договорів [45, 95].

Однак можуть виникнути ситуації, коли між двома державами-учасницями може виникнути конфлікт юрисдикції щодо воєнних злочинів. Наприклад, територіальна держава беззастережно погодилася на юрисдикцію суду, тоді як держава громадянства обвинуваченого відмовилася від юрисдикції суду щодо воєнних злочинів протягом семи років. У статуті нічого не йдеться про тлумачення статті 12 щодо юрисдикції суду у випадку такого конфлікту. Через сім років після набрання чинності статутом будь-яка держава-учасниця може запропонувати

поправки до нього. Якщо поправки не приймаються консенсусом, потрібна більшість у дві третини держав-учасниць (стаття 121).

Такий розлогий екскурс в історію ухвалення та текст Римського статуту допомагає визначити предмет даної роботи. До нього належить виконання рішень Міжнародного кримінального суду не лише в сенсі його вироків. Йдеться також про будь-які процедурні рішення, що можуть ухвалюватися в ході попереднього розгляду ситуацій, слідства, притягнення підозрюваних до суду, ухвалення проміжних процедурних рішень та остаточних вироків. Також в цій роботі увагу буде приділено впливу практики МКС на національні правові системи і тому як ухвалені МКС рішення можуть мати загальний характер, впливаючи на розвиток всього міжнародного кримінального права, а через нього і національних правових систем.

1.2. Історичний розвиток моделей виконання рішень міжнародних кримінальних судів

Серйозні порушення законів та звичаїв війни були визнані воєнними злочинами в багатьох країнах, однак тривалий час проблема полягала у встановленні щодо таких злочинів юрисдикції національних кримінальних судів. Отже, вони існували в формі загальної концепції, що не могла бути реалізована в суді, а отже не могла потягти наслідків у вигляді кримінального покарання правопорушника, заходів загального характеру з неповторення діяння, компенсацій жертвам, тощо.

В світлі цього, В. В. Попко розділяє історію формування ідеї міжнародної кримінальної відповідальності на до нюрнберзький та постнюрнберзький періоди. Як пише вчений, лише після Другої Світової Війни «міжнародне кримінальне право набуло самостійного характеру...й приводом для цього слугувало кримінальне покарання воєнних злочинців, а також осіб, що скоїли злочини проти миру й міжнародної безпеки шляхом розв'язування війни. Міжнародний воєнний трибунал у Нюрнберзі був трибуналом *ad hoc*, проте його принципи покладені в

основу всієї післявоєнної міжнародної кримінальної юстиції й стали концептуальною основою формування галузі міжнародного кримінального права» [46, 52].

Ще одним джерелом стандартів міжнародного кримінального права послужило міжнародне право прав людини. Зокрема, це стосувалося розробки концепції злочинів проти людяності, абсолютної заборони катувань, рабства та інших порушень. Лише після розробки доктрини прав людини, фундаментальних, задокументованих універсальних принципів, такі злочини матеріалізувалися в юридичній площині. Концепція злочинів проти людяності є продуктом недавніх історичних, політичних і соціальних подій, які поставили воєнні злочини в іншому світлі в міжнародному праві та значною мірою під сферу прав людини, які просочили закон війна як інтернаціональне, багато в чому кодифіковане явище. Як положення, це був перший крок, який започаткував абсолютно новий підхід частини міжнародної спільноти до певних зловживань проти цивільних осіб в період війни, а також у мирний час [47, 52].

Очевидно, що всеохоплююча та ефективна співпраця міжнародної спільноти є життєво важливим елементом ефективності Нюрнберзького трибуналу та подальших міжнародних кримінальних трибуналів у встановленні відповідальності перед міжнародною спільнотою. Особливо важливим це стає коли обвинувачуванним у кримінальній справі є представники держав, які користуються особистим імунітетом, а їхні держави не виконують вимог щодо затримання такої особи. Дійсно, у міжнародному праві особистий імунітет надає його бенефіціару абсолютну недоторканність і звільнення від судового переслідування, арешту, затримання або видворення незалежно від характеру звинувачень. Особистий імунітет представників держави гіпотетично базується на принципі суверенітету та рівності суверенітету, рівності держав і надається обмеженому списку представників держави, таких як глави держав чи урядів, а також міністри закордонних справ. Зокрема, на цьому наголосив Міжнародний суд ООН у справі про ордер на арешт, де він відзначив, що подібний імунітет надається не заради особистих вигод, а для сприяння міжнародним відносинам, і лише для осіб, які

представляють суверенітету та рівності їхніх держав, щоб підтримувати канали зв'язку між державами [48].

У цьому контексті міжнародне співтовариство стикається з необхідністю балансування між «конкуруючими» міжнародними нормами, зокрема збереженням особистого імунітету з одного боку та боротьбою з безкарністю з іншого. У цьому відношенні, рішуче захищаючи особисті імунітети високих представників іноземної держави, міжнародна спільнота не повинна нехтувати відповідальністю за вчинення міжнародних злочинів. Тоді особистий імунітет, визнаний міжнародним співтовариством, поширюється настільки, наскільки він не суперечить цінностям і основам міжнародного співтовариства. Як зауважено в рішенні Нюрнберзького трибуналу: «Принцип міжнародного права, який за певних обставин захищає представників держави, не може бути застосований до дій, які міжнародне право засуджує як злочинні. Ті, хто вчиняють подібні дії, не можуть прикриватися своєю офіційною позицією, щоб звільнитися від покарання у відповідних провадженнях» [49].

Міжнародне кримінальне право регулює відповідальність за найтяжчі міжнародні злочини, але в національному праві особи, що мають особистий абсолютний імунітет не можуть бути піддані кримінальному переслідуванню. Отже, як відзначив Міжнародний суд ООН в тій же справі про ордер на арешт, переслідування таких осіб можуть здійснювати міжнародні кримінальні судові інституції [48].

На заваді переслідуванню міжнародних злочинців в національних юрисдикціях стає декілька факторів. Хоча міжнародне гуманітарне право та право прав людини вимагають від кожної держави криміналізувати та переслідувати такі міжнародні злочини проти міжнародного співтовариства в цілому, як правило, можливості національних правових систем недостатні для такого переслідування. Це вимагає від національних органів влади співробітництва з міжнародними інституціями кримінальної юстиції. Міжнародне кримінальне право, по суті має транскордонний характер, а внутрішнього законодавства загалом недостатньо для виявлення та судового переслідування таких злочинів, і, нарешті, багато держав не

бажають переслідувати своїх громадян за вчинення таких злочинів. У цьому відношенні Дж. В. Брідж ще в 1964 році підкреслював, що «суд над міжнародними злочинцями у внутрішньодержавних судах є випадковим, несправедливим і перешкоджає розвитку універсального кримінального права. Адміністрування міжнародного кримінального права стане систематичним, справедливим і загальним лише тоді, коли органом його адміністрування стане постійний міжнародний кримінальний суд» [50, 1281].

Тривалий час історичні спроби переслідувати та покарати на міжнародному рівні грубі та серйозні порушення прав людини та систематичні порушення під час або пов'язані зі збройним конфліктом та загрозою міжнародному співтовариству зазнавали невдачі або, радше, не мали на меті встановлення постійного міжнародного кримінального права та судового механізму.

Злочини проти людяності як новий принцип побачили своє народження після Другої світової війни, як наслідок нацистських звірств до та під час збройного конфлікту. Створення Організації Об'єднаних Націй у 1945 році було певним чином втіленням загального страху перед тим, що ці жорстокості коли-небудь будуть скоєні знову, і ця установа відіграла важливу роль у розвитку правових доктрин, що включають такі поняття, як злочини проти людяності, які з'являються вперше в юридичній та концептуальній формі перед Нюрнберзьким процесом у 1945 році, під час Лондонської угоди 1945 року та доданого до неї статуту, що встановлює підстави для створення воєнного трибуналу [51]. Крім того, Міжнародний воєнний трибунал для Далекого Сходу, відомий як Токійський трибунал, був створений для розгляду та покарання воєнних злочинів і злочинів проти людяності, скоєних японськими військами під час Другої світової війни [52].

Цілком очевидно, що Нюрнберзький і Токійський процеси зробили значний внесок до розвитку міжнародного кримінального права, особливо в сенсі його предмету та щодо встановлення принципу особистої кримінальної відповідальності за міжнародні злочини. Водночас, обстановка Холодної Війни, що склалася в другій половині XX століття, фактично унеможливила подальший

розвиток МКП. Прорив стався лише у 1993 та 1994 роках із заснуванням двох *ad hoc* кримінальних трибуналів відповідно для колишньої Югославії та Руанди.

Практика механізму міжнародної кримінальної відповідальності, розроблена міжнародним трибуналом колишньої Югославії, стала важливим прецедентом для інших міжнародних трибуналів та для самого МКС. Вона надала правові основи та принципи для визначення вини, процесу доказування, винесення вироків та їх виконання. Практика трибуналу послужила основою для універсальних принципів міжнародної кримінальної юстиції та забезпечила розвиток механізму міжнародної правосудності та може послужити прикладом для притягнення винних у військових, гуманітарних та інших тяжких злочинах у разі їх підданства державам, на яких не розповсюджується юрисдикція Міжнародного кримінального суду.

Основною відмінністю нових *ad hoc* трибуналів була їхня основа створення. Як Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МТКЮ) [53], так і Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди (МТР) [54] були засновані резолюцією Ради Безпеки ООН, спираючись на його компетенцію, викладену в статті 41 Статуту ООН [55], яка надає РБ ООН повноваження на вживати необхідних мирних заходів на свій розсуд для підтримки та відновлення міжнародного порядку.

Саме для цих міжнародних кримінальних трибуналів було створено першу дієву систему виконання рішень та визначено обов'язок співробітництва держав з цими інституціями, в тому числі, в питаннях виконання їхніх рішень. Оскільки дані трибунали були створені резолюціями РБ ООН, статuti та правила процедури даних трибуналів мали обов'язкову силу для всіх держав-учасниць ООН. Їхня просторова юрисдикція охоплювала навіть території держав, що на той момент не були членами ООН (слід згадати, що Сербія стала членом ООН лише в 2000 році).[56] Так, в Резолюції Ради Безпеки ООН 1503 відзначається, що суттєвою передумовою для досягнення цілей стратегій виконання МТКЮ та МТР є повна взаємодія всіх держав, особливо в затриманні всіх осіб, засуджених МТКЮ та МТР, що залишаються на свободі [57]. Співробітництво з трибуналами має бути швидким та охоплювати ідентифікацію та місцезнаходження злочинців, жертв, а

також свідків, отримання показань і пред'явлення доказів, вручення документів, арешт або затримання обвинувачених осіб і передача або передача їх до трибуналів [58, 128-129]. Як відзначав суддя Антоніо Касезе в проміжному рішенні у справі Тихомира Блашкіча, «слід привернути увагу до вродженої природи та змісту обов'язку держав виконувати накази та запити Трибуналу...таке зобов'язання всіх держав було безспірним зобов'язанням прийняти будь-яке законодавство з імплементації, необхідне аби дозволити ним виконувати ордери та запити Трибуналу» [59].

Це конкретне зобов'язання впливає загалом із обов'язкової сили рішень РБ ООН відповідно до глави VII Статуту ООН і, зокрема, з Резолюції Ради безпеки ООН 827 (1993) згідно з яким РБ ООН «вирішує, що всі держави повинні повністю співпрацювати з Міжнародним трибуналом та його органами... і що, отже, всі держави повинні вживати будь-яких заходів, необхідних згідно з їхнім внутрішнім законодавством, для виконання положень цієї резолюції та Статуту, включаючи зобов'язання держав. виконувати запити про допомогу або накази, видані Судовою палатою» [60].

Діяльність таких інституцій як МТКЮ та МТР передбачає добровільне співробітництво з боку держав у прийнятті особи з метою виконання вироку у вигляді позбавлення волі [61]. Це пов'язано з неможливістю виконання вироків в державі громадянства. Так, у своїй доповіді щодо створення МТКЮ Генеральний секретар ООН виключив можливість виконання вироків у державах колишньої Югославії, визначивши завдання підбирати держави, що готові виконувати покарання у вигляді позбавлення волі на постійній основі:

«121. Генеральний секретар вважає, що, враховуючи характер злочинів, про які йде мова, і міжнародний характер трибуналу, виконання вироків має відбуватися за межами території колишньої Югославії. Слід заохочувати держави заявляти про свою готовність виконувати вирок у вигляді позбавлення волі відповідно до своїх внутрішніх законів і процедур під наглядом Міжнародного трибуналу.

122. Рада Безпеки вживає відповідних заходів, щоб отримати від держав інформацію про їхнє бажання прийняти засуджених. Ця інформація буде передана Секретарю, який підготує список держав, у яких відбуватиметься виконання вироків» [62].

Іншою була ситуація з МТР, що не виключав виконання рішень трибуналу в самій Руанді. Навпаки, це було прямо передбачено його статутом: «Ув'язнення відбуватиметься в Руанді або будь-якій із держав зі списку держав, які повідомили Раді Безпеки їх готовність прийняти засуджених осіб, визначених Міжнародним трибуналом по Руанді» [63,478]. Однак на практиці вважалося, що інші держави краще підходять для цілей примусового виконання рішень Трибуналу з огляду на ризики, на які можуть зазнати засуджені особи в Руанді. Натомість, сама Руанда постійно заперечувала проти виконання рішень деінде в інших державах, що значно ускладнило процедури визначення держав виконання [64,84-85].

Що стосується інтернаціоналізованих трибуналів, то, як правило, виконання їхніх рішень відбувається в державі, в якій це рішення ухвалюється. Висновок з цього правила становив Спеціальний трибунал по Лівану, який дотримувався того ж підходу, що й МТКЮ, тобто примусове виконання рішень відбувається в державі, з якою укладено угоду про виконання. Так, в статті 29 Статуту Трибуналу зазначалося, що ув'язнення відбувається в державі, що визначається Головою Спеціального трибуналу з переліку держав, які висловлять свою готовність прийняти осіб, засуджених Трибуналом. Умови ув'язнення регулюються правом держави виконання під наглядом Спеціального трибуналу [65]. Водночас, Ліван не був прямо виключений зі списку держав, де могло відбуватися виконання.

У випадку Спеціального суду по Сьєрра-Леоне, виконання рішень в державі дозволялося, проте за необхідності надавалася можливість укласти угоди з МТКЮ та МТР щодо організації відбування покарань. Відповідно до статті 22 його Статуту, ув'язнення може відбуватися у Сьєрра-Леоне, або, якщо цього вимагатимуть обставини, в державах, які уклали спеціальні угоди з МТКЮ чи МТР, та які повідомлять секретарю про своє бажання прийняти засуджених осіб. Тією ж статтею Спеціальному суду надавалося право укласти подібні угоди про

виконання з іншими державами, а умови виконання рішення мали визначатися правом приймаючої держави.

Як можна зрозуміти, виконання рішень міжнародних інституцій кримінальної юстиції не обмежується передачею засудженого для відбування покарання державі. Така передача виступає лише початком процесу виконання, що супроводжується наглядом з боку відповідного трибуналу (суду). Так, на відміну від ситуації передачі особи для відбування покарання за вироком кримінального суду від однієї держави до іншої держави, міжнародні кримінальні трибунали зберігають за собою відповідальність за захист прав засуджених і затриманих. Це правило неможна розглядати як самоочевидне. Міжнародні кримінальні трибунали могли б обрати систему, за якої передача виконання вироку у вигляді позбавлення волі державі припиняє будь-яку відповідальність за долю засудженого. Така позиція могла ґрунтуватися на ступені довіри до приймаючої держави. В такому випадку, остання несла б повну відповідальність за дотримання прав ув'язненої особи, а оскаржувати порушення можна було б лише в національних судах (або в судах з прав людини, до системи яких входить відповідна держава, наприклад, в Європейському суді з прав людини).

Посилання на нагляд МТКЮ, як уявляється, передбачає постійну відповідальність за захист прав затриманої особи, хоча на основі лише тексту Статуту можна також стверджувати, що наглядова роль має більш обмежений характер і стосується лише ув'язнення як такого, особливо його тривалості. Так, Генеральний секретар ООН у своїй доповіді, щодо створення МТКЮ, не згадав про права затриманих осіб чи будь-яку наглядову роль, яку МТКЮ повинен відігравати в цій сфері; його міркування обмежувалися питаннями помилування та пом'якшення вироку [62]. Водночас, в першій же угоді про виконання, що була укладена з Італією, МТКЮ передбачив важливе завдання для себе в забезпеченні належного захисту прав засуджених осіб під час примусового виконання на національному рівні. Він зробив це двома способами. По-перше, МТКЮ зобов'язує державу, яка виконує вирок, гарантувати, що умови ув'язнення будуть сумісні з міжнародно-визнаними угодами з прав людини. По-друге, це зобов'язання

захищати права засуджених осіб супроводжується зобов'язанням дозволяти Міжнародному комітету Червоного хреста (МКЧХ) інспекції місць ув'язнення. Крім того, МТКЮ може в будь-який час прийняти рішення про припинення виконання вироку та розпорядитися про передачу засудженого іншій державі чи МТКЮ. Хоча це прямо не вказано, ясно, що примусове виконання може бути припинено у разі серйозних порушень прав ув'язненої особи [66].

Загалом, режими *ad hoc* трибуналів накладають на держави, які здійснюють примусове виконання, суворі зобов'язання щодо захисту прав ув'язнених. Можна задатися питанням, чи це реально. Значна кількість держав може бути не в змозі відповідати всім міжнародним стандартам у цій сфері. Слід також враховувати, що статuti міжнародних та інтернаціоналізованих трибуналів не є міжнародними договорами та не створюють зобов'язань для держав. Сумнівно також, чи можна вважати такі стандарти частиною звичаєвого міжнародного права. Це може призводити до нерівного поводження з ув'язненими, засудженими одним і тим самим органом міжнародної кримінальної юстиції. У деяких африканських державах навіть було визнано необхідним побудувати нові окремі в'язниці для засуджених МТР і СССЛ. Чітко обумовлюючи тюремне ув'язнення цими стандартами, міжнародні кримінальні трибунали роблять важливий внесок у серйозне ставлення до цих стандартів [63,763-764].

Судова практика щодо захисту прав ув'язнених в момент відбування покарання лишається дуже обмеженою. Скарги до МТКЮ або МТР щодо поводження з утримуваними особами є конфіденційними; тому невідомо, скільки повідомлень, що стосуються прав ув'язнених, було подано безпосередньо до МТКЮ чи МТР. У зв'язку з цим також невідомо, як МТКЮ чи МТР загалом реагують на такі повідомлення і чи, наприклад, вони розробили певні вимоги щодо прийнятності. Можна уявити, наприклад, що скарги щодо ймовірних порушень прав затриманої особи є прийнятними лише у випадках, коли наявні національні механізми подання скарг вичерпано.

Можна згадати засудженого МТКЮ Радислава Крстича, який був підданий нападу та отримав поранення у британській в'язниці, де він відбував покарання з

2004 року. 4 жовтня 2011 року Голова МТКЮ своїм конфіденційним рішенням наказав передати Крстича для відбування решти покарання в Польщі [67,237]. На жаль, немає жодних публічно доступних рішень чи документів, які стосуються підстав для припинення виконання вироку Крстича з точки зору зобов'язань, покладених на держави щодо захисту прав ув'язнених осіб, основним питанням, звичайно, є те, чи поводження з Крстичем у Великій Британії якимось чином суперечило міжнародним стандартам щодо прав ув'язнених і чи на цій підставі МТКЮ визнав за необхідне припинити виконання вироку у Великій Британії. З угод про виконання випливає, що МТКЮ може призупинити виконання вироку в певній державі без зазначення конкретних підстав. Іншими словами, немає жодних підстав припускати, що права Крстича не були дотримані належним чином. Напади на ув'язнених, на жаль, не є рідкістю, і їх дуже важко запобігти. Таким чином, цілком можливо, що передача Крстича до Польщі ґрунтується на інших міркуваннях, таких як максимізація його особистої безпеки [68].

Окрім справи Крстича, варто звернути увагу на спроби Чарльза Тейлора домогтися припинення виконання вироку у Великій Британії та переведення його до Руанди. 25 червня 2014 року Чарльз Тейлор, засуджений СССЛ до 50 років позбавлення волі, звернувся до Суду з проханням припинити виконання його покарання у Великобританії та перевести його до Руанди. 30 січня 2015 року Судова палата СССЛ відхилила цю заяву [69]. Тейлор стверджував, що його права людини та його права як ув'язненого були порушені через його затримання у Великобританії, особливо його право на сімейне життя. Також стверджувалося, що Сполучене Королівство не захоче або не зможе утримувати пана Тейлора в безпечному місці, яке відповідає міжнародним стандартам утримання під вартою.

Стосовно ключового питання, нездатності Тейлора відвідувати свою сім'ю, Судова палата постановила, що така неможливість не була спричинена втручанням Сполученого Королівства у статтю 8 Європейської конвенції з прав людини, а лише через те, що його сім'я не виконала візовий режим. З огляду на наявну судову практику, немає жодних підстав ставити під сумнів бажання та здатність держав виконувати покладене на них зобов'язання щодо забезпечення

того, щоб ув'язнення відповідало міжнародним стандартам щодо затриманих осіб. Для перевірки відповідності цього припущення необхідні подальші дослідження, зокрема для визначення питання за яких обставин ув'язнені особи можуть звертатися до органів міжнародної кримінальної юстиції для захисту своїх прав як ув'язнених.

Другий важливий елемент співробітництва держави у виконанні покарань у вигляді позбавлення волі стосується дотримання тривалості покарання. Очевидно, що творці міжнародних кримінальних трибуналів хочуть, щоб вирoki визнавалися, і хочуть уникнути, наприклад, ситуації, коли вирок або зменшується, або посилюється державою без дозволу або належної процедури. Так, Статут МТКЮ встановлює, що якщо відповідно до чинного законодавства держави, в якій засуджена особа відбуває покарання, вона має право на помилювання або пом'якшення вироку. вирок відповідна держава повідомляє про це Міжнародний трибунал. Голова Міжнародного трибуналу, консультуючись із суддями, вирішує справу на основі інтересів правосуддя та загальних принципів права [70].

Розробники статутів МТКЮ та МТР на папері обрали підхід, згідно з яким затримана особа повинна мати право на дострокове звільнення в державі, яка виконує примусове рішення, перш ніж відповідний трибунал зможе прийняти рішення з цього приводу. Це несе з собою той недолік, що національні підходи до дострокового звільнення набудуть вирішального значення, а оскільки ці підходи можуть відрізнятися, існує ризик нерівності у поводженні із засудженими. Більше того, особливо в перших справах МТКЮ, суддям доводиться виносити вирoki, не знаючи, який відсоток цього вироку буде зрештою виконано на практиці, що суперечить вимогам правової визначеності та інтересам правосуддя.

Виглядає так, що право МТКЮ та МТКР стосується лише помилювання та пом'якшення покарання, що призводить до дострокового звільнення. Це суттєво впливає на виконання вироку. Такі питання, як відпустка з в'язниці, участь у спеціальних програмах поза стінами в'язниці, не регулюються статутами відповідних трибуналів, але розглядаються в угодах про примусове виконання. Наприклад, в угоді між МТКЮ та Бельгією зазначається, що держава може

«повідомити Міжнародний Трибунал про те, що до засудженої особи будуть використовуватися інші методи виконання покарання ніж дострокове звільнення, або цей метод припинений чи призупинений» [71]. Потенційно, такі права виконуючих держав можуть створювати напруження між ними та відповідним трибуналом. Водночас, більшість подібних пенітенціарних програм, як правило, призначені для громадян або осіб, які проживають у державі, де вони відбувають покарання, оскільки вони пов'язані з реінтеграцією цієї особи в суспільство. Таким чином, такі програми навряд чи будуть доступні для осіб, засуджених міжнародними кримінальними трибуналами, які походять з інших країн, ніж держава виконання.

Погляд на різні угоди щодо примусового виконання покарання, укладені з МТКЮ та МТР дозволяє зробити висновок, що в кожній з цих угод держава виконання зобов'язується дотримуватися тривалості вироку. Проте в деяких державах може бути неможливо виконати вироки певної тривалості, особливо вироки про довічне ув'язнення. У цьому питанні також є важливий аспект прав людини. Так, відповідно до практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) постановив, що виконання вироку у вигляді довічного ув'язнення без можливості дострокового звільнення може становити порушення статті 3 ЄКПЛ (заборона катувань) [72]. Це прецедентне право, яким повинні керуватися міжнародні кримінальні трибунали у своїй практиці винесення вироків, але це також означає, що принаймні європейські держави можуть бути не в змозі виконувати винесені довічні позбавлення волі без можливості звільнення [73, 98].

Укладення угод про виконання вироків відкриває можливість державам відмовлятися виконувати вироки, які несумісні з вимогами ЄКПЛ і навіть національного законодавства. Наприклад, стаття 3(2) угоди про примусове виконання вироків з Іспанією передбачає, що вона розглядатиме лише виконання вироків МТКЮ, якщо тривалість не перевищує найвищий максимум згідно з іспанським законодавством [67]. Незважаючи на те, що це пояснює рамки співробітництва для виконання вироків між Іспанією та МТКЮ, не було суворой необхідності включати це в угоду про виконання вироків, адже, держави, які уклали

угоди про примусове виконання покарання з міжнародними кримінальними трибуналами, не зобов'язані приймати будь-яку конкретну засуджену особу, тож і укладання угоди не означає, що державі неодмінно доведеться зіткнутися з вироками, неприпустимими з точки зору її національного законодавства.

Нарешті, міжнародні органи кримінальної юстиції можуть призначати покарання і не пов'язані з позбавленням волі. Наприклад, МТКЮ, за статтею 24 його Статуту, може постановити повернути будь-яке майно та доходи, здобуті злочинним шляхом, їхнім законним власникам. Це може вимагати співробітництва між державами у виконанні вироків. Такий контекст добровільного співробітництва призвів до відносно високих стандартів і відповідних зобов'язань щодо співробітництва для держав, які уклали угоди про примусове виконання покарання та які прийняли засуджених осіб. Держави повинні відповідати високим стандартам щодо прав затриманих осіб і повністю поважати тривалість призначеного покарання та виконувати рішення відповідного трибуналу або суду щодо дострокового звільнення. Як остаточний засіб правового захисту у випадках проблем із співробітництвом трибунал або суд завжди має право припинити виконання вироку у вигляді позбавлення волі в певній державі.

Наразі, вже згадана вище справа Крстича лишається єдиним відомим випадком проблеми, що виникла при співробітництві держав з міжнародними кримінальними трибуналами, причому відсутні тверді докази того, що переміщення ув'язненого було пов'язане саме з невиконанням державою обов'язку щодо співробітництва. Таку легкість можна пояснити тим, що виконання вироків здійснюється відносно невеликою, але дуже «спрацьованою» групою держав а також тим, що при виконанні вироків у вигляді позбавлення волі для держав не поставлені на карту важливі інтереси, на відміну, наприклад, від арешту голів держав або збору конфіденційної інформації.

Звичайно, деякі питання лишилися без відповіді, такі як наглядова роль трибуналів та потенційний конфлікт між ними та судами з прав людини, або питання дострокового звільнення засуджених та можливі умови такого звільнення, а також питання виконання вироків, не пов'язаних з позбавленням волі. Однак,

описані вище моделі співробітництва вже можна вважати історичними. В 2012 та 2013 роках відповідно відповідальність за нагляд над усіма вироками, ухваленими МТР та МТКЮ були передані так званому Міжнародному залишковому механізму для кримінальних трибуналів, що має юрисдикцію для визначення держав-виконавців для засуджених трибуналами [74,274]. Таким чином, питання виконання були виведені з-під юрисдикції самих трибуналів. Діяльність Трибуналів та Механізму створили достатнє підґрунтя для розробки механізму виконання рішень Міжнародного кримінального суду.

1.3. Міжнародний кримінальний суд як компліментарний механізм до національних судових систем

Будь-яке дослідження наукової проблематики, пов'язаної з міжнародним кримінальним правосуддям, повинно виходити з того, що будь-який орган міжнародної кримінальної юстиції є компліментарним по відношенню до національних правових систем. Як підкреслює В.П. Пилипенко, «головним принципом організації та діяльності Суду є принцип компліментарності, відповідно до якого МКС не замінює, а доповнює національні органи кримінальної юстиції. На практиці це означає, що він здійснює свою юрисдикцію лише у випадках, коли відповідні держави не можуть або не бажають забезпечити ефективне переслідування осіб, що підозрюються у згаданих вище міжнародних злочинах [75, 274].

Таку компліментарність в іноземній літературі, як правило, називають позитивною, хоча побутують і інші назви, наприклад, активна компліментарність [76,24]. По суті, вона означає, що МКС не просто пасивно спостерігає за національними правовими системами, а володіє механізмами активного втручання в процес розслідування по справах, які потрапляють чи можуть потрапляти під його юрисдикцію, допомагає державам у співробітництві, зміцнює їхні спроможності так, аби надати їм можливість самостійно здійснювати переслідування міжнародних злочинців та економити власні сили та засоби.

Кожна з моделей компліментарності впливає на практику МКС, але, що найважливіше, вони накладають різні очікування на держави-учасниці МКС. Кожна модель безпосередньо впливає на масштаби та якості, які національні системи кримінального правосуддя можуть очікувати або повинні надати як сторони Римського статуту, які діють у системі компліментарності що стосується, в тому числі, задоволення ними критеріїв прийнятності. Хоча кожен із підходів має на меті прояснити переконливий і все ще дещо неоднозначний аспект розподілу юрисдикції в міжнародному праві, різноманітність поглядів створює низку проблем. Ще в 2002 році Дослідницька група Комісії міжнародного права ООН з фрагментації міжнародного права зазначила, що: «конфліктні тлумачення створюють проблеми двох типів. По-перше, вони зменшують правову визначеність. По-друге, це ставить суб'єктів права в нерівне становище по відношенню один до одного [77].

Незважаючи на те, що фрагментація міжнародного права має багато важливих наслідків для національної юридичної практики та політики, її вплив на національну здатність розслідувати, переслідувати та виносити судові рішення щодо діянь, заборонених Статутом МКС, має вирішальне значення для ефективності системи компліментарності МКС. Різноманітність міжнародних правил і стандартів, яких держави зобов'язані дотримуватися, включно з можливими суперечностями чи розбіжностями між очікуваннями міжнародних режимів, ставить перед державами значні проблеми з ресурсами: приймаючи правила та стандарти, що відрізняються від інших, МКС фактично ненавмисно збільшує цей тягар. Тиражування різних правил і стандартів привернуло певну критичну увагу в контексті дебатів щодо реформи договірних органів ООН і централізації або спрощення зобов'язань держав щодо звітності [78, 143]. Можливо, ті, хто виступає за дотримання національної практики в системі правосуддя МКС до «вищих» або ширших стандартів, ніж розглядатиме сам Суд, може стверджувати, що прийняття вищого стандарту зменшить дублювання та можливості подання скарг на порушення прав людини

Одна з поширених помилок або претензій полягає в тому, що МКС зобов'язаний нав'язувати або забезпечити виконання Римського статуту під час оцінки прийнятності практики держав, або що він зобов'язаний забезпечити виконання зовнішніх міжнародних договірних зобов'язань, норм або стандартів, які можуть формувати частиною загальних міжнародних договірних зобов'язань держав. Частково це зумовлюється положеннями пункту (с) частини 1 статті 21 Римського статуту, відповідно до якого суд може користуватися загальними принципами права «взяті Судом з національних законів правових систем світу, включаючи, у відповідних випадках, національні закони держав, які за звичайних обставин здійснювали б юрисдикцію щодо цього злочину за умови, що ці принципи не є несумісними із цим Статутом та міжнародним правом, а також міжнародно визнаними нормами та стандартами» [79].

В дійсності, як підкреслює Е. Хантер, насправді МКС використовує стандарт кримінального правосуддя, який помітно відрізняється від кількох основних міжнародних зобов'язань, особливо щодо належних процесуальних прав. Система МКС, як вона є, не підтримує це, і фактично призводить до подальшої фрагментації або плюралізму, зобов'язань держав через їх членство в міжнародних договорах [76,4].

Це не могло не привернути критики міжнародних правозахисних організацій. Так, як стверджує французька дослідниця Ф. Мегре, така спроба «підвищення» національної практики не є частиною мандату МКС та не входить до поняття компліментарності [80,295]. Зокрема, на думку критиків, прагнення прирівняти національну правову практику до практики МКС не відповідає спроможностям національних юрисдикцій, що може мати негативні наслідки для якості кримінального правосуддя, а також не надає їм додаткових ресурсів, що можуть бути необхідними для забезпечення такої практики, особливо в державах, що переживають тривалий конфлікт чи виходять з нього.

Виходом стає модель позитивної компліментарності, що можна порівняти з моделлю судової аналогії. Це означає, що статтю 17 Римського статуту, а саме її положення щодо прийнятності кримінальних справ в разі неможливості чи

небажання держави розслідувати певний злочин, слід тлумачити ґрунтуючись на цілях та мандаті МКС, і будь-яка діяльність, що не відповідає цим цілям та мандату може розглядатися як така, що виходить за межі прийнятності МКС. Виникнувши з МКС у зв'язку з його механізмом розподілу юрисдикції між державами та МКС, концепція позитивної компліментарності за своєю суттю походить від функцій МКС, тому відокремити її від МКС або відокремити від траєкторії повноваження МКС полягатимуть у фундаментальному перепрофілюванні концепції та, отже, її форми посилення.

Велика частина літератури зосереджена на вертикальній гармонізації національних законодавства і практики з законодавством МКС, а також на горизонтальному перенесенні практики з двох спеціальних трибуналів на МКС. Ця точка зору була домінуючою та переконливою силою під час переговорів на Римській конференції та в роки після ухвалення Статуту, в академічних колах, у політиці та дипломатії, а також певною мірою серед держав.

Зокрема, принцип компліментарності розглядався як основа для здійснення юрисдикції органами міжнародного кримінального правосуддя, що створило нову форму взаємодії між національними та міжнародною кримінальними юрисдикціями. Добровільне, з власної волі обмеження суверенітету незалежних держав (щонайменше в питаннях прийнятності кримінальних справ в МКС) є особливим правом держави. Воно потребує переосмислення державою меж свого суверенітету та недоторканості власної правової системи, зокрема в галузі кримінального і кримінально-процесуального законодавства на користь об'єднання зусиль з іншими державами задля переслідування міжнародних злочинців [81,166].

Г. Верле підкреслює, що «міжнародна юрисдикція не заміщає національну юрисдикцію навіть щодо основних злочинів (*core crimes*), а лише доповнює її. Національна юрисдикція, як правило, має перевагу, крім випадків, коли держава не бажає чи нездатна вести розслідування чи порушувати кримінальне переслідування належним чином» [82, 69].. Дійсно, провідну роль в переслідуванні міжнародних злочинців, в тому числі тих, що скоїли злочини поза межами держави, належить

національним судовим органам. Н.В. Дрьоміна слушно відзначає, що Міжнародний кримінальний суд «не дає оцінки чи характеристики ніякій національній системі кримінального переслідування як такої. Тому Суд буде залишатися нейтральним у своїй взаємодії з державами» [83.185].

В рамках принципу компліментарності можна говорити про існування горизонтальних та вертикальних зв'язків між міжнародною та національними системами кримінального правосуддя. Так, в рішенні Апеляційної палати МТКЮ у справі Тихомира Бласкіча підкреслювалося, що «зазвичай фізичні особи, які є суб'єктами суверенної компетенції держав, підлягають осуду лише національними судами. Якщо ж національний суд має намір переслідувати особу, що потрапляє під юрисдикцію іншої державі, то як правило це базується на договорах про правове співробітництво, або, якщо таких договорів не існує, на добровільному міждержавному співробітництві. Тож відносини між національними судами різних держав є горизонтальними по своїй природі. В 1993 році Рада Безпеки вперше заснувала міжнародний кримінальний трибунал, наділений юрисдикцією над особами, що проживають у суверенних державах, незалежно від того чи входили ці держави до складу колишньої Югославії або третіх країнах, що погодилися з приматом міжнародного трибуналу над національними судами...таким чином, був встановлений вертикальний зв'язок, щонайменше у частині, що стосуються повноважень міжнародного трибуналу» [84]. Відтоді в доктрині закріпилося розмежування на горизонтальне та вертикальне відношення між практикою різних національних та міжнародних судів.

Тож, коли говорять про компліментарність практики МКС по відношенню до практики національних судів, йдеться саме про горизонтальні зв'язки, причому Міжнародний кримінальний суд виступає як орган вищого порядку, що дозволяє говорити не тільки про застосування, але й про імплементацію його рішень на національному рівні.

Згідно з цією точкою зору, Р Тейтель і Р Хоуз називають «наддотриманням», державна практика, що підтверджує прийнятність, часто прирівнюється до імплементації матеріальних і процедурних елементів Римського статуту.

Прикладами цього можуть бути реформи інститутів. навчання сектору кримінального правосуддя для забезпечення того, щоб нова законодавча база діяла [85, 127]. Це висхідна траєкторія, зумовлена реформами, яка вимагає від «держав розвинути здатність здійснювати певні форми юрисдикції, яких вони, можливо, не мали з самого початку» [86,374] шляхом узгодження своєї правової бази та практики не лише з діяльністю МКС, але й часто з міжнародним правом прав людини та частково приймає рамки реформи верховенства права та державного будівництва.

Чимало неурядових організацій звертали увагу, що держави повинні адаптувати власні законодавства до вимог МКС щодо справедливого судового розгляду, стверджуючи що елемент компліментарності «надає перевагу національним судам, якщо вони здатні проводити справедливі судові процеси», тобто держави будуть «змушені гарантувати, що їхні національні судові системи включають та дотримуються принципів належної правової процедури, визнаних міжнародним правом» [87,228]. Інші наполягали на тому, що держави повинні включити ширший процесуальний захист, включаючи захист свідків і потерпілих, хоча цьому приділено набагато менше уваги, ніж мало б враховуючи формулювання статті 17(3), яка вимагає доказів того, що держава має можливість отримати свідчення [88].

Незважаючи на відсутність прямого зобов'язання імплементувати основні частини Статуту у внутрішнє законодавство, значна кількість держав зробили це, прийнявши зобов'язання за Римським статутом [89].

У переважній більшості вважалося обов'язковим, щоб держави якомога повніше охопили, визначили та застосували міжнародну номенклатуру злочинів. Як стверджує американська дослідниця О. Беку, «державам надається можливість розслідувати або переслідувати на національному рівні. Для того, щоб мати можливість це зробити, вони повинні мати положення, які включають основні злочини МКС, загальні принципи відповідальності, а також засоби захисту, які містяться в Статуті» [88,878].

В літературі частіше зустрічаються роздуми щодо того що потрібно державам для ефективного судового переслідування. , на відміну від того, що вони зобов'язані чи вимагаються робити, трапляється часто і зазвичай виправдовується як механізм захисту від потенційного інтересу Суду до їхнього навантаження справами, таким чином пов'язуючи їхні аргументи з компонентом прийнятності компліментарності. Деякі також використовували звичайний статус багатьох матеріально-правових і процесуальних положень Римського статуту [91], щоб легітимізувати включення резолютивної частини Статуту МКС у національне законодавство, де, на їхню думку звичайний статус окремих норм стає однаково обов'язковим як для держав, так і для Суду [92]. Однак, це викликає проблему того чи можна вважати певні норми Римського статуту, що повторюють вже існуючі норми міжнародного права, звичайними на тій підставі, що вони повторюються в Статуті. Це може стосуватися, наприклад, деяких норм Додаткових протоколів до Женевських конвенцій. І якщо так, то чи породжує таке повторення обов'язок виконання таких норм в держав, що не є членами Римського статуту? Також, чи впливає обов'язок співробітництва з Римського статуту на підставі принципу добросовісного виконання міжнародних договорів (*pacta sunt servanda*)?

З цього приводу слід відзначити, що в Римському статуті відсутні чіткі зобов'язання щодо включення вказаних у ньому злочинів до своїх національних законодавств, якщо в них присутня відповідальність за аналогічні злочини. Як відзначає сам суд, основною вимогою є уникнення прогалин у відповідальності [93]. Зокрема, в держав відсутні чіткі зобов'язання з встановлення відповідальності та відповідного перегляду свого законодавства, адже компліментарність не виключає плюралізму в міжнародному кримінальному праві, що дозволяє державам приймати такі закони, які відповідають їхній практиці та спроможності. Ймовірно, держави повинні віддавати перевагу приведенню свого законодавства у відповідність до вимог Статуту МКС, однак не несуть прямого зобов'язання. Зокрема це пов'язано з труднощами, які такі юридичні запозичення можуть привносити до національної практики, де нові та чужі концепції можуть опинитися складними для запровадження, або створювати те, що Асамблея держав-учасниць

МКС назвала «міжнародними бульбашками» у внутрішній правовій системі, що може призводити до неоднакового та несправедливого правозастосування [92].

Із правовим плюралізмом пов'язані так звані теорія поліморфних репресій та теорія компліментарності вироків. Сам текст Статуту забезпечує гнучкість щодо правових форм боротьби з безкарністю і дозволяють засудження злочинця в національній правовій системі. Згідно з цією точкою зору, рішення Суду щодо прийнятності повинні ґрунтуватися на результатах і ігнорувати будь-які процедурні невідповідності чи порушення, які можуть спровокувати дії інших міжнародних договірних органів, і розглядати лише можливість тюремного ув'язнення, в ідеалі, тривалого [94, 247-248]. Ця модель результату кримінального правосуддя підтримується Статутом, де адекватне та добросовісне виконання Статуту є необхідним для конкретного застосування компліментарності. Держави заохочуються, але вони юридично не зв'язані конкретною формою дій або конкретним формальним результатом.

Конкретна методологія задовольняє суворий принцип законності, встановлений у Статуті, у контексті, коли захист, зобов'язання та захист тлумачаться, враховуючи, що частина 2 статті 22 вимагає, щоб визначення злочину тлумачилося суворо, і його не можна розширювати за аналогією. Однак друге речення передбачає власне рішення для тлумачення, а саме те, що у випадку неоднозначності визначення має тлумачитися на користь підозрюваного/обвинуваченого/засудженого. Це вимагатиме, щоб застосування та тлумачення будь-яких зовнішніх джерел не використовувалося для посилення покарань або каральних наслідків кримінального процесу.

Деякі дослідники намагаються розглядати систему компліментарності МКС через призму глобального управління, як «всеосяжний, багаторівневий, поліцентричний і відкритий для учасників режим застосування міжнародного кримінального права»⁵⁹, де принципи глобального управління можуть раціоналізувати «надто часто нераціональний розподіл зусиль [95], матеріальних ресурсів, інформації та досвіду між цими центрами тяжіння» [96, 156].

В одній із кардинальних статей про масштаби системи компліментарності, К. Дж. Геллер систематично руйнував твердження про те, що режим прийнятності вимагає від держав захищати всі права підозрюваних на належну правову процедуру. Зокрема, він відкидав можливість того, що МКС може вилучати юрисдикцію у держав на підставі зловживань справедливим судовим розглядом, якщо зловживання не захищає обвинуваченого від кримінального правосуддя, стверджуючи, що судді МКС не мають можливості вилучати юрисдикцію у випадках зловживання належним правом на справедливий суд з боку національних судових органів [97,140]. Тож цей підхід полягає в тому, що принцип компліментарності стосується конкретних аспектів провадження, які згадується в статті 17 Римського статуту, зокрема підстав кримінального переслідування, тоді як більш загальні міркування прав людини щодо проведення національних судових переслідувань більш належним чином розглядаються договірними органами з прав людини, такими як Європейський суд з прав людини. Тож розподіл відповідальності між міжнародними трибуналами та договірними органами щодо таких чітко пов'язаних питань вимагає уваги та співпраці між різними міжнародними органами, в умовах реагування, але також і в контексті позитивної взаємодоповнюваності.

Концепція більш конструктивного чи проактивного стилю взаємодії між МКС та державними установами кримінального правосуддя народилася в перші дні роботи МКС, після промови першого прокурора МКС у 2003 р [98] і публікації експертної статті його Офісом [99]. В останній, зокрема, наголошувалося на необхідності пильності, адже «партнерство підкреслює той факт, що відносини з державами, які справді проводять розслідування та кримінальне переслідування, можуть і повинні бути позитивними, конструктивними. Прокурор може, діючи в межах повноважень, передбачених Статутом, заохочувати відповідну державу розпочати національне провадження, допомагати розробляти спільні стратегії боротьби з безкарністю та, можливо, надавати поради та певні форми допомоги для сприяння національним зусиллям. Також можуть бути ситуації, коли прокуратура (ОП) і відповідна держава погоджуються, що консенсусний розподіл праці

відповідає найкращим інтересам правосуддя; наприклад, коли охоплена конфліктом держава не в змозі провести ефективне судове провадження проти найбільш відповідальних осіб». Однак, незалежно від термінології, здається, що Офіс прокурора та Асамблея держав-учасниць не мали розбіжностей щодо цілей та мети компліментарності. Позитивний аспект, який розуміється як частина системи доповнення, був розроблений для розгляду та розвитку національного потенціалу кримінального правосуддя для розслідування, судового переслідування та судового розгляду злочинів згідно з Римським статутом [93].

Стаття 87 Римського статуту встановлює загальні підстави для запитів про співробітництво та уповноважує Суд укладати угоди про співробітництво та допомогу з міжурядовими організаціями, які відповідають його мандату чи компетенції. Положення розрізняє надання матеріальної допомоги – документів, матеріалів та інформації – та «інші форми співробітництва та допомоги», що дає Суду певну свободу для тлумачення його сфери, якщо це відповідає його компетенції чи мандату. Це вимагає від Суду оцінити, чи інша міжнародна організація діятиме з перевищенням своїх повноважень, укладаючи угоду, на основі власної оцінки Судом компетенції іншої організації, навіть якщо це рішення має ґрунтуватися на внутрішньому праві партнерської організації, відповідно до її міжнародної правосуб'єктності.

У контексті зміцнення національних систем кримінального правосуддя та практики, МКС ухвалив Меморандум про взаєморозуміння з Секретаріатом Співдружності націй у 2011 році [100]. Це перший приклад, коли МКС взяв на себе чітке зобов'язання проводити заходи з розбудови потенціалу з міжурядовою організацією з метою зміцнення національної спроможності здійснювати кримінальні юрисдикцію, а також посилити національну спроможність співпрацювати з МКС. Угода дозволяє МКС і Секретаріату Співдружності співробітничати з метою розробки програм навчання та допомоги для суддів, прокурорів, посадових осіб і адвокатів у роботі, пов'язаній із Судом та «сприяти професіоналізму, необхідному від національних акторів» для ефективного функціонування режиму компліментарності». Це безпосередньо стосується

людських та правових спроможностей держав-учасниць Співдружності, які ще не прийняли на себе зобов'язання за Римським статутом, або не повністю виконані їхні зобов'язання співпрацювати з Судом, або ввести визначення основних міжнародних злочинів у свої національні закони, і передбачається включати подальші заходи допомоги, включаючи консультації та допомогу щодо розробки законодавчих актів, які б вирішували питання правоздатності на додаток до людської дієздатності.

Різноманітні положення для просування та поширення принципів і цінностей, закріплених у Статуті 27, можна знайти в цій та інших угодах, включаючи Рамкову угоду про співробітництво з Організацією американських держав (ОАД) [101] чи Угода між Міжнародним кримінальним судом і Європейським Союзом про співробітництво та взаємодопомогу [102]. Так, остання угода містить пряме посилення на підтримку ЄС діяльності з розбудови потенціалу. На додаток до загального зобов'язання пропагувати цінності Статуту, Угода з ЄС встановлює підтримку ЄС для розвитку навчання та допомоги суддям, прокурорам, посадовим особам і адвокатам у роботі, пов'язаній із Судом. Це робиться не тільки у безпосередньому співробітництві з Судом, але й окремо через низку глобальних або двосторонніх донорських механізмів, а також через його поточне пряме спонсорство Проекту правових інструментів МКС, а також попереднє спонсорство програм дослідницьких відвідувань та стажування від МКС.

Згідно з частиною 10 статті 93 Римського статуту, держави мають право вимагати допомоги або співробітництва з Міжнародним кримінальним судом, коли вони проводять розслідування або судові процеси щодо злочинів, діяння яких підпадає під визначення злочину за Римським статутом або є серйозний злочином на національному рівні.

Враховуючи, що режим співробітництва МКС зосереджується насамперед на зобов'язаннях держав перед Судом у виконанні обов'язків Суду, стаття 93(10) є єдиним заходом, який вимагає від Суду розглядати запити держав про підтримку чи допомогу в їх власних зусиллях щодо розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини згідно зі статутом МКС, хоча й «на

власний розсуд» [103, 1588]. Оскільки список, встановлений частиною 10 статті 93 не є вичерпним за сферою застосування, Суд вільний в своїх тлумаченнях при ухваленні рішень про надання допомоги, а держави вільні у формуванні своїх запитів на надання такої допомоги. І хоча звісно вказана норма однозначно спрямована на підтримку запитів держав про посилення їхніх спроможностей, це положення Суд може застосовувати лише у випадках, коли самі держави ініціювали розслідування та прагнуть до покарання за діяння, заборонені Римським статутом.

Стаття пункти (с) та (d) частини 3 статті 54 щодо обов'язків і повноважень прокурора щодо розслідувань надає прокурору право укладати домовленості та угоди про співпрацю з міжнародними організаціями відповідно до належної йому компетенції та/або мандату з метою сприяти проведенню слідства прокурором. Це може бути використано для реагування на будь-яку помічену неефективність можливостей або недоліки держав, що мають стосунок до будь-якого розслідування МКС, щоб дати державі можливість краще виконувати свої обов'язки як усередині країни, так і, що важливо, щодо власного розслідування Суду. Це доповнює загальне зобов'язання співробітничати за частиною IX Статуту, надаючи Прокурору власні незалежні повноваження укладати угоди про співробітництво або допомогу для виконання функцій Офісу Прокурора.

Незважаючи на очевидну правову основу для МКС для позитивної компліментарності, МКС сам по собі може не забезпечити прийнятну інституційну основу: це залишається сферою, яка заслуговує на подальші дослідження. Джерелом цієї не тільки правової, але й політичної дискусії завжди були Офіс Прокурора та Асамблея держав-учасниць (АДУ, однак в них відігравали певну роль й інші органи, наприклад, Цільовий фонд, адже вони відіграють свою роль в реалізації доктрини позитивної компліментарності.

Зокрема, політичні виміри «доповнюваності на практиці» з боку ОП передбачають певну форму розподілу тягаря, коли МКС обмежував би власну судову роботу переслідуванням лідерів, що несуть найбільшу відповідальність за злочини, Офіс Прокурора заохочує переслідування на національному рівні

порушників нижчого рангу [99]. Щоправда, такий розподіл стикається з опозицією з боку держав-учасниць та держав-донорів аж до того, що АДУ намагається обмежити зусилля Суду щодо забезпечення або сприяння розвитку потенціалу, стверджуючи, що його вважають, що Суд повинен обмежити свою діяльність тим, що він визначає як «основну судову функцію» [104].

У рамках цієї основної судової функції Офіс Прокурора продовжив розвиток мереж співпраці, які виконують подвійну функцію для підтримки розслідувань Офісу, а також зміцнюють національний потенціал. Використовуючи свої повноваження для створення програм співробітництва з міжнародними організаціями, а також іншими суб'єктами, Офіс Прокурора розробив спільний вимір позитивної взаємодоповнюваності, створюючи професійні мережі та програми обміну.

Наразі вони включають Проект правових інструментів МКС, онлайн-платформу правової інформації, яка виникла на основі Офісу [105], мережу правоохоронних органів, ініційовану Офісом Прокурора мережу для залучення офіційних осіб, експертів та юристів із держав ситуації в яких перебувають на розгляді, до слідчої та прокурорської діяльності ОТР, а також проект з Інтерполом щодо налагодження співпраці між національними підрозділами з розслідування воєнних злочинів. Прагнучи обмежити роль Суду непрямым чином, АДУ, схоже, не помічає важливості позитивного доповнення до основних функцій МКС, а також до його основних інституційних функцій, таких як інформаційно-роз'яснювальна робота. Це може бути упущенням, яке не враховує повною мірою важливість залучення МКС до розробки та реалізації позитивних механізмів компліментарності, що слабкі або відсутні в національних правових системах, і це може ще більше послабити легітимність і повноваження Суду. Применшуючи компліментарність, по суті, до добровільних двосторонніх механізмів між державами, а не компоненти правового режиму самого Суду, Асамблея ризикує знизити прозорість і юридичну визначеність МКС діяльності, дозволяючи «ринку компліментарності» встановлювати власні стандарти права і практики.

З самого початку МКС існувала тенденція додавати певні умови, що підтверджують якісні стандарти національних кримінальних юрисдикцій, а саме те, що «національні системи повинні підтримувати та забезпечувати дотримання міжнародних стандартів» [106]. Так само, через свій план дій щодо досягнення універсальності та повної імплементації щорічних резолюцій про універсальність Римського статуту, АДУ повторює заклики до «повного та ефективного впровадження» Римського статуту, які виходять за рамки закликів до дотримання зобов'язань щодо співробітництва, зокрема, заохочує держави, особливо з огляду на основоположний принцип компліментарності, включити злочини, викладені в статтях 6, 7 і 8 Римського статуту, як злочини, що підлягають покаранню відповідно до їх національного законодавства, встановити юрисдикцію щодо цих злочинів і забезпечити ефективне виконання цих законів» [107].

Таким чином, що позитивна компліментарність є функціональним елементом принципу компліментарності як інструменту, який допомагає зменшити вертикальні та горизонтальні прогалини у безкарності в системі правосуддя МКС. Вона існує з метою зміцнення національних юрисдикцій завдяки зусиллям з боку МКС. Суд слідкує за сучасними вимірами розвитку потенціалу, визначаючи потреби потенціалу національних установ кримінального правосуддя як такі, що складаються з людських можливостей, таких як навички та знання поліції, слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів захисту, організаційний потенціал, включаючи схеми захисту свідків і потерпілих, програми судово-медичної експертизи, будівництво та стале функціонування будинків судів і в'язниць, а також інституційні/правові можливості для забезпечення прийняття законодавства для імплементації Римського статуту у національне законодавство [93].

Позитивна компліментарність може бути превентивною, спрямованою на розвиток законодавства, правозастосування, інфраструктурних та інших можливостей. Тут позитивна компліментарність може слугувати каталізатором для внутрішніх проваджень, а також забезпечує співробітництво відповідних держав на міжнародному та національному рівнях. Також вона може бути корисною для власних операцій Суду, наприклад, для допомоги в механізмах арешту та передачі,

участі свідків і жертв та інших механізмів співпраці, а також для підтримки національними системами для власних національних проваджень. Позитивна компліментарність також може існувати після завершення розслідувань або кримінального переслідування МКС, щоб запобігти вертикальній безкарності в державі та підтримати будь-яку поточну судову діяльність у територіальних юрисдикціях.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

2.1. Правові основи механізму співробітництва держав з Міжнародним кримінальним судом

Як одного разу заявив суддя Філіп Кірш, перший Голова Міжнародного кримінального суду, Римський статут Міжнародного кримінального суду є системою, що складається з двох опор: судової опори, представленій самим Судом, і опори правозастосування в особі держав, які беруть на себе юридичне зобов'язання співпрацювати з Судом через Статут» В національних системах дві опори взаємопов'язані. Суди покладаються автоматично на повноваження з правозастосування держав. У випадку МКС ці два елементи розділені. Суд залежить від співробітництва з боку держав-учасниць. За підтримки та співробітництва держав-учасниць, Суд залишатиметься сильною судовою інституцією, що викликатиме довіру» [108]. Дійсно, режим правозастосування Суду та його практичне застосування становлять суттєву частину будь-якої оцінки легітимності Суду.

МКС, не будучи наднаціональним органом зі своїми військовими чи поліцейськими силами, покладається насамперед на членів міжнародного співтовариства. Стаття 86 Римського статуту передбачає, що «держави-учасниці відповідно до положень цього Статуту всебічно співробітничать із Судом у проведенні ним розслідування злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду, і здійсненні кримінального переслідування за ці злочини». Ця загальна вимога включає, серед іншого, арешт обвинувачених і передачу їх суду, а також збір і обмін доказами та вручення підтверджуючих документів. У цьому відношенні можна легко стверджувати, що успіх Суду визначається рівнем співробітництва, яке він отримує від міжнародного співтовариства [109], але головним чином від держав [110, 768].

Оскільки йдеться про міжнародний суд, заснований на договорі, положення про співробітництво є обов'язковими виключно для державами-учасницями, як це зазначено в статті 88 Римського статуту, яка передбачає, що всі держави-учасниці забезпечують доступні процедури відповідно до свого національного законодавства для всіх форм співробітництва, передбачених у Статуті. Відповідно, усі держави-учасниці повинні виконати запит про арешт і передачу, переданий Судом разом із допоміжними матеріалами. Ця загальна вимога доповнена Правилами процедури та доказування МКС [111]. Крім того, відповідно до статті 93 Статуту, держави-учасниці повинні виконувати прохання Суду про надання допомоги у зв'язку зі здійсненням розслідувань або кримінального переслідування шляхом:

- a) ідентифікації і встановлення місця перебування осіб чи предметів;
- b) отримання доказів, у тому числі показань під присягою, і збирання доказів, включаючи думки експертів та висновки експертизи, необхідні Суду;
- c) допиту будь-якої особи, стосовно якої здійснюється розслідування або кримінальне переслідування;
- d) вручення документів, у тому числі судових документів;
- e) сприяння добровільній явці осіб як свідків або експертів до Суду;
- f) тимчасової передачі осіб, як це передбачено в пункті 7;
- g) проведення огляду місць або об'єктів, включаючи ексгумацію та огляд поховань; h) проведення обшуків і накладення арешту;
- i) надання записів і документів, у тому числі офіційних записів і документів;
- j) захисту потерпілих і свідків та збереження доказів;
- k) виявлення, відслідковування і заморожування або арешту доходів, майна та активів, а також знарядь злочинів з метою подальшої конфіскації без шкоди для прав *bona fide* третіх сторін; і
- l) надання будь-яких інших видів допомоги, не заборонених законодавством запитуваної держави, з метою сприяння здійсненню розслідування і кримінального переслідування за злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду.

Найважливішою формою співробітництва є арешт і передача обвинувачених осіб. Якщо держава-учасниця не виконує запит Суду про співробітництво, відповідно пункту b) частини 5 статті 87 Римського статуту, Суд має повноваження звернутися з цією ситуацією до Асамблеї держав-учасниць або, якщо справа передається Радою безпеки ООН, до Ради безпеки ООН. Проте держави, які не є членами не несуть зобов'язання співробітництва з Судом відповідно до Римського статуту, якщо вони не вступають у добровільну співпрацю в межах, визначених ними самими. Якщо держава, яка не є членом, добровільно укладає спеціальну угоду про співробітництво з Судом, про будь-яке невиконання запиту Суду про співробітництво можна повідомити АДУ або, якщо справа передається Радою безпеки ООН, Раді безпеки ООН.

Ситуація, яка може підпадати під юрисдикцію МКС, може бути передана до Суду трьома способами:

- (a) передача державою-учасницею;
- (b) початок розслідування Прокурором за його/її ініціативою на основі інформації, отриманої від держав, органів ООН, міжнародних міжурядових або неурядових організацій або інших відповідних джерел;
- (c) передача ситуації РБ ООН, діючи відповідно до глави VII Статуту ООН.

Римський статут описує чотириетапну процедуру здійснення юрисдикції, коли ситуація передається до Суду державою-учасницею або розслідування ініціюється самим Прокурором. На цьому етапі прокурор потребуватиме тісної та ефективної співпраці та взаємодії з різними державами, а також іншими суб'єктами міжнародного співтовариства. На першому етапі Прокурор вивчає, чи підпадає ситуація під юрисдикцію МКС, і оголошує неприйнятною, якщо ситуація прямо виходить за межі компетенції Суду. На цій стадії прокурор в першу чергу перевіряє, чи може ситуація підпадати під юрисдикцію суду щодо її характеру та серйозності. Іншими словами, це попереднє розслідування щодо юрисдикції судів *ratione personae et materiae, ratione loci i ratione temporis*.

Так, коли 22 січня 2009 р. уряд Палестини почалося розслідування ситуації в Палестині, Офіс Прокурора обговорив прийнятність *ratione personae* передачі з

точки зору того, чи відповідає Палестина визначенню держави для цілей спеціальної заяви про визнання юрисдикції Суду і дійшов до висновку, що Бюро може розглядати заяви про злочини, скоєні в Палестині, за умови, що компетентні органи ООН або, зрештою, АДУ вирішать правове питання, пов'язане з оцінкою державності [112, 3], або якщо РБ ООН здійснить процедуру передачі відповідно до статті 13(b) Римського статуту, що забезпечує юрисдикцію.

Інший прикметний приклад – звернення до Офісу Прокурора від імені Союзу Коморських Островів, що мало місце 14 травня 2013 року. Комори є членом Римського статуту з 2006 року, а звернення стосувалося імовірних воєнних злочинів, скоєних на борту зареєстрованого на Коморських островах судна під час ізраїльської блокади Сектору Гази в 2010 році. При розгляді цього звернення Офіс Прокурора підкреслив, що МКС може здійснювати юрисдикцію щодо діянь громадян держав, які не є сторонами Римського статуту, що були вчинені або могли бути вчинені на суднах або летальних апаратах, зареєстрованих у державах-учасниках, і таким чином Суд має юрисдикцію *ratione loci and personae* згідно зі статтею 12(2)(a) Римського статуту [113]. Прокурор може оголосити розслідування непотрібним також, якщо існує дієве національне провадження з тієї самої справи. Крім того, прокурор повинен розглянути, чи буде відкриття розслідування служити інтересам правосуддя та потерпілих. У згаданій вище справі щодо блокади Гази Прокурор, досліджуючи прийнятність *ratione materiae* передачі, дійшов висновку, що тяжкість стверджуваних воєнних злочинів не є достатньою, щоб виправдати подальші дії Суду [114]. На цій стадії Офіс Прокурора проводить активний моніторинг та аналіз інформації про ймовірні злочини. При цьому Офіс може вимагати співробітництва та взаємодії з державами-учасниками, а також зацікавленими міжнародними організаціями, неурядовими організаціями та іншими. Наприклад, Прокурор МКС ініціював попередню перевірку ситуації в Афганістані в 2007 році через численні повідомлення, отримані з 2006 року. Під час цього попереднього розслідування Офіс Прокурора підтримував контакти з експертами, організаціями громадянського суспільства, урядовцями Афганістану,

офіційними особами ООН та державами, чиї військові контингенти знаходилися в Афганістані [114].

З іншого боку, коли РБ ООН передає справу до Суду відповідно до статті 13(b) Римського статуту, Прокурор не розглядає питання про прийнятність *ratione personae* і *loci*, а досліджує ситуацію по суті. У разі передачі Радбезом ООН Суд також матиме юрисдикцію щодо злочинів, скоєних на територіях або громадянами держави, що не є членом. Однак у будь-якому випадку юрисдикція МКС не може застосовуватися ретроспективно відповідно до принципу незастосовності договорів до набрання ним чинності, як це передбачено статтею 28 Віденської конвенції про право міжнародних договорів [115]. Коли РБ ООН визнає за потрібне, можна створити новий спеціальний Трибунал з резолюцією для злочинів, скоєних до дати набрання чинності 1 липня 2002 року, або навіть для окремих справ після 1 липня 2002 року [116,58-59].

Якщо Прокурор дійде висновку, що ситуація може підпадати під юрисдикцію Суду, або справу передано РБ ООН, Прокурор інформує всі держави-учасниці, особливо і обов'язково держави, які можуть мати юрисдикцію над ситуацією, або зацікавлених осіб про розпочату справу. розслідування. Протягом одного місяця держава може повідомити Суд про те, що вона здійснює свою кримінальну юрисдикцію у справі та щодо зацікавлених осіб. Після такого повідомлення Прокурор відкладає розгляд справи, але може періодично переглядати справу, на предмет того чи здійснюється національна юрисдикція належним чином. Так, під час попереднього вивчення ситуації в Гвінеї у 2009 році Офіс прокурора продовжив оцінювати зусилля влади Гвінеї щодо завершення національного розслідування подій 28 вересня 2009 року. Крім того, представники Офісу зустрічалися з громадянським суспільством Гвінеї та представниками потерпілих під час 15-ї сесії Асамблеї держав-учасниць у грудні 2016 року в Гаазі, щоб вислухати їхні погляди та занепокоєння щодо перспективи справжнього судового переслідування всіх підозрюваних злочинців [117].

Після того, як прокурор отримує достатні підстави вважати, що існують належні докази злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС, і зібрав достатні

докази щодо подій і підозрюваного чи підозрюваних, прокурор передає справу на розгляд суддів МКС з проханням надіслати виклик до явки або ордер на арешт. На цьому етапі, якщо судді МКС приймають запит і видають ордер на арешт, співробітництво держав для арешту та передачі підозрюваного чи підозрюваних МКС відіграє життєво важливу роль у ефективності Суду та виконанні рішення.

Коли підозрюваний вперше постає перед судом, троє суддів Палати досудового провадження підтверджують особу підозрюваного та переконуються, що підозрюваний розуміє звинувачення. Судовий розгляд здійснюється судовою палатою у складі також трьох суддів, які розглядають докази та виносять вирок. Рішення судової палати може бути оскаржене як прокурором, так і захистом. Апеляційна палата, у свою чергу, складається з п'яти суддів і може залишити оскаржене рішення без змін, змінити його або скасувати. Рішення Апеляційної палати є остаточним і обов'язковим.

Суд покладається на підтримку співтовариства держав у виконанні своїх рішень, включаючи замороження та арешт активів підозрюваних і виконання вироків. Наприклад, у справі Прокурор проти Угуру Муйгаї Кен'ятти, Судова палата звернулася до уряду Кенії з проханням про співробітництво згідно зі статтею 93(1)(k) Римського статуту щодо ідентифікації, відстеження та/або заморожування активів чи власності обвинуваченого[118]. Для порівняння, у справі Бемби та інших одноосібний суддя встановив, що майно та активи обвинуваченого, які були заморожені, не мають стосунку до злочину, і скасував рішення про замороження. Апеляційна палата залишає в силі рішення Судової палати [119].

На сьогоднішній день загальноприйнятим принципом міжнародного права є те, що міжнародні кримінальні трибунали мають юрисдикцію над особами, навіть якщо вони користуються особистим імунітетом. Стаття 27 Римського статуту передбачає, що «цей Статут застосовується однаково до всіх осіб без будь-якого розрізнення на основі посадового становища. Зокрема, посадове становище глави держави або уряду, члена уряду або парламенту, обраного представника чи державної посадової особи в жодному разі не звільняє особу від кримінальної

відповідальності згідно із цим Статутом та не є, саме по собі, підставою для пом'якшення покарання. Імунітети або спеціальні процесуальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи відповідно до національного або міжнародного права, не повинні перешкоджати здійсненню Судом своєї юрисдикції щодо такої особи». У цій статті підкреслюється, що імунітет, яким володіють офіційні особи держав-учасниць згідно з міжнародним правом, не повинен перешкоджати їх судовому переслідуванню та судовому розгляду в МКС [120,420]. Іншими словами, держави-учасниці Римського статуту автоматично відмовилися від особистого імунітету своїх представників і посадових осіб згідно зі статтею 27 для цілей юрисдикції МКС.

Це положення відповідає практиці Міжнародного суду ООН. Зокрема, у спорі між Конго та Бельгією щодо ордеру на арешт головний судовий орган Організації Об'єднаних Націй відзначив, що «чинний міністр закордонних справ може піддаватися кримінальному переслідуванню певними міжнародними кримінальними судами там де вони мають юрисдикцію. Серед прикладів Міжнародний кримінальний трибунал по Колишній Югославії та Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді, створені відповідно до Резолюцій Ради безпеки та у відповідності з главою VII Статуту ООН, та майбутній Міжнародний кримінальний суд, створений за Римською конвенцією 1998 року. Статут останнього прямо передбачає в статті 27 параграфі 2, що імунітети чи спеціальні процесуальні правила, які можуть бути пов'язані з офіційним статусом особи за міжнародним чи національним правом не перешкоджають можливості здійснення юрисдикції над такою особою» [121].

Однак стаття 98 Римського статуту передбачає, що «суд не може звертатися з проханням про передачу або з проханням про допомогу, що потребували б від запитуваної держави дій, що суперечать її зобов'язанням за міжнародним правом стосовно особистого чи дипломатичного імунітету особи або майна третьої держави, якщо тільки Суд спочатку не заручиться співробітництвом цієї третьої держави в питанні відмови від імунітету. Суд не може звертатися з проханням про передачу, що потребувало б від запитуваної держави дій, що суперечать її

зобов'язанням за міжнародними договорами, відповідно до яких для передачі особи до Суду необхідним є отримання згоди направляючої держави, якщо тільки Суд спочатку не заручиться співробітництвом цієї направляючої держави в питанні отримання згоди на передачу». У цьому відношенні, якщо запит Суду про передачу та співробітництво з боку держави-учасниці або іншої держави, що співпрацює, стосується особи, яка користується імунітетом, наданим іншою державою, МКС все ще поважає чутливість першої щодо обов'язків, що впливають з дипломатичного права.

З іншого боку, загальновизнано, що запитуваній державі не потрібно спочатку отримувати відмову від іншої держави-учасниці. В літературі висловлюється думка, що термін «третя держава» слід розуміти як необхідність отримання згоди будь-якої держави, незалежно від того чи є вона стороною Римського статуту [122,456], однак Римський статут однозначно вимагає відмови від особистої недоторканості лише посадових осіб держав-учасниць. Відповідно, чимало вчених переконливо стверджує, що вимога частини 1 статті 98 орієнтована лише на недержавних учасників, інакше зміст статті 27 було б значно скорочено [123,337].

Так, у справі аль-Башира Палата досудового провадження дійшла висновку, що «виняток міжнародного звичайного права з імунітету держав *ratione personae* за міжнародним правом щодо поваги до їхніх глав до їхніх глав існує з огляду на провадження в міжнародному суді, включаючи МКС», і підкреслив, що обов'язок держав-учасниць повною мірою співробітничати з Судом включає передачу тих осіб, які користуються особистим імунітетом, коли це необхідно». Крім цього, Палата зауважила, що «відсутність імунітету щодо судового переслідування міжнародними судами стосується будь-якого акту співробітництва держав, який є невід'ємною частиною такого кримінального переслідування» [124].

З іншого боку, співробітництво держав, що не є учасниками Римського статуту, щодо передачі особи, яка користується особистим імунітетом згідно з міжнародним правом, залежить від відмови держави громадянства обвинувачуваного відповідно до частини 1 статті 98 Римського статуту. Так, щодо

тієї ж справи аль-Башира Асамблея Африканського Союзу вирішила на сесії 2009 року, що «з огляду на той факт, що запит Африканського Союзу так і не було виконано, держави-учасниці Союзу не повинні співпрацювати відповідно до положень статті 98 Римського статуту МКС щодо імунітету щодо арешту та передачі президента Судану Омара Ель-Башира» [125]. Внаслідок цього, держави, що не були сторонами Римського статуту, утрималися від арешту та передачі аль-Башира, виправдовуючись загальними міжнародними зобов'язаннями щодо особистого імунітету.

Між цим, формулювання Римського статуту, особливо щодо розгляду ситуацій, ініційованого Радою Безпеки ООН, дозволяють ставити питання щодо того чи є передача підозрюваних Міжнародному кримінальному суду зобов'язанням *jus cogens*. У сучасному міжнародному праві верховенство зобов'язань *jus cogens* вперше підкреслюється в працях провідних юристів-міжнародників, таких як Л. Оппенгейм [126] та в деяких ранніх судових рішеннях, що вплинули на формування міжнародного права [127]. Крім того, концепція *jus cogens* знайшла свою правову основу в двох окремих статтях Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. Стаття 53 встановлює, що «договір є нечинним, якщо на момент укладення він суперечить імперативній нормі загального міжнародного права. Оскільки це стосується цієї Конвенції, імперативна норма загального міжнародного права є нормою, що приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, відхилення від якої недопустиме і яку може бути змінено тільки наступною нормою загального міжнародного права, що носила б такий самий характер». Відповідно ж до статті 64, «якщо виникає нова імперативна норма загального міжнародного права, то будь-який існуючий договір, який виявляється в суперечності з цією нормою, стає недійсним і припиняється».

Обговорення характеру норм *jus cogens* привернуло увагу Комісії міжнародного права ООН, яка призначила спеціального доповідача з цього питання та створила проектний комітет для підготовки проекту висновків щодо імперативних норм загального міжнародного права. У відповідній доповіді Комісії

імперативна норма загального міжнародного права визначається як «норма, прийнята та визнана міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, від якої не допускається відступ і яка може бути змінена лише наступною нормою загального міжнародного права, що має той самий характер» [128].

Можна зробити висновок, що будь-яка норма міжнародного права, включаючи звичаї, будь-які договірні норми, а також застереження щодо договірних норм, які суперечать нормам *jus cogens*, є нечинними та недійсними. Верховенство та обов'язковість *jus cogens* також мають зворотну силу. Відповідно, звичайна норма міжнародного права є недійсною, якщо вона суперечить новій імперативній нормі, і як тільки з'являється норма *jus cogens*.

У проекті Комісії зазначається, що «імперативні норми загального міжнародного права (*jus cogens*) відображають і захищають фундаментальні цінності міжнародного співтовариства, є ієрархічно вищими за інші норми міжнародного права та мають універсальне застосування» [128]. Тож за своєю природою норми *jus cogens* породжують зобов'язання перед міжнародним співтовариством у цілому (зобов'язання *erga omnes*), і будь-яка держава має право заявляти про відповідальність іншої держави за порушення імперативної норми загального міжнародного права.

Міжнародні злочини, які підпадають під юрисдикцію МКС, а саме злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії, загалом є порушенням норм *jus cogens*. На приклад, Федеральний суд Австралії визнав, що «заборона геноциду є імперативною нормою звичаєвого міжнародного права, що породжує зобов'язання, які не підлягають відступу, *erga omnes*, тобто зобов'язання щодо виконання кожної національної держави перед міжнародною спільнотою в цілому» [129.430]. Міжнародний суд ООН у справі *Barcelona Traction Light and Power Company* стверджував, що зобов'язання *erga omnes* випливають з норм *jus cogens* і «наприклад, у сучасному міжнародному праві з заборона актів агресії та геноциду, а також принципів і правил, що стосуються основних прав людини, включаючи захист від рабства та расової дискримінації. Деякі з відповідних прав на захист увійшли до сукупності загального міжнародного права» [130].

Такі злочини руйнують самі основи міжнародного співіснування, а отже є злочинами проти всієї міжнародної спільноти. Відповідно, вони створюють зобов'язання *erga omnes* і відповідальність для кожної держави перед усією міжнародною спільнотою. Зобов'язання *erga omnes* держави не зводиться до судового переслідування таких злочинів у межах її юрисдикції, але додатково і перш за все має містити, у широкому сенсі, вимогу співробітництва з усіма спробами судового переслідування та покарання за такі злочини. Отже, можна логічно припустити, що для ефективності виконання зобов'язань *erga omnes* від держав вимагається не лише притягнути до відповідальності ймовірно винну особу в межах своєї юрисдикції, але й надати всілякі можливості для співробітництва з іншими членами міжнародного співтовариства для судового переслідування та суду над такими злочинцями. Обструктивне та зневажливе ставлення держави до виконання *erga omnes* іншими членами міжнародного співтовариства не може вважатися добросовісним актом [131,168]. Це підтвердив Міжнародний суд ООН у спорі між Боснією і Герцеговиною й Сербією та Чорногорією, де він відзначив, що зобов'язання кожної держави попереджати та карати за злочин геноциду територіально не обмежене Конвенцією про геноцид [132].

Обов'язок співробітництва всіх держав з Судом *erga omnes*, безсумнівно, виникає в разі передачі ситуації Радою Безпеки ООН. За пунктом b) статті 13 Римського Статуту, окрім інших, однією з найважливіших ролей РБ ООН є передача ситуації до МКС. РБ ООН має право передати ситуацію, яка підпадає під юрисдикцію *ratione materiae* і яка сталася після 1 липня 2002 року, до МКС. Передача ситуації резолюцією відповідно до глави VII Статуту ООН замінює відсутність згоди відповідної держави у випадках, коли МКС не може здійснювати свою юрисдикцію щодо міжнародних злочинів.

Повноваження РБ ООН передати справу до МКС базуються на статтях 39-51 Статуту ООН щодо дій, яких необхідно вжити щодо загроз миру, порушень миру, актів агресії [133]. Дії, вжиті РБ ООН у рамках Розділу VII, безсумнівно, є обов'язковими для всіх держав-учасниць. Наприклад, в резолюції від 31 березня 2005 року Рада Безпеки вирішила, що «уряд Судану та всі інші сторони конфлікту

в Дарфурі будуть в повному обсязі взаємодіяти та нададуть будь-яку необхідну допомогу Суду та Прокурору відповідно до цієї резолюції та, визнаючи, що держави, що не є сторонами Римського статуту не несуть зобов'язань за Статутом, закликає зацікавлені держави, регіональні та міжнародні організації взаємодіяти в повному обсязі» [134].

У цьому відношенні, навіть якщо не існує добре встановленої практики чи звичаєвої норми, можна припустити, що наслідки передачі резолюції до МКС Радою Безпеки ООН поширюється на всіх членів ООН. Відповідно, наслідки передання РБ ООН включають обов'язок співробітництва для надання всіх необхідних і супровідних документів і доказів, а також виконання ордерів на арешт, виданих Прокурором і Судом, і передачу особи Суду. У зв'язку з цим обов'язок усіх держав-учасниць ООН співпрацювати з МКС у справах, переданих до Суду РБ ООН, аксіоматично випливає з їхньої обов'язкової відповідальності за статтею 49 Статуту ООН співпрацювати одна з одною для реалізації заходів щодо підтримання миру та міжнародного порядку за рішенням РБ ООН. Крім того, ця відповідальність поширюється на держави, що не є членами, також у тій мірі, в якій це необхідно для підтримки міжнародного миру та безпеки.

Якщо розслідування було розпочато Прокурором, у випадку, якщо держава-учасниця не виконує запит Суду про співробітництво, Прокурор повинен повідомити про таке невиконання до РБ ООН. Як передача РБ ООН серйозного міжнародного злочину до МКС служить для відновлення міжнародного миру та порядку, відмова будь-якої держави-учасниці ООН від такого запиту Суду буде вважатися порушенням у значенні статті 39 Статуту ООН, а отже РБ ООН вживатиме тимчасових заходів, якщо він вважає за необхідне, надаватиме рекомендації відповідній державі або державам або приймає рішення щодо необхідних заходів.

До сьогоднішнього моменту Рада Безпеки ООН передала до МКС дві справи. На сьогодні Рада Безпеки ООН передала дві справи до МКС. Перше звернення стосувалося ситуації в суданській провінції Дарфур, починаючи з 1 липня 2002 року, а друга справа – ситуації в Лівійській Арабській Джамахірії з 15 лютого 2011

року [135]. Оскільки Судан і Лівія не є учасниками Римського статуту, і, отже, МКС не мав *ratione personae* і *ratione loci* юрисдикції ні над своїми громадянами, ні над злочинами, скоєними там, міжнародне співтовариство ризикувало залишити безкарними жахливі звірства, скоєні в обох випадках. У своєму рішенні вжити всіх необхідних заходів для припинення та запобігання грубим і систематичним порушенням прав людини, скоєних урядами Судану та Лівії проти цивільних осіб, РБ ООН спирався на звіти міжнародної комісії з прав людини [136], діючи від імені всієї міжнародної спільноти.

В обох зверненнях Рада безпеки ООН підкреслила необхідність і відповідальність глобальної співпраці за допомогою загальної фрази, включеної до відповідних резолюцій. У цьому відношенні Рада безпеки ООН закликала на першому етапі лівійську владу, а також уряд Судану та всі інші сторонам конфлікту в Дарфурі повною мірою співробітничати та надавати будь-яку необхідну допомогу Суду та Прокурору МКС. Крім того, РБ ООН звернувся до всіх держав, незалежно від їх членства в Римському статуті, а також до всіх зацікавлених міжнародних і регіональних організацій повною мірою співробітничати з МКС та його Прокурором. Прохання Радбезу ООН до всіх держав — учасниць і неучасниць Римського статуту — щодо «повного співробітництва» включало буквально виконання ордерів на арешт і передачу обвинувачених — навіть якщо вони користуються особистим імунітетом — МКС, щоб суд отримав би можливість переслідувати та карати ймовірні міжнародні злочини. З цієї точки зору, зобов'язання поважати особисті імунітети обвинуваченого залишаються в силі для недержав-учасниць Римського статуту. Арешт і передача особи, яка користується особистим імунітетом, вимагають відмови з боку держави громадянства. Резолюції РБ ООН передають справу до МКС, ініціюючи юрисдикцію Суду та переслідування ймовірних міжнародних злочинів. Крім того, можна припустити, що в постановах про направлення ситуації Прокурору МКС не було чіткого наказу про відмову держав від імунітетів окремих посадових осіб. Однак резолюції про передачу містять набагато більше, ніж один абзац про передачу, і встановлюють перелік вимог, які є однаково обов'язковими для всіх держав, включаючи надання

всієї необхідної допомоги Прокурору та Суду, полегшення їхньої роботи та особливо повне співробітництво. Відсутність співробітництва з Судом призведе до того, що Рада Безпеки ООН не виконає рішення щодо переслідування та уникнення безкарності міжнародних злочинів. У цьому контексті дискурс і зміст звернень РБ ООН вражають їхньою владою на основі Розділу VII Статуту ООН, і в цьому відношенні особливо підкреслюється обов'язковість відповідальності всіх держав за співробітництво з Судом навіть не обмежуючись Римським статутом.

2.2. Міжнародно-правові механізми спонукання держав до розслідування злочинів, визначених Римським статутом

В попередньому розділі цього дослідження обговорювалася концепція активної компліментарності як методологічне підґрунтя виконання рішень МКС на національному рівні. Однак, сама сутність компліментарності полягає в тому, що рішення мають виноситися в першу чергу на національному рівні, а Міжнародний кримінальний суд повинен вступати в дію в разі, якщо держава не може чи не бажає розслідувати злочин. Тож виникає питання який вплив матиме концепція компліментарності на внутрішнє законодавство та розвиток національного потенціалу для розслідування. Хоча, безсумнівно, є багато видимих і непередбачуваних наслідків компліментарності, є кілька проблем, які вже очевидні для національних держав.

Концепція компліментарності підштовхує держави зберегти контроль над судовим переслідуванням громадян, звинувачених у порушенні міжнародного гуманітарного права [137,120]. З очевидних міркувань підтримки національного суверенітету, держави віддають перевагу внутрішній юрисдикції над міжнародними юрисдикціями та воліють розслідувати та засуджувати воєнні злочини самотійно. Згідно з концепцією компліментарності, держави наголошують на тому, що основна відповідальність за розслідування та судове переслідування міжнародних злочинів має залишатися частиною державного

суверенітету. Також держави, як правило, неохоче визнають необхідність передачі справ до МКС [138,47-51].

Державний суверенітет є потужним поняттям у міжнародному праві. Він дозволяє державам твердо зберігати контроль над внутрішніми судовими переслідуваннями, якщо тільки в власних інтересах держави не буде передача цих справ до міжнародних трибуналів. Майже неможливо уявити, щоб держава, правова система якої функціонує, не спробувала розслідувати звинувачення у злочинах, які підпадають під дію Римського статуту. Ризики неможливості зберегти контроль над провадженням є високими, тому що як тільки МКС подає запит про передачу особи, держава не може відмовитися від розслідування. Отже, в теорії, держави повинні агресивно та справедливо переслідувати міжнародних злочинців на національному рівні, аби відсутність розслідування не стала тригером для юрисдикції МКС та не привернула увагу міжнародної спільноти. Крім того, потенційні вигоди від компліментарності для держав не будуть існувати, якщо ці самі держави не матимуть національного законодавства, яке належним чином охоплює юрисдикцію *ratione materiae* Статуту МКС [139,149].

Відповідно до статті 86 Римського статуту, держави-учасниці зобов'язані всебічно співробітничати із Судом у проведенні ним розслідувань злочинів, що підпадають під його юрисдикцію, і здійсненні кримінального переслідування за ці злочини. Вони не можуть відмовити у виконанні запиту МКС про допомогу чи співробітництва. Водночас, на заваді вчасному і точному виконанню таких запитів навіть у державах-учасницях може стати відсутність необхідного законодавства для повного охоплення предметної юрисдикції МКС. Стаття 88 Римського статуту конкретно вимагає від держав забезпечити «наявність процедур, передбачених їхнім національним законодавством, для всіх форм співробітництва». Тож держави зобов'язані переглянути та змінити своє законодавство, проте водночас, кожна держава-учасниця Римського статуту має право обирати конкретний спосіб виконання своїх зобов'язань. Так, держави можуть створити уніфікований законодавчий акт, який охоплює всі аспекти імплементації, або внести зміни до існуючого законодавства.

В більшості держав виникає потреба в розробці спеціального закону щодо імплементації Римського статуту до національного законодавства. Проте навіть якщо у державах, таких як Австрія чи Австралія допускається пряма дія міжнародного права, це не скасовує для них необхідності внесення змін до законодавства. Навіть якщо держава до того повністю імплементувала всі положення Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них, це не дорівнює гармонізації законодавства з Римським статутом. Наприклад, злочин вбивства цивільної особи як воєнний злочин за Статутом МКС в будь-якому випадку відрізняється від простого вбивства наявністю умислу та особливими обставинами за яких він відбувається. Отже, національні кримінальні кодекси мають бути доповнені особливими розділами саме щодо воєнних злочинів.

Законодавчі зміни стосуватимуться не лише матеріального права. Багатьом державам доводити запроваджувати нові кримінально-процесуальні норми, наприклад, щодо захисту свідків, потерпілих, оплати пов'язаних з МКС процедур, тощо. Держави повинні визнати привілеї та імунітети суддів, прокурора, секретаря та інших посадовців МКС, встановлені статтею 48 Статуту. Щонайменше, вони також зобов'язані гарантувати наявність в своєму кримінальному законодавстві злочинів, перелічених в статті 70 Римського статуту, а саме:

- a) дача неправдивих показань після взяття зобов'язання відповідно до пункту 1 статті 69 давати правдиві показання;
- b) надання завідомо неправдивих або сфальсифікованих доказів;
- c) здійснення протиправного впливу на свідка, втручання або перешкодження присутності свідка чи дачі ним показань, помста за дачу ним показань чи знищення доказів, їх фальсифікація або перешкодження їх збиранню;
- d) перешкодження, залякування або протиправний вплив на посадову особу Суду з метою примушення або переконання посадової особи не виконувати або виконувати неналежним чином свої обов'язки;
- e) помста посадовій особі Суду за те, що ця або інша посадова особа виконувала свої обов'язки;

f) вимагання або одержання хабара у статусі посадової особи Суду у зв'язку зі своїми офіційними обов'язками.

Крім того, держави повинні розробити необхідні адміністративні процедури, що дозволили б їм відповідати на запити Прокурора МКС відповідно до частини 5 статті 18 Статуту. Також держави мають забезпечити відповідність власних процедурних норм міжнародно визнаним вимогам належного процесу. По суті, державні процедури мають захищати незалежність, неупередженість і рівність судів. Однак визнання юрисдикції МКС не повинно вимагати повної зміни системи кримінального правосуддя держави, якщо стандарти належного процесу вже були прийняті з міжнародних документів з прав людини (наприклад, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Загальної декларації прав людини).

Однак для держав, які стають учасниками Статуту і не прийняли ці стандарти, МКС вимагатиме забезпечення основних прав для обвинувачених. Як мінімум, ці держави повинні будуть поважати основні права особи, яка перебуває під слідством, відповідно до частини другої статті 55 Статуту, а саме:

a) бути поінформованою до початку допиту про те, що є підстави вважати, що нею було вчинено злочин, який підпадає під юрисдикцію Суду;

b) зберігати мовчання, при цьому таке мовчання не береться до уваги під час визначення винуватості або невинуватості;

c) користуватися допомогою захисника за власним вибором або, якщо ця особа не має захисника, допомогою призначеного їй захисника в кожному випадку, коли цього вимагають інтереси правосуддя, і без будь-якої оплати, якщо в цієї особи немає достатніх коштів на це; та

d) бути допитаною у присутності адвоката, якщо тільки ця особа за власним бажанням не відмовилася від свого права на послуги адвоката.

Крім того, кожен учасник кримінального провадження повинен мати гарантії прав, що передбачені, передбачені частиною 1 тієї ж статті, а саме:

a) не може бути примушений свідчити проти самого себе або визнавати свою вину;

b) не може бути підданий примусу, тиску або погрозам у будь-якій формі, катуванню чи іншим жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поведження або покарання;

c) якщо допит проводиться мовою, яку ця особа не розуміє повною мірою і якою вона не розмовляє, безоплатно користується допомогою кваліфікованого перекладача й такими перекладами, які є необхідними для дотримання вимог справедливості;

d) не може бути піддана свавільному арешту або затриманню, а також не може бути позбавлена волі, крім як на таких підставах і відповідно до таких процедур, які встановлені у Статуті.

Оскільки належний судовий процес починається, коли особу заарештовано, держави повинні переконатися, що мінімально необхідні стандарти міжнародного права для справедливого судового розгляду діють з цього моменту [87].

МКС також гарантує найвищі стандарти прав і захисту для обвинувачених під час судового розгляду. Держави-учасниці повинні будуть відповідати прийнятним міжнародним стандартам справедливого судового розгляду. Зокрема, держави-учасниці повинні будуть всім обвинувачуваним особам наступні визначені статтею 67 Римського статуту права:

a) бути негайно й детально поінформованим мовою, яку обвинувачений розуміє повною мірою і якою він розмовляє, про характер, підстави та зміст пред'явленого йому обвинувачення;

b) мати достатньо часу й можливостей для підготовки свого захисту, а також вільно спілкуватися з обраним захисником в умовах конфіденційності;

c) бути судимим без невинуватної затримки;

d) з урахуванням пункту 2 статті 63 бути присутнім на судовому розгляді, захищати себе особисто або за допомогою обраного ним захисника, бути повідомленим, якщо він не має захисника, про це право й мати призначеного йому Судом захисника в будь-якому випадку, коли цього вимагають інтереси правосуддя, та безоплатно, якщо він не має достатньо коштів для оплати послуг захисника;

е) допитувати свідків, що дають показання проти нього, або мати право на те, щоб ці свідки були допитані, а також мати право на виклик і допит свідків, що дають показання на його користь, на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього. Обвинувачений також має право висувати аргументи на свій захист і надавати інші докази, що є допустимими згідно із цим Статутом;

ф) безоплатно користуватися допомогою кваліфікованого перекладача та отримувати переклади, необхідні для того, щоб судовий розгляд відповідав вимогам справедливості, у випадках, коли мова, що використовується для розгляду справи в Суді, або мова документів, наданих Суду, не є тією мовою, яку обвинувачений повною мірою розуміє і якою він розмовляє;

г) не бути примушеним до дачі показань або до визнання себе винним і мати право зберігати мовчання, при цьому таке мовчання не береться до уваги під час визначення винуватості або невинуватості;

h) без прийняття присяги виступати з усними або письмовими заявами на свій захист;

i) неперекладення на нього або неї тягаря доказування або обов'язку спростування.

Держави також повинні бути обізнані з міжнародно визнаними стандартами прав людини, які стосуються збору доказів, зібраних державою від імені МКС. Для цілей визначення прийнятності доказів МКС покладається на стандарти, схвалені Генеральною Асамблеєю ООН, що містяться у Загальній декларації прав людини [140], Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [141], Мінімальних стандартних правилах ООН поводження з в'язнями [142], та рядом інших документів. Крім того, МКС може орієнтуватися на стандарти гуманітарного права, викладені в чотирьох Женевських конвенціях і Додаткових протоколах до них, оскільки вони також отримали широку підтримку в міжнародному співтоваристві.

Слід також зважати на те, що МКС, з ратифікацією державою Римського статуту, фактично отримує повноваження оцінювати відповідність судових проваджень в цій державі вказаним міжнародним стандартам. Це створює простір для маніпуляцій з боку держав з метою уникнення відповідного контролю.

Щонайменше, деякі процедури можуть визнаватися такими, що здійснюються не в межах кримінального процесуального права. Один з прикладів – поширена практика створення комісій правди та комісій правди і примирення, що подекуди об'єднуються в єдині комісії правди і примирення. Станом на 2023 рік таких інституцій існувало загалом близько 50. Проте такі органи не є ані слідчими, ані судовими, а отже не можуть забезпечувати здійснення правосуддя з точки зору МКС. Вони створюються для відновлення миру, а не досягнення справедливості в кримінально-правовому сенсі [143,15]. Комісії заохочують жертв, злочинців та громаду в цілому взяти участь у вирішенні конфлікту. Той факт, що комісії правди створюються як спосіб уникнути кримінального провадження, що вони не вимагають покарання чи відплати, і що вони дозволяють амністію, можна розглядати як несумісний з обов'язком ретельного переслідування відповідно до Статуту МКС. Принаймні, будь-яка комісія правди, метою якої є уникнення кримінального провадження, буде розглядатися як несумісна з обов'язком старанного переслідування відповідно до Статуту.

Критики заявляють, що комісії правди стали механізмом уникнення справедливості та не забезпечують ефективності у відновленні прав людини [143]. Прихильники комісій стверджують, що Міжнародний кримінальний суд і комісії не обов'язково слід розглядати як взаємовиключне, оскільки карне правосуддя через МКС та відновне правосуддя через комісії правди зрештою мають подібні цілі та можуть бути корисними один одному [144,217]. І хоча лише кримінальне переслідування забезпечує справедливість в її строгому сенсі, комісії правди можуть виявитися корисними в умовах складного політичного переходу, або необхідності примирення розколотого суспільства в постконфліктному середовищі.

Іншим прикладом потенційно проблематичних позасудових реакцій є традиційні або культурно прийняті місцеві звичаї. Так, в рамках процесу перехідного правосуддя в Руанді використовувалися так звані суди гагача як форма вирішення конфлікту, прийнятна для корінного населення [145]. Ці умовні суди були наділені всіма повноваженнями судів Руанди та офісу прокурора, тобто могли

визначати ступінь вини чи невинуватості особи та виносити покарання. Однак, вони не забезпечували належні правові гарантії як за правом Руанди, так і за міжнародним правом. Питання про те, чи відповідали такі суди вимогам МКС залишається відкритим, адже Суд досі не висловив думки щодо того чи можна вважати, що подібні суди відповідали вимогам справедливого судового провадження.

Один з найважливіших внесків МКС до національного законодавства полягає не в кількості розглянутих справ, а в моніторингу судових процесів в державах. Відсутність оцінки ефективності провадження в національних судах миттєво зменшила б значущість Міжнародного кримінального суду [148,289]. Відповідно до статті 18 Римського статуту, у тих випадках, коли Прокурор визначив, що існують достатні підстави для початку розслідування ситуації, держава протягом одного місяця з моменту отримання відповідного повідомлення може поінформувати Суд про те, що вона здійснює або вже здійснила розслідування стосовно своїх громадян чи інших осіб, що потрапляють під її юрисдикцію щодо кримінальних діянь, які можуть становити міжнародні злочини. Після отримання повідомлення про намір держави провести розслідування, прокурор зобов'язаний припинити розслідування справи. Відповідно до принципу *ne bis in idem*, закріпленого в статті 20 Римського статуту, жодна особа, яка була судима іншим судом за діяння, заборонене статтями 6, 7 та 8, не може бути судима Судом за те саме діяння, за винятком випадків, коли розгляд в іншому суді:

а) було призначено для того, щоб убезпечити відповідну особу від кримінальної відповідальності за злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду; або

б) за іншими ознаками не було проведено незалежно або неупереджено відповідно до норм належної правової процедури, визнаних міжнародним правом, та було проведено у спосіб, що за існуючих обставин не відповідав наміру притягнути винну особу до відповідальності.

Проте принцип *ne bis in idem* згідно зі Статутом МКС не перешкоджає Палаті досудового провадження уповноважити прокурора вживати необхідних заходів для

збереження як матеріальних, так і інших доказів, яких інакше може бути пошкоджено або втрачено [79]. Крім того, відповідно до частини 5 статті 18 Статуту МКС, в разі відстрочки розслідування Прокурор може просити відповідну державу періодично інформувати його про хід розслідувань, що здійснюються цією державою та про будь-які подальші заходи кримінального переслідування. Держави-учасниці, в свою чергу, повинні відповідати на такі запити без невинувинуваних затримок.

Відповідальність за передачу обвинувачених до МКС також покладається на держави-учасниці згідно з їхніми внутрішніми законами. Статут розрізняє арешт та передачу обвинувачуваного. Процес передачі передбачає перевірку державами конституційності передачі їхніх власних громадян на вимогу МКС та інших держав-учасниць. Статут вимагає від держав брати до увагу «особливий характер Суду» при встановленні вимог до процесу передачі осіб [79, ст.91(2)]. Такі вимоги не повинні бути більш обтяжливими, ніж ці, що застосовуються при екстрадиції між державами. Основним фактором спрощення є те, що процедура передачі від держави до МКС не ускладнена суверенним правом держав не видавати своїх громадян. Оскільки МКС не є іноземною юрисдикцією чи іноземним судом, як суд іншої держави, ці державні суверенні права не заслуговують на такий самий захист. Це пояснюється тим, що стандарти договору були встановлені державами-учасницями і, отже, не стосуються захисту громадян держав-учасниць від судового переслідування. Навіть якщо конституція держави забороняє екстрадицію або видачу її громадян, держава повинна буде знайти спосіб співпрацювати з МКС. Таким чином, комплексні національні закони, що дозволяють арештовувати та передавати підозрюваних до МКС, значно допоможуть державам у виконанні своїх зобов'язань щодо повної співпраці з МКС.,

Єдиним винятком для держав, які співпрацюють з МКС шляхом передачі обвинуваченого, будуть держави, які не є сторонами. Незважаючи на те, що Статут вказує на те, що він може вимагати передачі обвинуваченого з будь-якої держави, дотримання вимог поширюється лише на держави, які є сторонами Статуту. МКС не може змусити державу, яка не є учасницею, видати обвинуваченого. Тим не

менш, процедури МКС посилюють зобов'язання держав гарантувати, що голови держав та інші посадові особи не отримають імунітет від переслідування за порушення міжнародного гуманітарного права. На сьогоднішній день відсутні будь-які договірні чи звичаєві норми міжнародного права, які скасовують недоторканість вищих посадових осіб держави під час перебування в іншій державі [146,84]. Міжнародне дипломатичне право надає головам держав, урядів, міністрам закордонних справ та дипломатичним агентам імунітет від кримінального переслідування з боку іноземних держав [147]. Однак, МКС не є іноземною державою. Відповідно до статті 27 його Статуту, «цей Статут застосовується однаково до всіх осіб без будь-якого розрізнення на основі посадового становища. Зокрема, посадове становище глави держави або уряду, члена уряду або парламенту, обраного представника чи державної посадової особи в жодному разі не звільняє особу від кримінальної відповідальності згідно із цим Статутом та не є, саме по собі, підставою для пом'якшення покарання. Імунітети або спеціальні процесуальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи відповідно до національного або міжнародного права, не повинні перешкоджати здійсненню Судом своєї юрисдикції щодо такої особи».

Погодившись зі Статутом, держави-учасниці фактично відмовили в імунітеті від переслідування МКС вищим посадовим особам як своєї країни, так і будь-якої іншої країни, які прибули на їхню територію. Водночас, відповідно до статті 98 Статуту, «Суд не може звертатися з проханням про передачу або з проханням про допомогу, що потребували б від запитуваної держави дій, що суперечать її зобов'язанням за міжнародним правом стосовно особистого чи дипломатичного імунітету особи або майна третьої держави, якщо тільки Суд спочатку не заручиться співробітництвом цієї третьої держави в питанні відмови від імунітету. Суд не може звертатися з проханням про передачу, що потребувало б від запитуваної держави дій, що суперечать її зобов'язанням за міжнародними договорами, відповідно до яких для передачі особи до Суду необхідним є отримання згоди направляючої держави, якщо тільки Суд спочатку не заручиться співробітництвом цієї направляючої держави в питанні отримання згоди на

передачу». Тож неможна говорити про повну відмову від імунітетів щодо видачі осіб. Імунітет не застосовується в питанні самого по собі кримінального переслідування, проте все ж може стати на заваді передачі певних осіб МКС. У той час як надання безкарності главам держав окремо згадується в Статуті, питання надання амністії - ні. Це питання може бути одним із найбільш значних недоліків концепції компліментарності.

Стаття 17 Статуту МКС встановлює критерії, які повинні використовуватися для прийняття рішення про прийнятність. Статут надає юрисдикцію національним судам за винятком випадків, коли держава не бажає або не здатна належним чином здійснювати розслідування або кримінальне переслідування. У таких ситуаціях МКС мав би юрисдикцію для розгляду справи. Однак самі терміни «не бажає» та «не здатна» чітко не визначені. Ці умови вимагають детальнішого уточнення, щоб дати державам впевненість у тому, що МКС не відмовиться поступитися юрисдикцією державі, яка бажає розпочати судове переслідування [148,289]. Хоча Статут МКС визначає сценарії, за яких юрисдикція над конкретною справою переходить до нього, критерії для точного визначення випадків небажання чи нездатності досить розпливчасті.

Визначити, що держава не бажає або не здатна здійснювати кримінальне переслідування, виявляється особливо складним, оскільки Статут лише вимагає, щоб МКС дотримувався принципів належного процесу, визнаних міжнародним правом. Стаття 17 визначає умови, за яких національні інституції будуть визнані такими, що не бажають, про що вже згадувалося вище. Частиною 3 тієї ж статті визначаються критерії нездатності, а саме: «щоб виявити в конкретному випадку нездатність, Суд враховує, чи здатна держава у зв'язку з повним або істотним розвалом чи відсутністю своєї національної судової системи отримати у своє розпорядження обвинуваченого чи необхідні докази і показання або ж вона не здатна здійснювати провадження з будь-яких інших причин». Однак, є і другий фактор – це неспроможність держави забезпечити затримання чи доставлення обвинуваченого до суду, або нездатність отримати певні докази чи свідчення.

При оцінці бажання та здатності держави до судового переслідування обвинуваченого слід брати до уваги спроможність держави забезпечити послідовний та об'єктивний судовий процес. Така нездатність або небажання можуть оцінюватися на кількох етапах процесу кримінального переслідування. Так, відповідно до статті 18 Статуту, на першому етапі оцінку здійснює Прокурор. Остаточне рішення мають виносити Палата досудового провадження та Апеляційна палата. Це рішення також може бути винесене на кількох етапах процесу на основі перегляду звітів про хід, поданих державами щодо статусу внутрішнього провадження. Однак через загальну неоднозначність Статуту у визначенні та визначенні того, що є небажанням або неспроможністю держави здійснювати кримінальне переслідування, необхідно розробити більш об'єктивний спосіб винесення судження щодо внутрішньої правової та судової системи держави.

По-перше, судова система держави повинна, принаймні, вважатися незалежною, щоб вважати її здатною здійснювати кримінальне переслідування. Мінімальні стандарти незалежності судової влади включатимуть судову систему, яка є неупередженою, її рішення поважаються та виконуються без втручання уряду [149,392]. Ці стандарти повинні узгоджуватися з Основними принципами незалежності судових органів, ухваленими Генеральною Асамблеєю ООН в 1985 році [150]. Спираючись на ці стандарти, можна визначити, які країни очікують, що справи будуть передані до юрисдикції МКС через їхню нездатність переслідувати. Розробка об'єктивної системи визначення спроможності судової системи держави допоможе МКС обґрунтувати свої рішення на всіх етапах.

Щоб визначити, що держава не в змозі притягнути особу до кримінальної відповідальності, МКС розглядає фактори, які свідчать про крах судової системи держави. Держава вважається неспроможною, коли має місце «істотний розвал чи відсутність своєї національної судової системи» [150 ст. 17(3)]. Відповідно до Статуту, це стосується здатності держави отримати обвинуваченого, отримати необхідні докази та свідчення і використати їх у провадженні. Слова «розвал» та «відсутність» є досить описовими, і тому можна встановити, що держави, визначені

МКС такими, що не можуть здійснювати провадження, ймовірно, потраплять до однієї з чотирьох категорій:

1. Держави, які перебувають у конфлікті внутрішньому чи міжнародному;
2. Держави, які переживають політичні заворушення або економічну кризу,
3. Держави з перехідною економікою;
4. Держави, у яких повністю відсутня судова система, яка відповідає міжнародним стандартам (деякі монархії, диктатури тощо).

За словами президента МКЧХ Мір'яни Споляріч, станом на кінець 2022 року в світі тривало понад 100 збройних конфліктів різної інтенсивності [151]. Не всі з них призводять до розвалу судової системи, однак сама ситуація збройного конфлікту суттєво обмежує здатність країни до ефективного та безстороннього розслідування та суду. Держава, яка переживає війну на власній території, зазнає великих втрат, що можуть обмежити дієздатність її судової системи.

Другим показником функціонування судової системи є внутрішньополітична ситуація. Серйозні політичні заворушення у вигляді воєнних переворотів, виборчих криз, масових хвилювань чи заворушень призводять до порушення прав і неповаги до верховенства права. Ці ситуації поставили під загрозу незалежність судової системи та її належне функціонування в багатьох країнах. У таких ситуаціях стандарти незалежності судової влади часто ігноруються.

Держави, які підпадають під третю категорію, держави з перехідною системою, також, ймовірно, певний час залишатимуться без функціонуючої судової системи і, отже, не зможуть здійснювати судові процеси, як того вимагає закон. Статут. Перехід від однієї форми правління до іншої є тривалим і важким процесом, який вимагає змін у всіх аспектах державного управління. Перехідний період зазвичай настає після конфлікту чи політичних заворушень. Суттєві зміни відбуваються на всіх рівнях влади, ухвалюється нове законодавство, зусилля спрямовуються на навчання суддів та працівників судових і правоохоронних органів новим стандартам та процедурам. Протягом цього перехідного періоду державі може бути складно належним чином розглядати справи на національному рівні.

Четверта категорія охоплює ті держави, які просто ігнорують базові принципи, які є фундаментальними для верховенства права. Держава, диктатор якої скасував судову систему, потрапляє під таку категорію. У кожному з цих чотирьох сценаріїв МКС потенційно може претендувати на юрисдикцію у випадках, коли були скоєні злочини, які підпадають під дію Статуту.

2.3. Міжнародно-правовий механізм виконання вироків Міжнародного кримінального суду

Напочатку Дипломатичної конференції повноважних представників Організації Об'єднаних Націй зі створення Міжнародного кримінального суду, відомої також як Римська конференція, делегації визнали примусове виконання невід'ємною частиною ефективного функціонування Суду [152,345], і жодного разу під час переговорів щодо Статуту ніхто не ставив під сумнів вирішальне значення виконання вироків. Насправді ці переговори підкреслили критичну природу виконання рішень, оскільки і правозастосування, і міжнародне співробітництво, що напочатку переговорів були об'єднані в одній частині майбутнього Статуту, були пізніше роз'єднані, аби підкреслити окремий характер правозастосування.

Як пишуть К. Кресс та Г. Слюйтер, «близький взаємозв'язок між режимом виконання та режимом міжнародної співпраці демонструється тим фактом, що під час переговорів щодо статуту МКС те, що стало частинами 9 та 10 протягом тривалого часу обговорювалося під загальним заголовком «міжнародне співробітництво та судова допомога». Однак, ближче до завершення переговорів, дискусії щодо «виконання» та «міжнародного співробітництва та судової допомоги» почали розвиватися окремо і, частково, на підставі доволі різних підходів. Відповідно, Статут МКС не використовує термін «виконання» як підкатегорію терміну «співробітництво» [153,1753]. Коли в 2002 році були ухвалені Правила процедури і доказів, відповідальність за виконання вироків була покладена на Президію, що є окремим органом Суду [155,1066].

Огляд відповідних статей Статуту, та Регламенту Суду демонструє, що обидва документа підкреслюють важливість виконання. Суд має подвійний режим виконання, за якого Палати можуть постановити вирок у вигляді позбавлення волі та/або штрафу або конфіскації доходів, майна та активів, що буде розглянуто нижче. Опора виконання покарань робить наголос на правах засуджених через низку гарантій, кожна з яких забезпечує відповідність поведінки з ув'язненим загальновизнаним міжнародним стандартам. Обидві частини режиму подвійного правозастосування є унікальними в історії міжнародного кримінального права.

Що стосується виконання вироків, як пояснює В. А. Шабас, «Міжнародний воєнний трибунал не брав участі у виконанні своїх вироків. ... Коли Рада Безпеки заснувала трибунали *ad hoc*, вона делегувала виконання вироків національним системам правосуддя під певним наглядом з боку міжнародних трибуналів. ... Хоча Міжнародний кримінальний суд також доручає утримання засуджених осіб національній пенітенціарній системі, він зберігає набагато більш прямий контроль за виконанням, ніж у випадку *ad hoc* трибуналів» [154,1066].

Римський статут «врівноважує» виконання вироків між Судом та державами-учасниками. Цей режим ґрунтується на трьох широких принципах. По-перше, виконання покарання відбувається у місцях позбавлення волі держави відповідно до законів цієї держави. По-друге, Суд здійснює нагляд за виконанням вироку. По-третє, держава виконання пов'язана вироком, що ухвалює Суд. Таким чином, напруга, про яку тут йдеться — між виконанням державою та вироком Суду та наглядом — створює унікальну систему для виконання вироків. Повноваження Суду накладати штрафи, заходи конфіскації, і накази про відшкодування також є новою системою в історії міжнародного кримінального права завдяки своїй всеосяжності. Цільовий фонд для потерпілих представляє новий засіб реалізації місії Суду щодо надання допомоги жертвам злочинів, які підпадають під юрисдикцію Суду.

Найбільш суворий вид покарання, що може накласти Міжнародний кримінальний суд – це, звісно, позбавлення волі на певний строк або пожиттєво. Перед виконанням вироку в державі, держава повинен прийняти засуджену особу

відповідно до системи «подвійної згоди», описаної в Статуті. Згідно з цією системою, описаною в статті 103 Статуту держава спочатку має бути включена до списку держав, які бажають виконувати вироки, а потім має окремо висловити заяву про готовність приймати засуджених осіб, зазначити умови такого прийняття. Держава, визначена в конкретній справі, повинна негайно проінформувати Суд чи погоджується вона з таким визначенням.

Після того, як палата визнала особу винною та засудила її до позбавлення волі, особа повинна відбувати покарання в державі, визначеній Судом. Президія визначає державу зі Списку, який веде Секретар. Коли держава вперше заявляє про свою готовність прийняти засуджених осіб, вона може додати умови своєї згоди відповідно до частини 10 Статуту. Однак, якщо Президія не погоджується з цими умовами, вона не зобов'язана включати державу до списку або може вимагати від держави надати додаткову інформацію. Крім того, держава може в будь-який час скасувати або змінити свої умови. Вихід держави зі Списку не впливає на вироки, які вона вже погодилася виконати до виходу. На практиці Суд укладає двосторонні угоди з державами, які встановлюють рамки для прийняття засуджених осіб. Відповідно до статті 114 Регламенту Суду, ці домовленості мають узгоджуватися зі Статутом і укладаються Президією з відповідною державою [155].

На даний момент переговори та укладення двосторонніх угод про виконання вироків виявилися найбільш розвиненим аспектом практики Суду щодо виконання вироків. Через складність положень про примусове виконання, поширених у Статуті та Регламенті, Президія використовує Типову угоду про примусове виконання, що дозволяє полегшити укладення двосторонніх угод з конкретними державами [156,1653]. Зміст типової угоди сформовано з відповідних положень Статуту та Регламенту, а також під впливом практики спеціальних міжнародних кримінальних трибуналів [156,1654]. Таку типову угоду Президія надає державам під час першого запиту про приєднання до Списку. Для країн, які висловлюють попередню зацікавленість у приєднанні до Списку, розпочинається процес переговорів між Відділом забезпечення виконання Президії та відповідним каналом зв'язку, який держава-учасниця визначає для укладання угоди. Таким

каналом зв'язку, як правило, виступає міністерство юстиції або міністерство закордонних справ. В разі необхідності, процес переговорів, що проводиться на основі Типової угоди, дозволяє потенційній державі-учасниці Списку додати будь-які додаткові умови для прийняття засуджених. Після завершення переговорів, відбувається церемонія укладання угоди, яку підписують Голова Суду та високопосадовець відповідної держави, як правило, міністр юстиції. Церемонія може відбутися в приміщенні Суду чи в будь-якому іншому місці, наприклад, під час конференції [79, ст.103(1)(b).].

Г.А. Стріардз припускає, що Суд доволі обмежений у своїх можливостях «торгуватися» з державами щодо умов виконання через відсутність власної пенітенціарної системи. Однак, практичний досвід Президії не відповідає такому розпачливому сценарію. Незважаючи на те, що деякі держави-учасниці різною мірою добилися змін та доповнень до Типової угоди, в їхні остаточні варіанти не вносилося ніяких кардинальних змін, оскільки Президія завжди намагається гарантувати, що умови держав-учасниць сумісні з метою та задачами Римського статуту [156,1653]. Станом на 2023 рік Суд уклав угоди з Австрією, Аргентиною, Бельгією, Грузією, Данією, Іспанією, Колумбією, Малі, Норвегією, Сербією, Словенією, Сполученим Королівством, Фінляндією, Францією, Швецією. Залежно від внутрішньої системи кожної держави угода набуває чинності негайно або вимагає внутрішньої ратифікації відповідно до внутрішні процедури. Після виконання всіх необхідних внутрішньодержавних процедур угода набуває чинності та публікується в Офіційному журналі Суду.

Вибір держави для виконання покарання відбувається з урахуванням Правил процедури і доказів. Зокрема, відповідно до правила 201 застосовується принцип рівномірного розподілу, що може враховувати потребу в рівному географічному розподілі, потребу надати кожній державі зі списку можливість прийняти засуджених осіб, кількість вже прийнятих державою засуджених та будь-які інші релевантні фактори. Президія також враховує загальноприйняті стандарти міжнародних договорів, які регулюють поводження з ув'язненими, погляди та громадянство засудженої особи та будь-яку іншу відповідну інформацію, що

стосується конкретних обставин злочину, засудженої особи, або ефективного виконання вироку. Зокрема, відповідно до Правила 203, Президія письмово інформує засуджену особу про запропоновану державу виконання вироку. Засуджена особа може у встановлений термін подати свої міркування з даного приводу чи зробити усне повідомлення.

Відповідно до правила 204, Президія повинна повідомити визначену державу та надати їй, зокрема:

- a) Ім'я, громадянство, дату та місце народження засудженої особи;
- b) Копію остаточного рішення про ув'язнення та винесеного вироку;
- c) Інформацію щодо тривалості та дати початку виконання вироку та періоду часу, що залишається відбутися в якості покарання у вигляді ув'язнення;
- d) Дізнавшись погляди засудженої особи – будь-яку інформацію щодо стану її здоров'я, в тому числі будь-якого лікування, що вона отримує.

Відповідно до статті 103 Римського статуту, визначена держава повинна негайно повідомити Суд про свою згоду чи незгоду прийняти засудженого. Якщо держава відмовляється, то за процедурою, встановленою статтею 104, визначається інша держава. Така процедура може застосовуватися і у випадку, коли держава погоджується, однак на думку Суду існують міркування через які слід замінити державу виконання вироку. В разі, якщо Суд не може визначити конкретної держави відбування покарання, засуджена особа може бути залишена в пенітенціарній установі держави, в якій вона перебувала під час судового провадження. За таких обставин Угода про штаб-квартиру [157] між Міжнародним кримінальним судом і державою перебування (Нідерландами) регулюватиме всі умови виконання. Так, відповідно до частини статті 47 Угоди, у разі, якщо за процедурою статті 103 Римського статуту не визначена держава, Суд інформує державу перебування про необхідність виконати вирок пенітенціарній установі, наданій державою перебування. Після початку виконання вироку, Суд продовжує зусилля з визначення держави виконання за статтею 103 Статуту. Суд повідомляє державі перебування про розвиток таких зусиль та негайно ставить її до відома в разі згоди іншої держави прийняти ув'язненого. Держава перебування може, в свою

чергу, повідомляти Суду свої міркування гуманітарного характеру чи інші міркування щодо умов чи модальностей виконання вироку для цілей нагляду над виконанням чи умовами ув'язнення. Всі інші умови ув'язнення підлягають визначенню в окремій угоді з державою перебування для кожного випадку окремо.

Після того, як держава виконання вироку погоджується на його призначення, засуджена особа доставляється до цієї держави якнайшвидше. Так, за пунктом 206 Правил, в разі транспортування засудженої особи повітряним транспортом, не допускається посадка на території транзитних країн. В разі ж, якщо відбудеться незапланована посадка, держава транзиту повинна затримати засудженого і тримати його в ув'язненні до подальшого запиту суду щодо транзиту до держави відбування покарання. В такому випадку до запиту про транзит додається копія остаточного вироку, за яким особа засуджена до відбування покарання. Секретар, консультуючись із державою виконання вироку та державою перебування, забезпечує, щоб це було зроблено належним чином.

Важливо те, що вирок, який виконується, є обов'язковим для держави виконання, і держава не може його змінити, а також держава не може звільнити особу до закінчення строку покарання. Це, щоправда, не означає принципову неможливість зміни вироку після ухвалення. За третьою частиною статті 110 Римського статуту Апеляційна палата спочатку переглядає вирок і розглядає можливість його пом'якшення, коли особа відбуде дві третини свого покарання, або, у випадку довічного ув'язнення, після того, як особа відбуде покарання протягом двадцяти п'яти років. Відповідно до частини 4 тієї ж статті, вирішуючи, чи слід пом'якшити вирок особі, Суд може враховувати такі фактори, як:

а) висловлена на ранньому етапі незмінна готовність особи співробітничати із Судом у здійснюваних ним розслідуваннях і кримінальному переслідуванні;

б) добровільна допомога з боку особи в забезпеченні виконання рішень та розпоряджень Суду в інших випадках і, зокрема, надання допомоги з метою виявлення місцезнаходження активів, на які поширюється дія розпоряджень про штраф, конфіскацію або відшкодування шкоди і які можуть використовуватися в інтересах потерпілих; або

с) інші фактори, передбачені в Правилах процедури і доказування, що свідчать про явну й істотну зміну обставин, достатню для того, щоб стати підставою для зменшення покарання.

Нарешті, відповідно до п'ятої частини тієї ж статті, якщо під час первинного перегляду відповідно до пункту 3 Суд дійде висновку про недоцільність зменшення строку покарання, то питання про зменшення строку покарання розглядається ним згодом через такі проміжки часу та із застосуванням таких критеріїв, які передбачені в Правилах процедури і доказування.

Правила процедури, зокрема правило 224 містять дуже конкретні вказівки щодо структури первинного перегляду: троє суддів Апеляційної палати, призначені цією палатою, проводять слухання, за винятком будь-яких виняткових обставин. Слухання має відбуватися в присутності засудженої особи, прокурора, держави виконання будь-якого покарання згідно зі статтею 77 або будь-якого розпорядження про відшкодування шкоди відповідно до статті 75 і, наскільки це можливо, потерпілих або їхніх законних представників, які брали участь у провадженні. Кожна з цих сторін може брати участь у слуханні або ... подати письмові зауваження. Після цього судді якнайшвидше повідомлять своє рішення та аргументацію всім тим, хто брав участь у розгляді справи. Що стосується будь-якого наступного перегляду, судді розглядають можливість скорочення вироку кожні три роки, якщо вони не встановлять менший інтервал у своєму початковому рішенні. У випадках «суттєвої зміни обставин» засудженій особі може бути дозволено подати заяву про перегляд «протягом трирічного періоду або такого коротшого періоду, який може бути встановлений трьома суддями.

Подібно до процесу початкового перегляду, будь-який подальший перегляд може відбутися за письмовими заявами засудженої особи або її захисника, прокурора, держави виконання будь-якого покарання згідно зі статтею 77 та будь-якого розпорядження про відшкодування шкоди відповідно до статті 75 і, наскільки це можливо, потерпілих або їх законні представники, які брали участь у справі. Крім того, троє суддів повинні якнайшвидше повідомити про своє рішення та аргументацію всім сторонам. Під час початкового перегляду, відповідно до

Правила 225, або будь-якого наступного перегляду трое суддів, які розглядають питання про пом'якшення терміну покарання, можуть також враховувати наступні критерії:

- поведінка засудженої особи під час перебування під вартою, яка свідчить про справжнє відмежування від скоєного злочину;
- перспектива ресоціалізації та успішного виправлення засудженої особи;
- чи призведе дострокове звільнення засудженої особи до значної соціальної нестабільності;
- будь-які значущі дії, здійснені засудженою особою на користь жертв, а також будь-який вплив на жертв та їхні родини в результаті дострокового звільнення;
- індивідуальні обставини засудженої особи, включаючи погіршення стану фізичного чи психічного здоров'я або похилий вік.

Виконання вироку підлягає нагляду Суду та має відповідати загальноприйнятим міжнародним договорам, що регулюють поведінку з ув'язненими. Ця домовленість забезпечує ключовий баланс між пенітенціарною системою у державі правозастосування та загальноприйнятих міжнародних стандартів, заснованих на договорах про права людини. Однак, враховуючи цю потенційну напруженість, це положення було одним із найбільш делікатно сформульованих у розділі правозастосування. Як пише К. Прост, проблему представляє досягнення «консенсусу в спробі збалансувати загальну відповідальність Суду за виконання вироку з реальністю того, що вирок буде виконуватися в державі виконання відповідно до встановленого режиму» [158,675]. На думку Р.С. Кларка, згадки про загальновизнані договори з прав людини, ймовірно, було включене в остаточне формулювання частини 1 статті 106 Статуту, оскільки делегації в Римі поділяли погляди на міжнародне звичаєве право [159, 1753]. Тим не менш, держави нерідко намагаються видалити положення про дотримання договорів з прав людини зі своїх угод, аби не опинитися зобов'язаними всіма нормами міжнародного права прав людини, а не тільки звичаєвими. Так, в угоді з Фінляндією зазначається, що «умови ув'язнення регулюються

законодавством Фінляндії та будуть відповідати широко визнаним міжнародним стандартам, що регулюють поведінку з ув'язненими» [160].

Умови ув'язнення регулюються законами держави виконання покарань, і ці умови, відповідно до частини 2 статті 106 Римського статуту, мають бути еквівалентними умовам інших ув'язнених у цій державі, які були засуджені за аналогічні злочини. В більш загальному сенсі, Президія може просити державу інформувати її про будь-які важливі події, що стосуються ув'язненої особи, які можуть статися після моменту передачі. Крім того, відповідно як до Римського статуту так і до Правил, «спілкування між засудженою особою та Судом має бути безперешкодним і конфіденційним», і Президія разом із державою виконання покарання має забезпечити дотримання цих прав при «встановленні відповідних заходів» для реалізації права засудженого на спілкування. Відповідно до правила 211, здійснюючи нагляд за виконанням вироків у вигляді позбавлення волі, Президія також може «вимагати будь-яку інформацію, звіт або експертний висновок від держави виконання вироків або з будь-яких надійних джерел» і «делегувати суддю Суду або член персоналу суду», який може зустрітися із засудженою особою та вислухати її чи її погляди «без присутності національних органів влади». Також Суд повинен надати державі відбування покарання можливість висловити погляди щодо зауважень ув'язненої особи. Нарешті, якщо засуджена особа отримує «право на тюремну програму або пільги, доступні згідно з внутрішнім законодавством держави виконання покарання, що може передбачати певну діяльність поза межами тюремної установи», держава повинна повідомити Президію, щоб Суд міг «здійснити свою наглядову функцію».

Додатково склалася практика інспекцій умов ув'язнення в будь-який момент. Так, відповідно до статті 7 угоди з Фінляндією, «компетентні національні органи влади Фінляндії дозволяють перевірку умов ув'язнення і поведінку з засудженими особами Міжнародним комітетом Червоного хреста... в будь-який час на періодичній основі, і частота відвідувань буде визначатися МКЧХ. МКЧХ подає конфіденційний звіт щодо результатів цих інспекційних візитів до Фінляндії Президії».

МКЧХ, однак, не єдиний можливий вибір. Деякі держави обрали перевірки Європейським комітетом із запобігання катуванням та нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню. Так, за статтею 6 угоди зі Сполученим Королівством, «компетентні національні органи влади Сполученого Королівства дозволяють перевірку умов ув'язнення та поводження із засудженими особами, ув'язненими за цією Угодою, Європейським комітетом із запобігання катуванням та нелюдському чи принизливому поводженню або покаранню в будь-який момент на періодичній основі; частота таких візитів визнається КЗК. КЗК подає конфіденційний звіт щодо результатів таких інспекцій...Президії. Конфіденційний звіт не передається Президією Суду будь-якій третій особі чи органу без згоди Уряду Сполученого Королівства. Сполучене Королівство та Президія консультуються одне з одним щодо результатів звіту...Президія може після цього запросити Сполучене Королівство повідомити про зміни в умовах утримання, запропоновані КЗК» [161].

Нарешті, орган, що здійснює інспекцію, не обов'язково має бути визначений в угоді прямо. Наприклад, стаття 6 угоди з Австрією передбачає, що «компетентні національні органи влади Австрії дозволяють перевірку умов ув'язнення і поводження з засудженими особами Судом або органом, що буде ним визначений, а частота та умови таких відвідувань будуть визначатися Судом. На підставі висновків, зроблених під час таких інспекцій Австрії та Суду буде подаватися конфіденційний звіт. Австрія та Президія проводять консультації щодо висновків, поданих у звіті...Президія може після цього запросити Австрію повідомити про будь-які зміни в умовах утримання, запропоновані у звіті» [162].

Що стосується витрат на виконання рішення, відповідно до правила 208 Правил їх несе держава. Натомість, Суд оплачує будь-які видатки, пов'язані з доставкою чи транзитом ув'язнених, посадових осіб, персоналу, а також будь-які витрати, пов'язані з проведенням експертиз, підготовкою звітів, тощо. Якщо державою виконання є приймаюча держава (Нідерланди), то видатки на примусове виконання нестиме Суд.

На ув'язнення засудженої особи в державі виконання вироку можуть впливати різні обставини. Хоча найпоширенішим випадком є те, що особу передають після завершення терміну покарання, інші обставини, такі як екстрадиція, зміна призначення або втеча, можуть змінити термін ув'язнення засудженої особи.

Що стосується передачі засудженої особи після відбуття покарання, якщо засуджена особа не є громадянином держави виконання покарання, після того, як особа відбула покарання, держава виконання вироку може, взявши до уваги бажання засудженої особи, діяти способами, визначеними статтею 107 Римського статуту. По-перше, вона може передати особу іншій державі, яка зобов'язана її прийняти. По-друге, вона може передати особу іншій державі, яка погоджується на це, беручи до уваги бажання особи. В таких випадках, транспортні видатки несе Суд. Нарешті, вона може дозволити засудженій особі залишитися на території, де вона перебуває. У разі запиту, поданого до Суду щодо виконання вироку, засуджена особа повинна спочатку відбутися повне покарання, винесене Судом. Після цього моменту вона може відбувати наступне покарання або в державі, в якій Суд визначив або в третій державі, якій було видано особу.

Засуджена МКС особа може бути піддана екстрадиції, покаранню або кримінальному переслідуванню за інші правопорушення. Відповідно до правила 215, Президія має повноваження щодо тимчасової екстрадиції засудженої особи до третьої держави для цілей судового переслідування. Однак це стає можливим лише після отримання достатніх гарантій того, що особу буде поміщено під варту третьої держави, і після судового переслідування особа буде повернена до держави виконання покарання, щоб вона могла продовжувати відбувати покарання. Якщо третя держава раніше вимагала екстрадиції або передачі їй особи для судового розгляду, або виконання вироку, держава виконання вироку, відповідно до статті 103 Римського статуту, може екстрадувати або передати особу цій третій державі. Однак жодна така екстрадиція, а також будь-яке судове переслідування чи покарання за діяння, які особа вчинила до прибуття до держави виконання вироку, не може відбутися, якщо Суд, на прохання держави виконання, не схвалив таку дію.

Для того, щоб подати запит про передачу, держава виконання має повідомити Президію про своє бажання щодо екстрадиції, судового переслідування чи покарання та передати ряд документів до суду. До переліку таких документів, відповідно до правила 214 входять опис фактів справи та їхня правова характеристика, копія будь-якого вироку, ордеру на арешт чи іншого подібного документу, а також протокол, що містить погляди засудженої особи, отримані після того, як її належним чином сповістили про відповідне провадження.

Якщо третя держава запитує екстрадицію, держава виконання вироку повинна належним чином поінформувати засуджену особу про запит про екстрадицію, а потім передати запит до Президії разом із поглядами засудженої особи щодо можливості екстрадиції. Президія має повноваження вимагати будь-яку додаткову інформацію як від держави виконання, так і від держави, яка запитує екстрадицію.

Відповідно до пункту а) частини 2 статті 103 Римського статуту, держава виконання вироку повідомляє Суду про будь-які обставини, що можуть істотно вплинути на умови або тривалість позбавлення волі не менше ніж за 45 днів до відповідних змін. Протягом цього періоду держава виконання не здійснює жодних подальших дій. Якщо Президія не погоджується з обставинами, що виникли, вона повинна повідомити державу виконання вироку та може прийняти рішення про передачу особи іншій державі. Однак перед ухваленням свого рішення Президія може запитати думки як засудженої особи, так і держави, а також може розглянути інформацію з інших джерел, зокрема висновки експертів, письмові та усні заяви засудженої особи та прокурора, тощо [155, 210(1)]. У випадку відмови в передачі особи іншій державі, Президія повинна якомога швидше повідомити про це засуджену особу, Прокурора, секретаря та державу виконання вироку [155, 210(3)].

В разі втечі засудженої особи, Президія співробітничас з державою виконання в порядку, встановленому частиною 9 Статуту, з метою розшуку втікача. Якщо особа залишає державу виконання, Держава може після консультації з Судом вимагати від відповідної третьої держави передачі особи відповідно до будь-яких існуючих домовленостей або, як альтернативу, вимагати від Суду

вимагати такої передачі відповідно до положень Статуту, що регулюють міжнародне співробітництво та судову допомогу При цьому Суд може наказати повернути особу до Держави виконання або до Держави, яку Суд призначив наново [155, 225].

Окремо Римським статутом та Правилами суду врегульоване питання виконання рішень щодо штрафів, конфіскацій та наказів про відшкодування. Провідна роль в таких заходах належить Цільовому фонду. Він має два призначення. По-перше, він створений для виконання наказів про відшкодування шкоди потерпілим. По-друге, Президія, при виконанні наказів про штрафи, компенсації та відшкодування має право запроваджувати санкції проти засудженої особи в разі несплати та стягувати їх до Цільового фонду, а також може здійснювати моніторинг фінансового стану засудженої особи.

Стаття 79 Римського статуту визначає, що існує цільовий фонд заснований рішенням Асамблеї держав-учасниць в інтересах потерпілих від злочинів, що підпадають під юрисдикцію суду, та сімей таких потерпілих. Першочергово Фонд існує для виконання цілей статті 75 Римського статуту, відповідно до якої потерпілим або їхнім правонаступникам може здійснюватися відшкодування шкоди шляхом реституції, компенсації чи реабілітації. Масштаби та розмір відшкодування визначаються рішенням суду. Суд може зобов'язати визнану винною особу відшкодувати шкоду потерпілим в будь-якій формі шляхом винесення постанови про виплату до Цільового фонду.

Таким чином, Цільовий фонд виступає посередником між засудженим та потерпілими, які потребують відшкодування. Як пишуть Х. Абтагі та С. А. Кох, Цільовий фонд є новою особливістю МКС, безпрецедентною в історії міжнародного кримінального права, що обговорювалася вже під час початкових дебатів про створення Суду [163,17]. Пропозиція про створення Цільового фонду надійшла від Комісії міжнародного права ООН та отримала широку підтримку в Підготовчих комітетах [164,345].

Варто підкреслити, що дохід Цільового фонду не ґрунтується виключно на переказах грошей або майна згідно з рішенням суду. Більше того, такі перекази

навіть не є першочерговим джерелом його формування. Фонд, в першу чергу, може використовувати добровільні внески донорів для надання низки послуг жертвам, в тому числі, фізичної реабілітації, психологічної реабілітації та матеріальної підтримки жертв та їхніх родин. На першій же сесії Асамблеї держав-учасниць було визначено, що Цільовий фонд формується за рахунок:

- а) Добровільних внесків від урядів, міжнародних організацій, фізичних та юридичних осіб;
- б) Грошей та іншої власності, отриманої від штрафів чи конфіскацій, переданих до Цільового фонду;
- с) Ресурсів, отриманих від виконання наказів про репарації;
- д) Будь-яких інших ресурсів, які держави-учасниці вирішують спрямувати до Фонду [165].

Станом на 2023 рік Судом не було винесено жодних вироків про стягнення, тому Цільовий фонд діє виключно за рахунок добровільних внесків донорів.

Небеззаперечним лишається питання про те кого слід вважати жертвами. Відповідно до правила 85 Правил, під жертвами розуміються фізичні особи, що понесли шкоду в результаті вчинення будь-якого злочину, який потрапляє під юрисдикцію Суду. До жертв також можуть належати організації чи інституції, які зазнали прямої матеріальної шкоди власності, присвяченої релігії, освіті, мистецтву чи науці або благодійним цілям, та їхнім історичним пам'яткам, шпиталям та іншим об'єктам, призначеним для гуманітарних цілей. Однак, це визначення виглядає дуже широким. Наприклад, відкритим є питання про те, чи можуть вважатися жертвами міжнародні організації, такі як ООН, жертвами, в разі нанесення шкоди їхньому майну.

Сам Цільовий фонд не тлумачить свій другий мандат як пов'язаний із конкретною справою, що розглядається в Суді, а скоріше з ширшою концепцією жертв на рівні ситуації. Він допомагає індивідуальним і колективним жертвам на рівні громади, стикаючись з окремими особами, категоріями шкоди або вирішенням конкретних потреб у низці категорій шкоди. Також він націлений на роботу з лідерами конкретних громад. а також націлені на миротворців громади

(тобто лідерів відповідних громад). Ця робота включає конкретні проекти, адаптовані до потреб жертв, а також більші проекти, які допомагають громадам відновити себе та досягнути довготривалого примирення [165]. Свою роль в механізмі відшкодування відіграє і Президія. Так, вона уповноважена на виконання наказів про штрафи, конфіскацію та відшкодування.

МКС не має власного механізму виконання рішень, тож відповідно до статті 109 Римського статуту покладається на виконавчі органи держав-учасниць в питаннях стягнення грошових коштів. Якщо держава-учасниця не може виконати наказ про конфіскацію, вона повинна вжити заходів для повернення вартості доходів, майна чи активів, конфіскацію яких ухвалив Суд. Якщо держава-учасниця отримує майно, доходи від продажу нерухомого майна чи інше майно в результаті виконання нею судового рішення, вона повинна передати його до Суду. Зі свого боку, Президія повинна сприяти державам у здійсненні необхідних примусових заходів. Зокрема, Президія може направляти повідомлення засудженим особам та здійснювати заходи, необхідні для підтримки національних зусиль. Також вона може допомагати з обміном інформацією.

Президія також має домагатися співробітництва та вживати заходів з примусового виконання, а також передавати копії наказів про виконання штрафів, конфіскацій чи відшкодування будь-якій державі, з якою засуджена особа має прямий зв'язок, наприклад через громадянство, місце проживання, місцезнаходження активів чи майна, або активів і майна, з якими має зв'язок жертва. Така інформація повинна включати в себе дані щодо особи засудженого, сутності злочину, ухваленого вироку, особистості жертв та заходів з відшкодування, що підлягають здійсненню [155, 218].

У відповідних випадках, Президія також може повідомити державу про претензії третіх сторін. Надсилаючи копію наказу про відшкодування державам-учасницям, Президія повідомляє про остаточність такого рішення та неможливість зміни сум чи порядку відшкодування за ініціативою держави. Як зазначалося вище, держава-учасниця повинна передати Суду майно, доходи від продажу нерухомого

майна або продаж іншого майна, яке держава-учасниця отримує під час виконання рішення Суду [155, 220].

При виконанні штрафів, наказів про конфіскацію та наказів про відшкодування Президія повинна вжити необхідних заходів для отримання сплати штрафів, отримання майна, доходів від продажу нерухомого майна чи іншого майна, обліку будь-яких відсотків, отриманих від грошових сум, отримані за будь-яким із вищезазначених сценаріїв, або забезпечити переказ грошей або до Цільового фонду, або до відповідних жертв. В разі, якщо майно чи активи передаються до Цільового фонду чи зберігаються в ньому в результаті виконання розпоряджень Палат, Президія приймає рішення щодо їхнього розподілу.

Після передачі чи депонування майна чи активів у Цільовий Фонд, Президія консультується з Прокурором, засудженою особою, потерпілими або їхніми законними представниками, органами влади держави виконання покарання або будь-якою відповідною третьою стороною, або представниками Цільового фонду з питань, пов'язаних із розпорядженням або розподілом майна чи активів, реалізованих шляхом виконання наказу суду. Пріоритет надається відшкодуванню жертвам [155, 222].

У випадках, коли засуджена особа відмовляється самотійно сплатити накладений штраф і всі доступні засоби примусу вичерпано, Президія має право врахувати це при продовженні терміну ув'язнення. Для цього Президія, за сприяння Секретаря, здійснює постійний контроль за матеріальним становищем засудженого, в тому числі, в період відбування покарання. При цьому Президія може вимагати відповідну інформацію, експертні висновки чи звіти, спілкуватися із засудженою особою та її захисником з метою перевірки фінансового становища засудженої особи, а також запрошувати думку прокурора, потерпілих. та законних представників потерпілих.

Ці норми виглядають незвичайно в системі Римського статуту, оскільки роль Президії, зазвичай, обмежується виконанням рішень палат. Однак, у тому, що стосується невиплати відшкодування, саме Президія має право збільшити термін покарання для особи, що відмовляється від сплати. Такі продовження не можуть

перевищувати чверті терміну або п'яти років. Так, відповідно до частини 5 Правила 146 Правил процедури та доказів, «у випадках тривалої навмисної несплати, Президія, за власною ініціативою або на прохання прокурора, переконався, що всі доступні заходи примусу вичерпано, може як останній засіб продовжити термін ув'язнення на період, що не перевищує чверті такого терміну або п'яти років, залежно від того, що менше. Визначаючи такий період продовження, Президія бере до уваги суму штрафу, накладеного та сплаченого. Будь-яке таке продовження не застосовується у випадку довічного ув'язнення. Подовження не може призвести до загального терміну позбавлення волі більше 30 років» [155, 146].

Для визначення потреби в продовженні строку ув'язнення та його тривалості, Президія може проводити засідання за закритими дверима, де заслуховує засудженого (його представника) та прокурора. Також Президія може запросити думки держав, в яких спроби стягнути штрафи були невдалими, а також зауваження держави виконання. Якщо після того, як Президія подовжує термін ув'язнення, засуджена особа сплачує всі, або частину їхнього штрафу Президія має або скасувати, або, у разі часткової сплати, скоротити продовження терміну ув'язнення.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

3.1. Виконання рішень щодо ув'язнення в слідчому ізоляторі Міжнародного кримінального суду

Міжнародний кримінальний суд керує слідчим ізолятором, розташованим в Гаазі. В ньому перебувають три групи осіб: обвинувачені, що тримаються під вартою, засуджені, що тримаються під вартою в очікуванні відбування покарання та свідки, що тримаються під вартою у зв'язку з дачею показань. Слідчий ізолятор, що має 12 камер, орендується в Нідерландів відповідно до угоди про штаб-квартиру, а всі працівники є штатними працівниками Суду [167,234].

Перший затриманий був доставлений до слідчого ізолятору 2006 року, а станом на 2023 рік в ньому утримується 6 осіб. Кожний затриманий має власну камеру з санітарними зручностями, а також доступ до місць загального користування. Наявна зона для побачень і зовнішній двір для прогулянок на свіжому повітрі. Затримані мають доступ до телефонів, комп'ютерів та спортивних об'єктів. Затриманим дозволені побачення, в тому числі, конфіденційні. Забезпечується фінансування сімейних візитів [168].

Особи можуть перебувати в ізоляторі з трьох підстав. По-перше, обвинувачені в міжнародних злочинах, заарештовані державою та передані МКС. Міжнародні кримінальні судові процеси часто є тривалими, тож обвинувачені можуть провести в місцях позбавлення волі багато років. Другу групу становлять засуджені. Вони не відбувають покарання в слідчому ізоляторі, а чекають направлення для виконання покарання державам, що готові прийняти засуджених. Проте з практичних міркувань тримання в слідчому ізоляторі триває протягом деякого часу після винесення остаточного обвинувального вироку, доки здійснюються заходи щодо передачі засудженого в державу відбування покарання. У виняткових випадках, покарання може бути відбуте в ізоляторі повністю, наприклад, якщо особа тривалий час перебувала в ньому до вироку. Особи,

засуджені до дуже коротких термінів ув'язнення, наприклад, за неповагу до Суду, також можуть відбутися весь термін в ізоляторі. Третя група затриманих – це свідки, які з певних причин вже затримані державою, наприклад якщо вони вчинили злочин та відбувають покарання в державі. Такі особи можуть бути передані МКС для того, аби вони могли виступити як свідки у справі. На час дачі показань вони утримуються в слідчому ізоляторі, а потім знов передані державі, що їх ув'язнила [169,1112].

Протягом усього часу перебування затриманих у слідчому ізоляторі МКС, органи суду здійснюють над ними владу, встановлюючи та примушуючи до виконання правил та рішень, зокрема, в крайніх випадках може бути використана сила. Іншими словами, управління ізолятором передбачає здійснення прямої фізичної влади над затриманими. Загальне управління ізолятором, зокрема в питаннях безпеки та порядку, покладене на Секретаря Суду, в той час як управління повсякденною діяльністю здійснюється начальником охорони, який може делегувати окремі функції іншим особам [155, 90]. В деяких випадках Секретар може займатися індивідуальними питаннями, наприклад, надає дозволи на відвідування засуджених, або про нагляд за камерою окремого затриманого з метою забезпечення безпеки та здоров'я засудженого [166, reg. 179, 196]. Нагляд над діяльністю слідчого ізолятору здійснює Президія, зокрема затверджує Регламенти та правки до них, а також може проводити перевірки з метою визначення умов тримання під вартою та управління ізолятором [155, reg. 94(5)].

Ключовим предметом нагляду є дотримання прав затриманих, встановлених як самим Судом, так і загальновизнаними міжнародними нормами з прав людини. Так, відповідно до частини 1 статті 55 Статуту, «особа:

- а) не може бути примушена свідчити проти самої себе або визнавати свою вину;
- б) не може бути піддана примусу, тиску або погрозам у будь-якій формі, катуванню чи іншим жорстоким, нелюдським чи таким, що принижують гідність, видам поведінки або покарання;

с) якщо допит проводиться мовою, яку ця особа не розуміє повною мірою і якою вона не розмовляє, безоплатно користується допомогою кваліфікованого перекладача й такими перекладами, які є необхідними для дотримання вимог справедливості; і

d) не може бути піддана свавільному арешту або затриманню, а також не може бути позбавлена волі, крім як на таких підставах і відповідно до таких процедур, які встановлені у Статуті».

Відповідно до частини 2 тієї ж статті, «у тих випадках, коли є підстави вважати, що та чи інша особа вчинила злочин, який підпадає під юрисдикцію Суду, і така особа незабаром повинна бути допитана або Прокурором, або національними органами влади згідно з проханням, направленим відповідно до Частини 9, ця особа має також такі права, про які їй має бути поінформовано до початку допиту:

a) бути поінформованою до початку допиту про те, що є підстави вважати, що нею було вчинено злочин, який підпадає під юрисдикцію Суду;

b) зберігати мовчання, при цьому таке мовчання не береться до уваги під час визначення винуватості або невинуватості;

c) користуватися допомогою захисника за власним вибором або, якщо ця особа не має захисника, допомогою призначеного їй захисника в кожному випадку, коли цього вимагають інтереси правосуддя, і без будь-якої оплати, якщо в цієї особи немає достатніх коштів на це; та

d) бути допитаною у присутності адвоката, якщо тільки ця особа за власним бажанням не відмовилася від свого права на послуги адвоката».

Окрім цієї статті та статті 67, що визначає права обвинувачуваного, про яку мова йшла раніше, Римський статут прямо не визначає зобов'язань щодо прав людини. Водночас, відповідно до частини 3 статті 21, «застосування і тлумачення права відповідно до цієї статті повинно відповідати міжнародно визнаним правам людини та не допускати жодного несприятливого розрізнення за ознаками тендеру...віку, раси, кольору шкіри, мови, релігії або віросповідання, політичних чи інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, народження або за іншими ознаками».

Значущість прав людини в діяльності Суду була підтверджена у справі Лубанги. В ній Апеляційна палата відзначила, що порушення права на свободу шляхом незаконного арешту чи затримання надає жертві право на компенсацію, оскільки «права людини лежать в основі Статуту, через них повинен тлумачитися кожний його аспект, включно зі здійсненням юрисдикції Суду. Його положення мають тлумачитися, і, що ще важливіше, застосовуватися відповідно до міжнародно визнаних прав людини. Якщо справедливий судовий розгляд стає неможливим через порушення основоположних прав підозрюваного чи обвинуваченого його чи її обвинувачувачами, притягнення особи до суду становило б протиріччя. Якщо неможливо провести справедливий судовий розгляд, нищиться мета судового провадження, і процес має бути зупинений» [170]. Іншими словами, Апеляційна палата встановила новий спосіб правового захисту – припинення провадження виключно на підставі частини 3 статті 21 Римського статуту.

З цієї позиції випливає, що положення Регламентів Суду та Секретаріату повинні тлумачитися в світлі загальновизнаних прав людини. Це підтверджується посиланнями на загальновизнані права людини в рішеннях Президії та Секретаріату. Наприклад, Президія посилалась на Загальну декларацію прав людини, Європейську конвенцію з прав людини, практику Європейського суду з прав людини, практику трибуналів по Югославії та Руанді, а також на Мінімальні стандартні правила ООН та Європейські пенітенціарні правила [171].

Слід відзначити, що обсяг міжнародно визнаних прав людини точно не визначений. І хоча МКС не є учасником жодних договорів про права людини, він пов'язаний ними в тому обсязі, в якому ними пов'язані всі міжнародні організації. Зокрема, відповідно до пункту b) частини 1 статті 21 Римського статуту, суд застосовує «застосовні міжнародні договори, принципи і норми міжнародного права, у тому числі загальновизнані принципи міжнародного права збройних конфліктів». І хоча слідчий ізолятор є закладом з добрими умовами тримання, слід пам'ятати, що місця позбавлення волі є тотальними інститутами. Це означає, що затримані проводять різні аспекти свого життя, такі як сон, робота та відпочинок в

одному і тому ж місці, під владою одних і тих самих людей, яких вони не обирали, дотримуючись структурованої схеми діяльності, нав'язаної ним через формальні правила [172,306]. Особливістю місць ув'язнення є надзвичайний дисбаланс влади між персоналом та ув'язненими, що створює ризики неправомірних форм поводження. Будь-які місця позбавлення волі несуть ризик порушення прав людини.

Щодо слідчого ізолятора МКС подібні випадки невідомі, проте слід пам'ятати, що поріг нелюдського чи принизливого поводження в міжнародному праві прав людини є надзвичайно низьким. Будь-яке протиправне застосування сили працівниками пенітенціарних установ становитиме нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження [173,135-136].

Окрім права на свободу від катувань, нелюдського та принизливого поводження, ув'язненні користуються всіма іншими правами, про що регулярно нагадує в своїх рішеннях Секретаріат та Президія МКС. Так, в одному випадку Секретаріат вирішив, що малозабезпечений затриманий може отримати фінансування лише на два побачення з трьома членами сім'ї чи на три побачення з двома членами сім'ї на рік. Затриманий оскаржив це рішення, стверджуючи, що воно порушує його право на сімейне життя, оскільки він матиме змогу бачити всіх членів своєї родини, включаючи шістьох дітей, лише протягом двох років. Президія встановила, що рішення Секретаріату порушило право на сімейне життя затриманого, оскільки не брало до уваги розміру його родини [174].

В іншому випадку Секретар вирішив контролювати самофінансовані сімейні відвідування, видав додатковий наказ, що обмежує їхню тривалість і частоту, і наказав користуватися під час побачень виключно англійською або французькою мовами. Розглядаючи скаргу затриманого, Президія послалася на статтю 8 Європейської конвенції з прав людини, яка, на її думку, становила частину міжнародно визнаних прав людини в значенні частини 3 статті 21 Римського статуту. Президія дійшла висновку, що обмеження частоти і мови побачень становило втручання в приватне життя та не було пропорційним законній меті.

Зокрема було встановлено, що було наведено належного обґрунтування таких обмежень, у зв'язку з чим відповідний наказ було скасовано [175].

Ув'язненим в слідчому ізоляторі МКС доступні декілька механізмів оскарження рішень та дій щодо них. По-перше, вони мають доступ до спеціальної процедури розгляду адміністративних скарг МКС щодо скарг, пов'язаних з затриманням. Другий механізм – палати досудового провадження та Апеляційна палата. Хоча Статутом МКС не встановлюється жодної формальної ролі палат у внутрішніх справах, вони все ж визнали себе компетентними видавати накази щодо подібних питань. По-третє, Незалежний наглядовий механізм МКС, що є механізмом внутрішнього нагляду. Існують також деякі практики та процедури, що служать для оскарження в ширшому сенсі, хоча не є такими в сенсі суворо юридичному. Прикладом є регулярні інспекції незалежним інспекційним органом, що призначається Президією.

Розглянемо процедуру адміністративного оскарження. Так, відповідно до правила 106 Регламенту Суду, ув'язнені мають право подати скаргу на будь-яке адміністративне рішення чи наказ щодо них, чи з будь-якого іншого питання, що стосується їхнього ув'язнення. Процесуальні норми, що регулюють право затриманого подати скаргу, перелічені в Регламенті Секретаріату (правила 215-222). Ці процесуальні норми сформульовані технічно та з урахуванням контексту та не використовують усталену термінологію адміністративного права.

Всі скарги повинні стосуватися умов перебування затриманого в ізоляторі. Скарги, що стосуються кримінальної справи проти затриманого. Законності самого затримання, або інших питань, які стосуються явки затриманого до МКС, є неприйнятними. Великий обсяг підстав, через які може бути подана скарга, гарантує, що чимало аспектів затримання, які не є результатом якогось конкретного рішення чи наказу, можуть бути оскаржені. Наприклад, в одній з ситуацій затриманий скаржився, що отримує всього два чистих простирадла та наволочки на тиждень [176]. Затримані можуть скаржитися на умови тримання під вартою, дії чи бездіяльність охоронців.

Спосіб розгляду скарг на фактичні обставини та дії вартових, що визначений в Регламентах, гарантує, що затримана особа зможе домогтися офіційного рішення начальника охорони, що пізніше може бути оскаржене в Секретаріаті [177]. Проте той факт, що затримані скаржаться начальнику охорони на дії охоронців демонструє, що ця процедура не є в чистому вигляді механізмом оскарження, оскільки йдеться про поведінку підлеглих того, хто розглядає скаргу. Тож цю процедуру скоріше слід розглядати як запит про перегляд рішення.

Офіційне рішення начальника охорони, що ухвалене у відповідь на скаргу чи в інший спосіб, відкриває доступ до процедури адміністративного оскарження. Затримані можуть оскаржити до Секретаріату будь-яке рішення, прийняте начальником охорони [177, reg.220]. Далі будь-яке рішення Секретаріату може бути оскаржене до Президії. Отже, процедура оскарження може бути двоетапним (Секретаріат та Президія) чи одноетапною (лише Президія), залежно від того чи було ухвалене початкове рішення начальником охорони або Секретарем.

Коли начальник охорони накладає на затриманого заходи дисциплінарного впливу, застосовуються спеціальні процедури, передбачені Правилами 207-215 Регламенту Секретаріату. Подібні заходи також можуть бути оскаржені до Секретаріату чи Президії. Процедури оскарження до обох інстанцій слід розглядати як єдиний інтегрований механізм. Проте існують процедурні відмінності між оскарженням до Секретаріату та до Президії. Так, юрисдикція Секретаря поширюється на всі рішення начальника охорони [177, reg.220]. Це стосується, зокрема, рішень начальника охорони щодо відхилення скарги, бо таке рішення також можна оскаржити до Секретаріату. Секретаріат також може розглядати будь-які ймовірні порушення прав людини, що підлягають виправленню. Це пов'язано з тим, що Секретаріат може перевіряти законність, обґрунтованість та фактичну виправданість рішень начальника охорони за скаргою ув'язненого. Інші особи, наприклад члени сім'ї в питаннях побачень, не можуть скаржитися начальнику охорони або оскаржувати його рішення до Секретаріату чи Президії.

Термін оскарження рішень начальника охорони в Секретаріат встановлюється у сім днів. Якщо скарга не надійшла вчасно, Секретаріат повинен її відхилити. Однак, затриманий може звернутися з клопотанням про збільшення строку, якщо наведені поважні причини [177,reg.220]. Однак з практики Секретаріату випливає, що правило щодо строків доволі гнучке і Секретаріат часто подовжує терміни. Наприклад, Секретаріат може визнати, що порушення є тривалим у часі, і протягом всього цього часу в затриманого зберігається право на оскарження.

Інші суттєві юридичні чи практичні перешкоди в доступі до оскарження відсутні. Затриманих інформують про їхні права, включно з процедурою подання скарги, коли вони прибувають до ізолятора. При зверненні до процедури оскарження, затримані мають право користуватися послугами адвоката [177, reg.217].

У справах щодо дисциплінарних заходів діє двоступенева система строків. По-перше, затриманий повинен письмово повідомити начальника охорони про свій намір подати скаргу протягом чотирьох днів. По-друге, скарга має бути подана протягом 14 днів після цього повідомлення [177, reg.215]. Строк, що застосовується у справах щодо дисциплінарних заходів більш ніж удвічі довший, порівняно зі звичайною процедурою оскарження. Це пов'язано з тим, що у дисциплінарних питаннях затримані не мають змоги подати нову скаргу начальнику охорони для відновлення адміністративної процедури. Крім того, в подібних питаннях затриманий має надати більше аргументів та інформації, ніж при поданні звичайної скарги. Зокрема, затриманий повинен отримати письмове рішення та протокол, що має полегшити складання скарги. Також затриманих окремо інформують про право на оскарження.

В разі, якщо ув'язнений не задоволений рішенням Секретаріату, він може оскаржити це рішення в Президії [177, reg.221]. Для цього немає значення чи приймається рішення Секретарем як першою інстанцією, або на вирішення питання, піднятого в скарзі на начальника охорони. Скарга має бути подана протягом семи календарних днів з моменту повідомлення про рішення чи

розпорядження за допомогою затвердженої стандартної форми. Президія застосовує положення щодо термінів зі значною гнучкістю. Так, в рішенні за скаргою щодо нових правил реєстрації телефонних контактів та їхньої сумісності з правом на сімейне життя скарга була подана через 12 днів після того, як рішення було повідомлене затриманому. Тим не менш, Президія не відхилила скаргу, посилаючись на інтереси справедливості та важливість порушених питань [178].

Форма перегляду Президією є більш обмеженою, ніж в Секретаріаті. Сама Президія характеризує свої повноваження як «судовий перегляд адміністративних рішень Секретаріату» [179]. В одному з рішень Президія описала свій стандарт перегляду наступним чином: «перегляд Президією стосується належності процедури, за якою Секретар ухвалив конкретне рішення та результатів рішення Секретаря. Перегляд включає розгляд того, чи мав Секретар юрисдикцію, чи допустив помилку в застосуванні права, чи діяв згідно з вимогами процесуальної справедливості, чи не діяв він непропорційно, чи взяв до уваги невідповідні фактори бо не взяв до уваги відповідні фактори, та чи не дійшов висновку, якого не змогла б донести жодна розумна особа, яка належним чином розглядала б це питання» [179].

Інакше кажучи, стандарт перегляду, що застосовує Президія, по суті обмежується процедурними порушеннями, помилками в праві та явними помилками в судженні. Це робить перегляд подібним до судового розгляду справ в касаційних інстанціях. Можливість розглядати явні помилки в судженні дозволяє Президії розглядати заявлені порушення прав людини по суті. Частина 3 статті 21 Римського статуту дозволяє Президії посилатися на загальновизнані права людини, і будь-яке рішення начальника охорони чи Секретаріату, яке порушує ці права, може бути визнано незаконним та підлягає перегляду на тій підставі, що нижчі інстанції допустили помилку в праві.

Затримані, які бажають звернутися до Президії, не стикаються з суттєвими практичними перешкодами. Ситуація практично ідентична ситуації оскарження рішення Секретаріату. Зокрема, право затриманого на допомогу адвоката та інші процесуальні права, що застосовуються при зверненні до Секретаріату,

поширюються і на звернення до Президії. Аналогію можна провести і з розглядом скарг на дисциплінарні стягнення. Зокрема, Президія має повноваження розглядати по суті будь-які порушення прав людини, допущені при виконанні дисциплінарного стягнення.

Ув'язнені виступають сторонами в процесі адміністративного оскарження. Саме затриманий, за допомогою адвоката чи без неї, подає скаргу та докази. Якщо скаргу подано начальнику охорони, він проводить розслідування, з'ясовуючи думку затриманого. Скаржнику дозволяється вільно комунікувати свою думку з піднятих питань. Така комунікація може відбуватися безпосередньо чи за допомогою адвоката. На підтвердження своєї скарги затриманий має право подавати додаткові аргументи та документи. Затримані можуть брати участь у встановленні фактів і розслідуванні при зверненні до начальника охорони, Секретаріату та Президії [177, reg. 218].

Щоразу коли рішення начальника охорони оскаржується до Секретаріату, начальник охорони передає Секретаріату всю інформацію, зібрану під час розслідування. Секретаріат проводить окреме незалежне розслідування, запитуючи думки всіх причетних осіб. Однак, розслідування Секретаріатом носить більш формальний характер. Зазвичай, затриманого не опитують, і він прямо не спілкується з Секретаріатом. Спілкування здійснюється в письмовій формі за допомогою листів, записок та інших документів. Проте, незважаючи на те, що затримані не можуть подавати усні заяви, в них залишаються широкі можливості для участі в процесі оскарження, що можуть здійснюватися особисто або через адвоката.

Характер перегляду Президією більш формалізований. У більшості випадків Президія покладається на інформацію, отриману в ході попереднього розгляду скарги, що надається Секретаріатом [177, reg.221]. Якщо Президія вважає, що потрібна додаткова інформація, вона може збирати її самостійно чи доручити надати її Секретаріату або начальнику охорони [180]. Крім того, затриманий може надавати Президії пояснення та інші документи.

Процедура оскарження дисциплінарних стягнень передбачає навіть більшу участь ув'язненого. Так, начальник охорони зобов'язаний проінформувати ув'язнення про обвинувачення у дисциплінарному проступку та надати докази [177, reg.210]. Він також проводить усні слухання, під час якого затриманий може надати докази та допитати свідків. Подальший розгляд Секретаріатом та Президією проводиться на основі протоколу, що складає начальник охорони, та інших документів, що може подати затриманий.

Потенційні результати оскарження є типовими для адміністративних процедур. По-перше, рішення може залишено в силі, а адміністративна скарга – без задоволення. По-друге, оскаржуване рішення може бути скасоване повністю або частково. По-третє, рішення може бути змінене. По-четверте, Президія чи Секретаріат можуть ухвалити нове рішення, яким надати підпорядкованим органам вказівку припинити виконання, змінити чи постановити нове рішення [176].. У випадку визнання застосованих дисциплінарних заходів такими, що порушують права людини, результатом може бути повернення конфіскованих речей, скасування будь-якого накладеного покарання чи призупинення дисциплінарного заходу, чи вжиття інших заходів відповідно до обставин [177, reg.216].

На окрему увагу заслуговує діяльність Незалежного наглядового механізму (ННМ), що виконує функції розслідування, перевірки та оцінювання [182]. Механізм розглядає повідомлення про ймовірні неправомірні дії посадових осіб МКС. Він має дискреційні повноваження обирати які скарги розслідувати. Наприклад, в 2022 році з 35 скарг Механізм розглянув 25, а 10 відхилив [183]. В разі відхилення, інформація може передаватися іншому органу МКС для розгляду, наприклад, до Секретаріату в разі скарги на протиправні дії персоналу Суду.

Юрисдикція ННМ не має просторових чи часових обмежень. Вона поширюється на всіх співробітників МКС, посадових осіб та підрядників. Ув'язнені можуть звертатися до ННМ в письмовій формі чи скористатися телефонами, доступними в ізоляторі, аби подати скаргу в усній формі. Скарги щодо неналежної поведінки персоналу також можна подавати до Палати, яка передає їх до ННМ.

Участь затриманих в діяльності незалежного наглядового механізму більш обмежена, порівняно з іншими процедурами оскарження. Після подання скарги на правопорушення, вони не мають ніякої процесуальної ролі окрім свідка, якого можна опитати. Результатом розслідування ННМ стає звіт, що подається керівнику відповідного органу [182]. Щодо розслідувань, які стосуються персоналу слідчого ізолятору, звіти подаються в Секретаріат. В них можуть бути надані рекомендації щодо можливих дисциплінарних заходів. В разі, якщо в ННМ є достатні підстави вважати, що дії співробітника МКС становлять кримінальне правопорушення, він може передати справу до національних правоохоронних органів для кримінального переслідування, однак ці рекомендації не є обов'язковими. Накладання конкретних дисциплінарних стягнень залишається на розсуд керівника відповідного органу. В разі передачі справи до правоохоронних органів, з відповідного працівника знімається юрисдикційний імунітет.

Оскарження адміністративних процедур також може здійснюватися безпосередньо до Палат МКС. Ув'язнені можуть порушувати відповідні питання безпосередньо перед Палатою, що розглядає його кримінальну справу, наприклад шляхом усного запиту в судовому засіданні чи шляхом подання офіційної заяви або електронного листа.

Прикметно, що Статут МКС не містить положень, які надавали б Палатам будь-яких повноважень щодо слідчого ізолятору. З іншого боку, ніщо в Статуті не забороняє палатам розглядати відповідні скарги. Він містить декілька відкритих норм, що дозволяють Палатам поширювати свою юрисдикцію на розгляд скарг з адміністративних питань. Так, відповідно до пункту b) частини 3 статті 57 Статуту, Палата досудового провадження може «на прохання особи, яка була заарештована або з'явилася за повісткою про виклик...видавати такі розпорядження..., або звертатися з проханням про співробітництво...яке може виявитися необхідним для допомоги особі в підготовці до її захисту». Відповідно до пункту f) частини 6 статті 64 Статуту, Палати мають компетенцію «ухвалювати рішення з будь-яких інших питань, що стосуються справи».

На практиці Палати використовують ці широко сформульовані норми для того, аби визнавати себе компетентними розглядати скарги з внутрішніх питань слідчого ізолятору. Наприклад, в справі Лубанги Палата наказала Секретаріату запровадити новий та розширений графік відвідування адвокатом ізолятору [184]. Подібні рішення виносяться нечасто, однак регулярно, проте, як правило, не публікуються та розглядаються в закритих засіданнях.

Умови прийнятності таких скарг Статутом МКС не врегульовані, однак деякі висновки щодо того, якими правилами може керуватися Суд в цьому питанні можна зробити з практики трибуналів по Югославії та Руанді. Як зазначав МТКЮ в справі Шешеля, такі правила просто необхідні для того, аби не допускати одночасного оскарження певних рішень в адміністративній та судовій процедурах [185].

Перша вимога щодо прийнятності, встановлена як МТКЮ так і МТР полягає в тому, що ув'язнений повинен вичерпати процедуру адміністративного оскарження перед тим як подавати скаргу до Палати. Якщо процедура адміністративного оскарження не вичерпана, скарги до Палат відхиляються [186]. В практиці МКС, однак, лишається недостатньо зрозумілим, чи Палати дійсно вимагають вичерпання процедури адміністративного оскарження.

Друга вимога полягає в тому, що питання, що оскаржується в рамках внутрішнього провадження, повинне мати вплив на кримінальне провадження проти ув'язненого [187].. Ця вимога відображає характер юрисдикції Палат щодо внутрішніх справ слідчого ізолятору. Палати не виступають механізмом для розгляду всіх скарг, а лише знаряддям для справедливого вирішення основної кримінальної справи. Що стосується інших питань, потреби в юрисдикції Палат немає.

У випадках, коли Палати розглядають скарги в межах своєї компетенції щодо внутрішніх справ слідчого ізолятору, ув'язнений бере участь в розгляді на загальних підставах, тих самих, на яких він бере участь у кримінальному провадженні. Іншими словами, він є стороною, що може подати скаргу, доповнити її додатковими поясненнями, а також може усно представляти свої аргументи.

Таким чином, забезпечуються широкі можливості для участі, що відповідає вимогам процесуальної справедливості.

Палати мають повноваження ухвалювати різні рішення. По-перше, вони можуть запропонувати реституцію через накази, спрямовані Секретаріату. Наприклад, в разі, якщо Палата визнає, що певна практика в слідчому ізоляторі несумісна з правом прав людини, вона може наказати Секретаріату змінити відповідні процедури. В такий спосіб можна повністю виправити не всі порушення. Наприклад, якщо йдеться про конкретний випадок нелюдського поводження, простого проголошення порушення та зміни практики може бути недостатньо. У разі особливо серйозних порушень прав людини, таких як право на життя та право на свободу від катувань чи інших форм нелюдського поводження, необхідною може виявитись компенсація. З огляду на те, що ув'язнений зрештою буде засудженим, однією з форм компенсації може бути скорочення строку покарання, адже Палати можуть брати до уваги порушення прав людини ув'язненого при ухваленні вироків [188,119].

Іншим можливим способом компенсації є фінансове відшкодування. Це прямо встановлено частиною 1 статті 85 Статуту МКС, відповідно до якої, «кожний, хто став жертвою незаконного арешту або тримання під вартою має право на компенсацію». Проте така форма компенсації застосовується в разі незаконності самого арешту, і не може застосовуватися в разі порушень, що були скоєні під час законного перебування особи в слідчому ізоляторі.

3.2. Практичні проблеми виконання рішення Міжнародного кримінального суду на прикладі справи аль-Башира

В якості прикладу проблем, з якими стикається Міжнародний кримінальний суд в процесі виконання рішень та співробітництва з державами доцільно розглянути справу колишнього президента Судану Омара аль-Башира. В цій справі Суд стикнувся з активною протидією ряду країн та регіональних міжнародних організацій будь-яким спробам виконати ордер на арешт обвинуваченого.

Станом на початок 2023 року цей ордер досі не виконано, навіть попри те, що з 2019 року аль-Башир перебуває під арештом і нова влада Судану заявляє про бажання видати його МКС.

Одним з проблемних питань міжнародного кримінального правосуддя є співробітництво держав з МКС щодо виконання ордеру МКС на арешт обвинувачених у тяжких міжнародних злочинах відповідно до ст.ст. 86, 87 Римського Статуту[79]. Ми погоджуємося з В.В. Гутником, який виявив головну системну проблему міжнародного кримінального правосуддя у рамках МКС - неможливість змусити до співпраці держави, у яких знаходяться підозрювані особи, та зазначив, що міжнародній спільноті варто переглянути механізми реагування на ті держави, які не видаючи підозрюваних фактично сприяють безкарності за вчинені міжнародні злочини та наголосив, що до згаданих держав мають бути застосовані ефективні контрзаходи та санкції [258].

Президент Аль-Башир прийшов до влади в Судані в 1989 році після воєнного перевороту, який повалив колишній уряд Судану. На початку 2003 року в регіоні Дарфур в південній частині країни виник конфлікт між урядом та Народним визвольним рухом Судану, коли останній атакував аеропорт Ель-Фашер. НВРС та менші антиурядові групи склалися переважно з племен фур, масаліт і загава [189]. Хоча формально конфлікт почався в 2003 році, його коріння сягають 1917 року, коли раніше незалежний Дарфур став частиною Британського Судану. Це призвело до економічної та політичної маргіналізації дарфурців [190]. Відповідної політики дотримувалися наступні уряди Судану, що викликало зростання напруженості. В 1994 році, в правління аль-Башира, Дарфур було розділено на три штати, причому плем'я фур стало меншиною на території кожного з них. В 1995 році владу в Західному Дарфурі було передано колегії виборців, більшість в якій становили не масаліти, внаслідок чого масаліти втратили владу на своїй племінній території. З початком війни військові, за підтримки уряду, спалили сотні сіл і вигнали понад мільйон осіб з їхніх домівок. За оцінками ООН кількість загиблих становила близько 300 000 осіб, з яких не менше 35 000 були цивільними Протидія

відмиванню грошей: міжнародно- правове регулювання Протидія відмиванню грошей: міжнародно- правове регулювання[192, para 95]. Насильство почало вщухати напочатку 2005 року, хоча окремі сутички тривають досі [192, para 9].

31 березня 2005 року Рада Безпеки ООН передала ситуацію щодо Судану, держави, яка не є учасницею Римського статуту, прокурору МКС. У червні 2005 року Прокурор вирішив розслідувати ситуацію у відповідності до статті 53 Римського статуту. Він запросив ордери на арешт шести осіб, причетних до ситуації в Дарфурі, включаючи президента аль-Башира. П'ятьом було пред'явлене обвинувачення. Двоє з'явилися до Гааги добровільно, троє, включно з аль-Баширом, залишилися на волі [191]. 14 липня 2008 року Прокурор звернувся з запитом про ордер на арешт аль-Башира за обвинуваченням у геноциді, злочинах проти людяності та воєнних злочинах проти племінних груп фура, масаліт і загава з 2003 по 2008 рік [192]. МКС виявив достатні докази того, що аль-Башир використовував своє положення як президента та контроль над армією для здійснення злочинної діяльності. Йому було пред'явлене обвинувачення у вчиненні злочинів проти людяності по п'яти пунктів та воєнних злочинів по двох пунктах, однак МКС не виявив достатніх доказів для обвинувачення в геноциді.

Це був перший випадок, коли МКС видав ордер на арешт чинного голови держави. 5 березня 2009 року Суд звернувся до уряду Судану з проханням про арешт та передачу аль-Башира. Наступного дня, діючи у відповідності до вимог частини 1 статті 89 Римського статуту, МКС звернувся до держав-учасниць з проханням заарештувати та видати йому президента аль-Башира, якщо вони матимуть таку можливість [193].

На тлі цих подій, в самому Судані продовжувався конфлікт, результатом якого стало відокремлення в 2011 році Південного Судану у незалежну державу [194]. Ця територія не включає Дарфур. Це призвело до побоювання, що неміжнародний збройний конфлікт може перерости в міжнародний через провокування бойових дій Північним Суданом. Враховуючи нестабільність ситуації, ряд держав, такі як країни Африканського Союзу, Китай та інші, піддали ордер на арешт аль-Башира помітній критиці. Однією з причин критики стало

побоювання, що країна, втягнута в черговий збройний конфлікт, буде менш схильна співпрацювати за чинними міжнародними угодами, а наявність ордеру несприятливо вплине на процес можливих мирних переговорів. Друге непокоєння полягало в тому, що видаючи ордер на арешт чинного голови держави, МКС втрутився в державний суверенітет Судану [195, 1605-1606]. Більше того, обвинувачення називали нападом Западу на Африку, оскільки МКС на той момент розслідував ситуації лише в Африці. Наприклад, голова Африканського Союзу Жан Пінг сказав, що «схоже, що Африка стала лабораторією для перевірки нового міжнародного права» [196]. Також висловлювалося занепокоєння щодо інституційної спроможності МКС впоратися із ситуацією в Дарфурі через його нездатність проводити достатньо широке судове переслідування аби дійсно відновити правосуддя в регіоні, працює дуже повільно та переслідує окремих людей, не піклуючись про міжнародні наслідки [190]. Оскільки ж МКС не переслідує кожну відповідальну особу, чимало винних можуть залишитися безкарними. Натомість, Африканський Союз вважав правильним засобом захисту зміцнення правової системи Судану так, щоб він «використовував усталену та різноманітну правову спадщину, що охоплює загальне право, звичаї та ісламське право так, аби принести в регіон справедливість, мир, і зцілення, яких він потребує» [190].

Висунення обвинувачення аль-Баширу гостро поставило питання юрисдикції. Окремі дослідники вказують, що оскільки Судан ніколи не приєднався до Римського статуту, то, відповідно до принципу *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* (договори не шкодять і не сприяють третім особам), права та обов'язки за Римським статутом не мають відношення до Судану, адже за статтею 35 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, зобов'язання для третьої держави може виникнути з положення договору...якщо третя держава напевне бере на себе у письмовій формі це зобов'язання. Також Римський статут навряд чи відповідає ознакам міжнародного звичаю, що міг би створити зобов'язання для Судану.

Навіть визнаючи, що МКС все ж міг би мати юрисдикцію у справі аль-Башира, це означає, що він просто повноважний розглядати справу, а не те, що виданий ордер був добре продуманий та необхідний. Слід зауважити, що в дійсності йдеться про два міжнародних договори: Римський статут і Статут ООН, і співвідношення між цими двома договорами є одним з ключових питань у справі аль-Башира. Судан не є учасником Римського статуту, але є членом ООН і несе зобов'язання за Статутом ООН. Зокрема, згідно із розділами V та VII Статуту ООН, резолюції Ради Безпеки мають обов'язкову силу для Судану. Стаття 13 Римського статуту пов'язує МКС з Радою Безпеки, тож рішення Ради Безпеки щодо передачі ситуації до Міжнародного кримінального суду є обов'язковими для всіх держав-членів ООН. Отже, Судан пов'язаний з Римським статутом через Статут ООН. Резолюцією 1593 Рада Безпеки надала МКС юрисдикцію та зобов'язала «Уряд Судану та всі інші сторони конфлікту в Дарфурі співробітничати в повному обсязі та надати будь-яку необхідну допомогу Суду та Прокурору», а також закликала всі інші держави співробітничати, навіть якщо вони не є сторонами Римського статуту [134]. Таким чином склався логічний ланцюжок, що вказує на отримання МКС юрисдикції в справі аль-Башира.

Така юрисдикція походить, по суті, від повноважень Ради Безпеки реагувати на загрози миру. В якості заходу реагування на порушення миру, Рада Безпеки вирішила передати справу до МКС як частину процесу з розв'язання конфлікту в Дарфурі. В разі, якби не МКС, а будь-які інші міжнародні структури отримали повноваження від Ради Безпеки щодо ситуації в Дарфурі, Судан також зобов'язаний би був співробітничати з ними, оскільки такі структури діють фактично від імені Ради Безпеки та виконують її функції..

З наведеного вище випливає, що юрисдикція МКС у справі аль-Башира має певні роджені дефекти. Судан дійсно погодився взяти на себе зобов'язання за Статутом ООН, однак цього неможна сказати про Римський статут. Отже, хоча юрисдикція МКС у справі аль-Башира може бути встановлена, незрозумілим лишається обсяг його повноважень для проведення конкретних дій. Юрисдикція МКС у справі походить не зі згоди держави, а з нав'язаного їй рішення міжнародної

організації. Відповідно, рішення МКС зіткнулися з багатьма проблемами та обмеженнями, особливо в процедурах примусового виконання рішень.

Як відзначає С. Рометіус, юрисдикція Міжнародного кримінального суду в цій справі впливає не з Римського статуту і не зі згоди Судану, а з дозволу Ради Безпеки. Єдина причина, з якої Судан та інші країни повинні брати до уваги рішення МКС у цій справі полягає в тому, що Судан є членом ООН. Це означає, що Судан повинен визнавати юрисдикцію МКС не через Римський статут, а через Статут ООН, а єдиною правовою підставою для виконання будь-якого рішення МКС є резолюція Ради Безпеки. З цього можна зробити висновок, що для будь-яких дій, наприклад для арешту президента аль-Башира та передачі його МКС, потрібні додаткові резолюції Ради Безпеки [197]. Незважаючи на те, що згідно із Римським статутом МКС отримав широкі повноваження в таких питаннях як юрисдикція, слухання та винесення рішення, він не має повноважень примусово виконувати свої рішення, тобто змушувати до певних дій інших суб'єктів міжнародного права. Суд має право звертатися до держав з проханнями про співробітництво, зокрема до держав, що не є сторонами Римського статуту. В такому випадку необхідне укладання спеціальної угоди.

Як голова держави, аль-Башир також міг посилатися на суверенний імунітет, як один з найпоширеніших міжнародних звичаїв, закріплених у Віденській конвенції про дипломатичні зносини. І хоча стаття 27 Римського статуту робить виключення з правила про суверенний імунітет, ці положення можна розглядати як такі, що обов'язкові лише для держав-учасниць Статуту. Як результат, будь-яка вимога Судану чи іншій державі-учасниці заарештувати та передати аль-Башира до МКС може розглядатися як така, що суперечить суверенному імунітету голови держави.

Чи створила резолюція 1593 виключення з правила про суверенний імунітет? Це питання стосується правової природи Ради Безпеки та резолюцій Ради Безпеки. В резолюції використано термін «будуть співробітничати в повному обсязі» (shall cooperate fully), і це може вказувати на те, що хоч Судан і не є учасником Римського

статуту, ордер на арешт має бути виконаний. Відповідно, резолюція Радбезу накладає на Судан певні зобов'язання.

Консультативний комітет з питань міжнародного публічного права (CAW) підтримує думку про абсолютний характер особистого імунітету глави держави від кримінальної юрисдикції іноземних держав, включаючи імунітет від переслідування за міжнародні злочини, доки особа залишається на посаді. Її не можна притягнути до суду або заарештувати за кордоном за офіційні чи приватні дії, незалежно від характеру їхнього перебування [259]. Звертаємо увагу, що цей висновок стосується тільки злочину агресії. Щодо інших міжнародних злочинів (злочину геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності) така можливість не виключається. Про це свідчить стаття 27 Римського статуту, в якій наголошено що статут застосовується однаково до всіх осіб, а посадове становище глави держави або уряду, члена уряду або парламенту в жодному разі не звільняє особу від кримінальної відповідальності згідно із Статутом [79]. Імунітети або спеціальні процесуальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи відповідно до національного або міжнародного права, не повинні перешкоджати здійсненню Судом своєї юрисдикції щодо такої особи.

Проблему становить також можливість обмеження суверенітету держав. У доктрині міжнародного права все більшої підтримки знаходить ідея щодо того, що державний суверенітет не слід переоцінювати, він не є абсолютним. Міжнародне право набуває все більшої людиноцентричної спрямованості. Міждержавне спілкування призводить до активізації контактів та зближення позицій різних держав, спонукає до пошуку компромісів та узгодження національних інтересів, що в деяких випадках може передбачати певні поступки заради миру та соціального прогресу[260] та навіть певне обмеження суверенітету держави задля вищих цінностей - людини та її прав.

І хоча Рада Безпеки має повноваження віддавати відповідні накази, використана термінологія залишає простір для тлумачення про те, чи є в даному випадку резолюція наказом або побажанням чи запрошенням до співпраці. Більше

того, можна говорити про відсутність прямих підтверджень бажання Ради Безпеки ООН саме примусити Судан до співпраці, про що говорить, наприклад, відсутність реакції на повідомлення від МКС про відмову держав-учасниць Римського статуту заарештувати аль-Башира в момент перебування на їхній території, про що буде сказано нижче.

Проблема полягає також у тому, що Рада Безпеки є виконавчим органом. Вона не може створювати нових зобов'язань для держав, а лише видає резолюції на підставі вже існуючих зобов'язань. Ці резолюції мають обов'язкову силу, проте лише забезпечують правову основу для виконавчих заходів на втілення вже існуючих зобов'язань членів ООН. Такі заходи можуть впливати на зобов'язання, які ніколи не приймалися на себе конкретними державами. І хоча Рада Безпеки може вимагати від Судану певних конкретних заходів, таких як арешт та передача аль-Башира, участь у слідстві та виконання рішень МКС, вона не може резолюцією зробити Судан державою-учасницею Римського статуту.

Ці та інші правові проблеми в повній мірі проявилися при спробах МКС домогтися виконання резолюції 1593. 21 липня 2008 року Рада миру та безпеки Африканського Союзу звернулася до Ради Безпеки ООН з проханням відкласти переслідування президента аль-Башира на 12 місяців відповідно до статті 16 Римського статуту. Рада Безпеки ООН не відповіла на запит і переслідування було продовжене [190]. Розчарований таким рішенням, Африканський Союз видав рішення всім державам-учасницям щодо обвинувачення президента аль-Башира в липні 2009 року. В ньому АС висловив стурбованість тим, що прохання про відстрочку було проігнороване, і Рада Безпеки не переглянула своє рішення. Таким чином, Африканський Союз, посилаючись на статтю 98 Римського статуту, та вважаючи, що ордер на арешт суперечить зобов'язанням держав за міжнародним правом стосовно особистого чи дипломатичного імунітету третьої держави, вирішив, що держави-учасниці Союзу не повинні співробітничати у справі арешту та передачі президента аль-Башира [198].

Таким чином, між МКС та АС виник конфлікт. Незважаючи на це рішення Африканського Союзу та його тлумачення статті 98 Статуту, 12 липня 2010 року

МКС видав другий ордер на арешт аль-Башира [199] за звинуваченням по п'яти пунктах у злочинах проти людяності, двох пунктах – у воєнних злочинах та у трьох пунктах – в геноциді. 21 липня 2010 року МКС направив додаткові запити до Судану та держав-учасниць МКС щодо арешту та передачі президента аль-Башира. [199].

16 липня 2010 року Африканський Союз зробив заяву у відповідь на обвинувачення аль-Башира в геноциді [205]. В ній відзначалося, що обвинувачення в геноциді було висунуто в особливо вразливий для Судану час, коли країна переходить до більш мирного та демократичного режиму, і новий ордер на арешт може порушити цей мир. АС висловив стурбованість тим, що нове обвинувачення порушить стабільність у Судані та в Африці в цілому. Зрештою, АС знову попросив Раду Безпеки відкласти судові переслідування.

Нове обвинувачення аль-Баширу було висунуте безпосередньо напередодні його візиту до Чаду, проте Чад не скасував запрошення, і аль-Башир прибув в цю країну 21 липня 2010 року. Відносини між двома країнами загострилися під час конфлікту в Дарфурі, тому коли аль-Башир все ж відвідав Чад, Африканський Союз висловив задоволення розвитком подій. Проте МКС, Європейський Союз та неурядові організації, такі як Human Rights Watch і Amnesty International висловили стурбованість та закликали Чад заарештувати аль-Башира, на що послідувала відмова [200].

28 серпня того ж року аль-Башир відвідав Кенію, яка є учасницею Римського статуту, аби взяти участь в підписанні нової конституції країни. Уряд Кенії стверджував, що не міг заарештувати аль-Башира, оскільки це завдало б шкоди мирному процесу в Судані [201]. Також Кенія та Чад посилялися на те, що арешт аль-Башира в будь-якому випадку був неможливим через заборону з боку Африканського союзу.

У відповідь на непокору держав-учасниць Римського статуту, МКС виніс рішення, в якому зазначив, що Чад мав обов'язок заарештувати президента аль-Башира під час його візиту до країни 21-23 липня 2010 року, і оскільки він цього не зробив, МКС вирішив поінформувати Раду Безпеки ООН та Асамблею держав

учасниць для вжиття заходів, які вони вважають необхідними [202]. У відповідь Африканський союз висловив стурбованість та повторив, що намагався дотримуватися Римського статуту, звернувшись з проханням про відкладення провадження. Але оскільки Чад і Кенія є сусідами Судану, обидві країни повинні були зробити все можливе для сприяння миру та заохочення уряду та обраних лідерів, включно з президентом аль-Баширом до мирного процесу. У прес-релізі стверджувалося, що МКС поставив Африканський союз у складне положення, просуваючи власну ініціативу, і не турбуючись про можливі негативні наслідки для африканських держав [203].

У вересні 2010 року президент Кенії оголосив про проведення спеціального саміту щодо Судану та Кенії, зазначивши, що аль-Башира можна запросити взяти участь. 25 жовтня 2010 року МКС звернувся до Кенії з проханням повідомити про «будь-яку проблему, яка перешкоджатиме або завадить арешту та передачі президента аль-Башира, якщо він приїде до Кенії вдруге» [203]. 28 жовтня 2010 року Генеральний прокурор Кенії відповів МКС, що оскільки саміт відбуватиметься не в Кенії, аль-Башир туди не поїде.

Інші держави-члени обходять конфлікт стороною, відкрито повідомляючи аль-Башира про намір заарештувати його, якщо він спробує відвідати їхню територію. В разі запрошення його на заходи, відповідна держава попереджає аль-Башира про можливість арешту [206]. На думку колишнього Прокурора МКС Луїса Морено-Окампо, це слід було розглядати як позитивний розвиток подій, адже робило аль-Башира все більш ізольованим. Однак, незважаючи на його оптимізм, в 2011 році аль-Башир відвідав дві держави-учасниці МКС. 8 травня 2011 року він наніс візит до Джибуті для зустрічі з президентом. 7 серпня 2011 року аль-Башир вирушив до Чаду на церемонію інавгурації голови держави. МКС поінформував Раду Безпеки ООН та Асамблею держав-учасниць Римського статуту щодо присутності аль-Башира в Джибуті та попросив їх вжити заходів, які вони вважають доцільними. 18 серпня 2011 року МКС направив лист, вимагаючи пояснень щодо другого візиту аль-Башира до Чаду, попросивши конкретної відповіді на обвинувачення в тому, що суданський очільник безперешкодно

відвідав Чад і не був при цьому заарештований та виданий[203]. У відповідь Африканський союз зробив заяву, обвинувативши МКС в переслідуванні виключно громадян країн Африки, та вимагаючи звільнити від переслідування голів держав[208].

Тим часом, аль-Башир продовжував свої міжнародні турне. В липні 2015 року він безперешкодно відвідав Південно-Африканську Республіку і виїхав попри те, що суд Преторії наказав йому не покидати країну доки не буде вирішене питання щодо його арешту та передачі МКС [209]. В жовтні 2015 аль-Башир перебував на саміті в Індії, що не є стороною Римського статуту, і не був заарештований, незважаючи на заклики неурядових правозахисних організацій[210]. В 2016 році аль-Башир відвідував Уганду, чим викликав чергове безрезультатне звернення МКС до Ради Безпеки ООН та Асамблеї держав-учасниць [211].

Як відомо, 11 квітня 2019 року влада президента Судану аль-Башира була повалений в результаті перевороту. Нова влада країни заявила про бажання судити колишнього президента за державний переворот 1989 року [212]. 10 травня 2021 року Секретаріат уклав з Суданом угоду про співробітництво, відповідно до якої зобов'язався видати МКС затриманого колишнього президента аль-Башира[213]. Однак, станом на 2023 рік передача так і не відбулася через те, що проти аль-Башира тривають судові процеси за законодавством Судану. МКС не намагається тиснути на Судан в цьому питанні, побоюючись розколу в рядах уряду в умовах триваючих заворушень та фактичного внутрішнього збройного конфлікту в країні[214].

Тривале невиконання рішень Міжнародного кримінального суду у справі аль-Башира навіть державами-учасницями демонструє недоліки Римського статуту. Він не передбачає конкретних наслідків для держав-порушниць. Крім того, його положення щодо імунітету та обов'язку співробітництва сформульовані надто нечітко. Римський статут дозволяє прокуророві пред'явити обвинувачення особі, яка є громадянином держави-учасниці, вчиняє злочин на території держави учасниці, або є громадянином держави, що не є учасницею Римського статуту та

вчиняє злочин на території держави, що не є учасницею, однак ситуація передається прокурору Радою Безпеки ООН.

Судан, де аль-Башир скоював злочини, у яких підозрюється, не є стороною Римського статуту, і обвинувачення Прокурором МКС були висунуті йому за запитом Ради Безпеки. МКС не має можливості відправити аль-Башира до Гааги без допомоги своїх держав-учасниць, а оскільки Судан не є такою державою, до 2021 року в МКС не було правових підстав вимагати передачі. Водночас, він мав право вимагати в держав-учасниць арешту та передачі аль-Башира в разі його появи на їхній території, оскільки обов'язок співробітництва зобов'язує держави-учасниці виконувати подібні запити МКС.

МКС двічі вимагав, аби всі держави-учасниці заарештували та видали президента аль-Башира. Також двічі існувала можливість його затримання та передачі: під час його візитів до Чаду та Кенії. Обидві країни відмовилися його заарештовувати. Перед обома візитами Африканський союз видавав своє рішення державам, наполягаючи відмовитися від виконання ордеру на арешт аль-Башира. При цьому, Африканський союз посилався на статтю 98 Римського статуту, що нібито надає імунітет аль-Баширу як чинному голові держави.

Проблема полягає в тому, що хоча Римський статут визнає, що голови держав не мають імунітету, він не визначає чи поширюється це положення тільки на держави-учасниці. Крім того, частина 2 статті 98 Римського статуту передбачає, що Суд не може звертатися з проханням про передачу, якщо це потребувало б від запитуваної держави дій, що суперечать її зобов'язанням за міжнародними договорами. Оскільки Кенія та Чад є членами Африканського союзу, вони мають зобов'язання перед цією регіональною організацією, а отже можуть посилатися на наказ Союзу як такий, що дозволяє їм не виконувати запити МКС.

Розпливчастість Римського статуту в питаннях імунітету залишає державам багато гнучкості. Також Статут не передбачає для держав-членів очевидних негативних наслідків від невиконання рішень. МКС може лише передати ситуацію на розгляд Ради Безпеки, але подальші пояснення відсутні. Навіть якщо Кенія та Чад і вважати, що вони зобов'язані виконати вимоги МКС, відсутність реакції на

невиконання переконало їх, що порушення не матиме наслідків. Фактично вони опинилися в ситуації, коли відмова заарештовувати аль-Башира не мала явних наслідків, а його арешт міг потягнути подальшу нестабільність в регіоні аж до конфлікту з Суданом. І в цій ситуації Кенія та Чад зробили свій вибір.

Це наводить на думку, що стаття 98 Римського статуту потребує змін. Слід уточнити пріоритетність зобов'язань перед МКС серед інших міжнародних зобов'язань держав. Частково МКС вже зробив це в рішенні за зверненням Йорданії у справі аль-Башира, вказавши, що «Малаві та Африканський Союз в цілому не мають права посилатися на статтю 98(1) Статуту для виправдання відмови у виконання прохань про співробітництво, відзначивши, серед іншого, збільшення переслідування міжнародними судами в останнє десятиліття, що доводить, що ініціація міжнародного кримінального переслідування отримала широке визнання як визнана практика...кількість держав-учасниць Римського статуту і той факт, що стосовно держав, які не є учасницями Статуту, ситуацію до Суду двічі передавала Рада Безпеки...відданість міжнародної спільноти відмові в імунітеті в обставинах, коли міжнародні суди вимагають арешту за міжнародні злочини, досягла критичної маси, і що не існує конфлікту між зобов'язаннями Малаві щодо Суду та обов'язками за звичаєвим міжнародним правом; отже, стаття 98(1) Статуту не застосовується» [215].

Проте навіть якщо стане точно відомо, що непередача певної особи буде порушенням Римського статуту, відсутність конкретних наслідків порушення не дозволяє вирішити проблему шляхом простої зміни статті 98. Необхідно визначити наслідки для держав, які відмовляються співробітничати за запитами МКС. Можна уявити три можливих варіанти:

1. Призупинення участі;
2. Вигнання з числа держав-учасниць Римського статуту;
3. Санкції Ради Безпеки ООН.

Якщо порівнювати Міжнародний кримінальний суд з міжнародною організацією, то йому можна надати повноваження з призупинення членства так, як це зробила Організація американських держав з Гондурасом після воєнного

перевороту в цій країні[216]. Проте слід відзначити, що ситуація з Кенією та Чадом відрізняється від ситуації з Гондурасом. Членство Гондурасу було призупинено через організацію державного перевороту, а не за те, що вона чогось не зробила. Крім того, Гондурас отримав перелік умов для відновлення повноцінного членства, тобто існувала можливість відновлення стану, що існував до порушення. У випадку ж відмови в арешті, такої можливості не буде, оскільки обвинувачений вже залишить країну. Крім того, важко сказати, чи збирається держава-учасниця знову порушувати Римський статут, чи в неї не буде такої можливості. Таким чином, МКС має запропонувати якийсь термін відновлення повноцінного членства, протягом якого держава зобов'язана більше не порушувати Римський статут.

Привабливість опції призупинення полягає в тому, що воно інформує держави-учасниці про можливі наслідки неправомірної поведінки, проте ці наслідки не є ані постійними, ані дуже серйозними. Це дозволить не відштовхувати держави від співробітництва з МКС, особливо в такому чутливому регіоні як Африка.

Варіант вигнання більш ризикований, і це знов таки вимагає від МКС внесення змін до Римського статуту. Так, стаття 6 Статуту ООН передбачає, що держава, яка «систематично порушує принципи, встановлені у цьому Статуті, може бути виключена з Організації Генеральною Асамблеєю за рекомендацією Ради Безпеки» [217]. Однак фактично виключити країну надзвичайно важко. Складність голосування в Раді Безпеки, де достатньо одного голосу проти постійного члена, призвела до того, що практика виключення з ООН наразі відсутня. Також виключення є дуже серйозною санкцією, яку недоцільно застосовувати в разі одиничного порушення, адже втрата держав-учасниць, а отже і юрисдикції над їхніми територіями та громадянами, вкрай небажана для Суду. Можна припускати, що питання виключення повинно розглядатися Асамблеєю держав-учасниць, а голосування повинно бути одноголосним (окрім держави, що виключається). Поява такої потужної санкції, ймовірно, змусить держави-учасниці двічі подумати, перед тим як порушувати Римський статут.

Третій варіант – санкції Ради Безпеки ООН. Цей варіант є доволі привабливим, адже необхідне положення вже міститься в Римському статуті. Відповідно до частини 7 статті 87, «у тих випадках, коли держава-учасниця не виконує прохання Суду про співробітництво всупереч положенням цього Статуту, тим самим не дозволяючи Суду виконувати його функції та повноваження відповідно до цього Статуту, Суд може ухвалити висновок з цього приводу й передати питання до Асамблеї держав-учасниць, або, у тих випадках коли це питання передане Суду Радою Безпеки – до Ради Безпеки». МКС намагався скористатися цим правом у справі аль-Башира, але не отримав відповіді. Недостатньо зрозуміло які саме ефективні санкції може запровадити Рада Безпеки, що становили б достатньо несприятливі наслідки для держави-учасниці, що спонукали б її співробітничати з МКС.

Ефективність МКС була поставлена під сумнів указом Президента США щодо запровадження санкцій проти персоналу МКС за мотивами створення надзвичайної загрози національній безпеці та зовнішній політиці США[261]. Ці санкції є заходом у відповідь на початок МКС розслідувань міжнародних злочинів, скоєних у контексті ізраїльсько-палестинського конфлікту починаючи з 13 червня 2014 р. Суд у листопаді 2024 року видав ордери на арешт прем'єр-міністра Ізраїлю Б. Нетаньяху та міністра оборони Й. Галланта. Суд встановив достатні підстави вважати, що вони несуть відповідальність за злочини проти людяності та воєнні злочини в секторі Газа. Також було видано ордер на арешт лідера ХАМАС М. Аль-Масрі за ймовірні воєнні злочини та злочини проти людяності [262]. У світлі загальних принципів міжнародного права та звичаєвого міжнародного права згідно зі Статутом ООН з урахуванням повноважень Ради Безпеки ООН та положень статті 1, спільної для Женевських конвенцій 1949 р., співпраця з МКС є обов'язковою не тільки для держав – членів Римського статуту, але й для третіх держав. Тому санкції США спрямовані на підрив міжнародного правосуддя.

3.3. Виконання рішень Міжнародного кримінального суду та Україна

Україна брала активну участь в розробці Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Зокрема, українська делегація взяла участь у Дипломатичній конференції в Римі, що тривала з 15 червня по 17 липня 1998 року та завершилася прийняттям Статуту МКС[218, 485]. Також Україна приєдналася до Угоди про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду[219], яку вона ратифікувала Законом від 18.10.2006[220]. Також Україна підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду 20 січня 2000 року. Проект закону про ратифікацію було внесено до Верховної Ради, однак перш ніж парламент його розглянув, Статут було визнано неконституційним рішенням Конституційного Суду України. В рішенні КСУ розглянув проблемні аспекти юрисдикції, виконання рішень та передачі осіб МКС, які були описані вище, зокрема, на прикладі справи аль-Башира, та дійшов висновку, що відповідні положення Римського статуту не суперечать Конституції України. Каменем спотикання стала компліментарність юрисдикції Міжнародного кримінального суду, що на думку Конституційного Суду України порушувала конституційний принцип єдності судової системи[221]. Таким чином, потенційно, Конституція України не стала б на заваді виконанню рішень МКС в разі ратифікації. Слід також пам'ятати, що ратифікація Римського статуту є однією з вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС[222, 47].

Протягом тривалого часу проблематика співробітництва з Міжнародним кримінальним судом жваво обговорювалася в експертному середовищі[223, 179-181], проте не знаходила практичного втілення. Лише події Революції Гідності та подальша російська агресія підштовхнули нашу країну скористатися механізмом, встановленим частиною 3 статті 12 Римського статуту, відповідно до якої, якщо «вимагається визнання юрисдикції державою, яка не є учасницею цього Статуту, ця держава може шляхом подання заяві Секретареві визнати здійснення Судом юрисдикції стосовно відповідного злочину. Держава, яка визнає юрисдикцію, співробітничатиме із Судом без будь-яких затримок або винятків відповідно до Частини 9».

Відповідні заяви були зроблені Україною двічі. Заявою від 25 лютого 2014 року Україна визнала юрисдикцію МКС «щодо злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів, що мали місце в Україні у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» [226]. 04 лютого 2015 року Україна визнала юрисдикцію МКС «щодо скоєних злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами російської федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян, починаючи з 20 лютого 2014 року і по теперішній час» [227].

Слід відзначити, що те, що Україна зробила відповідні заяви ще не означає, що Міжнародний кримінальний суд буде розглядати всі справи про злочини проти людяності та воєнні злочини, що були скоєні на території України. Переслідування осіб, що скоїли злочини на території України, залишається, першочергово, завданням українських правоохоронців та судів. Так, неможна забувати, що в 2015 році Прокурор МКС повідомила, що хоча під час подій на Майдані і був скоєний ряд серйозних порушень прав людини, ці порушення не сягають рівня серйозності, необхідного для визнання їх злочинами проти людяності в значенні Римського статуту[228].

Таким чином, в МКС триває розслідування лише подій, пов'язаних зі збройною агресією 2014 та повномасштабним російським вторгненням 2022 року. І знов таки, юрисдикція МКС залишається компліментарною, що означає, що правоохоронні органи та суди України повинні відігравати провідну роль в розслідуванні скоєних злочинів та притягнення винних до відповідальності, незалежно від того яке місце у владній ієрархії займають ці винні. Це впливає з норми частини 1 статті 17 Римського статуту, згідно з якою справа не може бути прийнята до провадження, якщо «у цій справі здійснюється розслідування або кримінальне переслідування державою, яка має юрисдикцію щодо неї, за винятком випадків, коли ця держава не бажає або не здатна належним чином здійснювати розслідування або кримінальне переслідування».

Україна, очевидно, бажає здійснювати кримінальне переслідування та покарання представників держави агресора, що скоїли злочини проти людяності, воєнні злочини та геноцид, що підтверджується як вже ухваленими вироками [229], так і десятками тисяч розслідувань, що тривають. Так, відповідно до інформації Генеральної прокуратури України, станом на січень 2025 року лише органами прокуратури розслідується магістральна справа щодо агресії, по якій підозрюваними вважається вище військово-політичне керівництво, військове командування, посадовці та пропагандисти держави-агресора, та понад 151 тисяча кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів та агресії[230].

Проте одного бажання замало. Необхідно, щоб держава була здатна належним чином проводити розслідування та притягати винного до відповідальності. І хоча Україна і здатна розслідувати злочини окремих окупантів нижчої та середньої ланки, вона не має доступу до тих, хто планував, організовував та віддавав накази про вчинення воєнних злочинів, а також до місць, де відбувалося таке планування та організація, оскільки вони знаходяться поза межами території України на території держави-агресора. Крім того, що стосується вищого керівництва, може виникнути проблема юрисдикційного імунітету окремих посадових осіб. Як відзначила Апеляційна палата у справі Гаддафі та Аль-Сенуссі, нездатність держави отримати підозрюваного (obtain the suspect) становить собою прояв загальної нездатності держави здійснити кримінальне переслідування [231]. Тож в разі очевидної нездатності України отримати підозрюваних, в дію може вступити юрисдикція Міжнародного кримінального суду.

11 грудня 2020 року Прокурор МКС Фату Бенсуда оголосила про завершення попереднього вивчення ситуації в Україні та можливість переходу на стадію розслідування. На думку Прокурора, «існували розумні підстави вважати, що в контексті ситуації в Україні був скоєний широкий обсяг діянь, які становлять воєнні злочини та злочини проти людяності, що потрапляють під юрисдикцію Суду» [232]. Такі злочини були скоєні в контексті бойових дій, в контексті позбавлення осіб свободи та в контексті Криму. В заяві особливо підкреслюється, що злочини вчинялися різними сторонами конфлікту [232]. Заява також

наголошує, що уряд України в достатній мірі співробітничав з Судом, в тому числі, надавав інформацію щодо розслідувань та судових проваджень на національному рівні, що проводяться проти представників всіх сторін конфлікту. Водночас, на думку Прокурора, ряд потенціальних справ відповідають критеріям прийнятності МКС, адже хоча Україна і проводить розслідування, є підстави вважати, що вона не буде здатною здійснити повноцінне кримінальне переслідування підозрюваних, оскільки національна судова система не працює на окупованих територіях та оскільки компетентні органи нездатні отримати в своє розпорядження обвинувачуваних, докази та показання, чи з інших причин.

02 березня 2022 року новий Прокурор МКС Карім Хан повідомив про початок розслідування ситуації в Україні стосовно подій, починаючи з 21 листопада 2013 року і в подальший період часу стосовно можливих воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, скоєних будь-якими особами на території України. Прокурор МКС повідомив, що добиватиметься взаємодії з усіма сторонами конфлікту та з усіма державами для проведення об'єктивного та незалежного розслідування, з урахуванням принципу компліментарності [233]. Таке рішення Прокурора стало можливим завдяки безпрецедентній підтримці звернень України до МКС з боку дружніх держав. Загалом підтримку українській позиції висловили 43 держави [233], що дозволило перейти до етапу розслідування при відсутності ратифікації Римського статуту [235,101].

17 березня 2023 року Палата досудового провадження II видала ордери на арешт президента рф В.В. Путіна та уповноваженої з прав дитини при президенті рф М.О. Львової-Белової. Обоє підозрюють у воєнному злочині незаконної депортації населення (дітей) та незаконного переміщення населення (дітей) з окупованих територій України в російську федерацію, що підпадає під визначення злочинів за статтями 8(2)(a)(vii) та 8(2)(b)(viii) Римського статуту. Ці злочини імовірно були скоєні на окупованій території України, щонайменше, після 24 лютого 2022 року. Є підстави вважати, що підозрювані діяли в складі організованої групи, а також не здійснили належного контролю над підпорядкованими ним особами, що вчиняли відповідний злочин. Зміст ордерів на арешт залишається

таємним з метою захисту жертв та свідків, однак про сам факт видання ордерів Суд вважав за необхідне проінформувати публічно, оскільки, на думку Суду, це могло б посприяти припиненню продовження злочину [236].

Прикметний вибір обвинувачення для російського очільника. Попри наявність широкого обсягу інформації щодо різноманітних злочинів проти людяності та воєнних злочинів, включаючи масову практику позасудових розправ, катувань, нападів на цивільних осіб та цивільні об'єкти, нападів на об'єкти культурної спадщини, безглузлого знищення цивільних об'єктів, Палата досудового провадження МКС обрала саме злочин насильницького переміщення населення, та особливо уточнила, що йдеться про депортацію дітей. Це може вказувати на напрямок розслідування, а саме на те, що Палата збирає інформацію для висування обвинувачення в геноциді. Відповідно до пункту е) статті II Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього, одним з проявів злочину геноциду є насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу [15].

Слід згадати, що МКС вже має практику поступового «розгортання» обвинувачень, коли ордери на арешт по конкретних злочинах видаються поступово. Можна згадати ту ж справу аль-Башира, який спочатку отримав обвинувачення у злочинах проти людяності, а вже потім ордер на арешт за звинуваченням в геноциді. На зв'язок обвинувачення саме з геноцидом вказав ряд юристів [237]. Парламентська Асамблея Ради Європи підтримала ордер на арешт, вказавши у своїй резолюції, що депортація українських дітей є проявом геноциду [239]. Таким чином, ПАРЕ стала першою регіональною міжнародною організацією, що підтримала видані МКС ордери на арешт. Це, ймовірно, не створює строго юридичного зобов'язання для її держав-членів, що не є учасниками Римського статуту, однак подібна заява матиме політичні наслідки та зробить дуже ризикованим, якщо взагалі можливим, перебування обвинувачених на території цих країн, навіть попри можливу наявність в них імунітету.

Однак, не може не виникнути питання щодо виконання виданого ордеру на арешт. Відомо, що він вже унеможливив візит В.В. Путіна до Південно-

Африканської Республіки [240], що є стороною Римського статуту, та до Індії [241], що не є державою учасницею. Таким чином, видання ордеру на арешт МКС дійсно призвело до посилення міжнародної ізоляції диктатора. Водночас, можна згадати демонстративний візит російського диктатора до Монголії, яка є стороною Римського статуту [248]. З цього приводу Палата попереднього провадження МКС встановила, що Монголія порушила своє зобов'язання співробітництва з Судом в його затриманні та передачі [249], однак це не мало для Монголії практичних наслідків. Це підкреслює не тільки правову, але й політичну природу співробітництва держав з МКС. Як пише з цього приводу Й. Іверсон, Монголії не слід було запрошувати Путіна, а відмова її судових та правоохоронних органів від його затримання вказує на відсутність достатньої їх незалежності від політичних органів [250].

Навряд чи можна очікувати, що російський режим добровільно видасть підозрюваних. Реакція офіційної Москви на ордер МКС була цілком передбачуваною. Речниця російського МЗС заявила, що «рішення Міжнародного кримінального суду для нашої країни не мають жодного значення, зокрема з правової точки зору. Росія не є учасником Римського статуту Міжнародного кримінального суду і зобов'язань щодо нього не несе. З цим органом Росія не співпрацює, а можливі «рецепти» на арешт, що виходять з Міжнародного суду будуть для нас юридично нікчемними» [242]. Навряд чи можна сказати, що ця позиція цілком безпідставна, тож ордер на арешт фактично не виконується, підозрювані залишаються на свободі, та, теоретично, можуть вільно відвідувати країни, що не є сторонами Римського статуту. Ознак припинення депортації українських дітей чи їхнього повернення в Україну також не вбачається. Тож чи мали ордери на арешт дійсні практичні наслідки, та чи можна вважати, що ордери в якомусь ступені виконуються?

В першу чергу слід зважити на суттєву моральну силу ордерів, що вказують на офіційне засудження жахливих злочинів. Невідомо коли буде заарештований Путін і чи буде заарештований він взагалі, враховуючи силу його влади в Росії, вік та очікувану тривалість життя. Однак вже можна констатувати, що він приєднався

до малопочесного клубу високопоставлених міжнародних злочинців, таких як Слободан Мілошевич, Чарльз Тейлор Муаммар Каддафі, та Омар аль-Башир. Жодному з них досі не вдалося вийти з цього «клубу», один був доставлений до Гааги, другий був засуджений до 50 років за ґратами, третій загинув під час народного повстання, а четвертий очікує передачі Міжнародному кримінальному суду. Тож видача ордеру на арешт може знаменувати собою запуск зворотного відліку для неминучого кінця путінського правління.

Другий очевидний матеріальний наслідок видання ордеру на арешт – суттєве обмеження пересування підозрюваних. Вони ризикуватимуть арештом та передачею МКС щоразу як ступатимуть на землю іншої країни. 123 держави-учасниці Римського статуту будуть зобов'язані заарештувати та передати підозрюваних в разі їх появи на території відповідної держави. 124-ю державою, яка може виконати прохання про передачу підозрюваних в Гаагу може стати Україна. Також потенційно будь-яка держава світу може укласти угоду з МКС відповідно до пункту а) частини 5 статті 87 Римського статуту, відповідно до якої Суд може запропонувати будь-якій державі, що не є учасницею Статуту, надати допомогу...на підставі спеціальної домовленості, угоди з такою державою, чи на будь-якій іншій підставі».

Як вже згадувалося вище, тексти ордерів на арешт Путіна та Львової-Белової та пов'язані з ними документи не опубліковані. Відповідно, залишається неясним чи судді вже наказали Секретаріату підготувати та направити всім державам-учасникам МКС прохання про співробітництво щодо їхнього арешту та передачі, а також щодо їхнього транзиту через треті країни, а також чи торкаються такі прохання, і якщо торкаються, то в який спосіб розв'язують питання щодо імунітету голови держави. Як було зазначено вище, прохання про арешт та видачу Путіна не буде порушувати зобов'язання держав щодо третіх держав, які стосуються міжнародно-правових імунітетів, а отже повинне бути виконане ними відповідно до Статуту. Отже, цілком імовірно, що прохання про співробітництво в арешті та видачі підозрюваних вже було передано державам-учасникам. Це, ймовірно, ще більше обмежить здатність фігурантів до відвідування навіть умовно дружніх

країн, адже, наприклад, Таджикистан, Бразилія та Південна Африка є сторонами Римського статуту. Як вже зазначалося вище, російський диктатор вже змушений був скасувати візити до Південної Африки та Бразилії, причому офіційні особи Південно-Африканської Республіки прямо вказали на свої зобов'язання за Римським статутом як на підставу відмови прийняти Путіна [243].

Звісно, російський очільник зберігає можливість відвідувати окуповані території України та, можливо, умовно дружні країни, такі як Білорусь чи Іран, але більшість світу для нього тепер закрыта. Більше того, навіть за відсутності візитів, новий статус Путіна як глобального вигнанця може розділити політичні та ділові еліти, які все ще підтримують з ним контакти. Зрештою, як пише С. Грін, «доки Путін лишається при владі, ордер МКС перманентно денормалізує відносини Росії зі 123 державами-учасниками Римського статуту. Кожна з цих держав, включно з усіма членами ЄС, більшістю африканських та латиноамериканських держав окрім Куби та Нікарагуа, та навіть Таджикистан тепер зобов'язані заарештувати Путіна якщо він тільки ступить на їхню територію. Політично, небагато голів держав, що поважають МКС, захочуть, щоб їх побачили за потисканням рук з єдиним чинним президентом, окрім аль-Башира, якого розшукує Гаага. З фактичним замороженням взаємодії на рівні самітів, решта відносин Росії з цими країнами також неодмінно охолоне» [244].

Робота МКС щодо розшуку підозрюваних у воєнних злочинах в Україні не обмежується російським диктатором. Так, 5 березня 2024 року МКС видав ордери на арешт Сергія Кобилаша, командувача дальньою авіацією рф, та Віктора Соколова, колишнього командувача чорноморським флотом рф за підозрою у вчиненні злочинів, передбачених статтями 8(2)(b)(ii) (умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти), 8(2)(b)(iv) (умисне вчинення нападу з усвідомленням того, що такий напад призведе до випадкової загибелі чи поранення цивільних осіб або заподіє шкоди цивільним об'єктам), 7(1)(k) (інші нелюдські діяння...що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю) Римського статуту [251]. 25 червня 2024 року МКС видав ордери на арешт міністра оборони рф Сергія Шойгу та

начальника генерального штабу збройних сил рф Валерія Герасімова за тими ж статтями [252]. Хоча не варто очікувати видачі цих посадовців Суду державою-агресором, наявність ордерів на арешт вказує на правову оцінку їхніх діянь як воєнних злочинів.

Досі йшлося про виконання рішень Міжнародного кримінального суду іншими державами, але не може не виникнути питання, чи буде здатна та чи забажає виконувати рішення МКС Україна, особливо в разі, якщо вони будуть стосуватися українських громадян. Однак, зроблені Україною заяви зобов'язують її співробітничати в повному обсязі з Міжнародним кримінальним судом в розслідуванні та кримінальному переслідуванні стосовно злочинів, пов'язаних з російсько-українським конфліктом, що, зокрема, може включати співробітництво у:

- передачі запитуваних документів та архівів;
- ідентифікації осіб;
- зборі доказів;
- допитах осіб;
- проведенні обшуків та виїмок;
- арешті та передачі осіб Суду.

Відмова від співробітництва у відповідності до частини 9 Римського статуту може мати для України негативні наслідки. Якщо держава, яка зробила заяву відповідно до частини 3 статті 12 Статуту не співробітничав з Судом, останній може проінформувати про це Асамблею держав-учасниць. У Римському статуті відсутні конкретні положення щодо заходів, які можуть бути нею прийняті в разі отримання такого повідомлення. Можна припускати, що можливості для відповіді тут обмежені дипломатичними та іншими політичними діями.

Хоча Україна зробила заяви про визнання юрисдикції МКС в 2014 та 2015 роках, протягом тривалого часу нею не вносилося змін до внутрішнього законодавства, спрямованих на створення правової основи для виконання рішень Суду. Лише 3 травня 2022 року було ухвалено Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів

України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [245]. Ці зміни торкаються переважно положень КПК щодо міжнародного співробітництва під час кримінальних проваджень.

Так, перелік осіб, щодо яких може застосовуватися виключний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, який визначається частиною 2 статті 183 КПК було доповнено так, щоб цей захід можна було застосовувати «до особи, стосовно якої надійшло прохання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт або про арешт і передачу у порядку і на підставах, передбачених розділом IX² цього Кодексу» [246]. Таким чином, була забезпечена практична можливість арешту особи за запитом МКС. Відповідно до нової частини 3 статті 208 КПК, такої затриманій особі при затриманні роз'яснюється право надати згоду на передачу до Міжнародного кримінального суду у спрощеному порядку.

В Кримінально-процесуальному кодексі з'явився новий розділ IX², присвячений особливостям співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Примітка до розділу містить обмеження, відповідно до якого «дія цього розділу поширюється виключно на співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, з метою поширення його юрисдикції на осіб (громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства), які на момент вчинення злочину, що підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, були підпорядковані та/або діяли, з метою здійснення збройної агресії проти України та/або на підставі рішень (наказів, розпоряджень, тощо) посадових осіб, військового командування, або органів державної влади російської федерації або іншої країни, що здійснювала агресію або сприяла її здійсненню проти України».

Ця примітка виглядає небезпечною з точки зору співробітництва з МКС, адже в разі нездатності чи небажання України здійснити кримінальне переслідування осіб, що були підпорядковані органам влади України та могли вчинити воєнні злочини під час збройного конфлікту, щодо таких осіб співробітництво здійснюватися не буде. Це породжує ризик невиконання міжнародно-правових зобов'язань, які Україна взяла на себе коли зробила заяву відповідно до частини 3 статті 12 Статуту МКС.

В решті положень зміни, в цілому, відповідають Римському статуту. Це прямо впливає з частини 1 статті 617 Кримінального процесуального кодексу, відповідно до якої співробітництво з МКС здійснюється шляхом вжиття необхідних заходів на прохання Суду про співробітництво, в тому числі прохання про надання допомоги, про тимчасовий арешт, про арешт і передачу особи, а також інші прохання, які можуть направлятися відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [246,СТ.617(1)].

Стаття 618 КПК розмежовує компетенцію центральних органів виконавчої влади у співробітництві з МКС. Так, Офіс генерального прокурора:

- 1) розглядає прохання Міжнародного кримінального суду та організовує їх виконання;
- 2) оспорує прийнятність справи до провадження Міжнародного кримінального суду або юрисдикцію Міжнародного кримінального суду;
- 3) оскаржує рішення Прокурора Міжнародного кримінального суду або палати Міжнародного кримінального суду;
- 4) звертається до Міжнародного кримінального суду з проханням про перегляд рішення Прокурора Міжнародного кримінального суду не розпочинати розслідування або кримінальне переслідування та може подавати зауваження з цього питання;
- 5) організовує прийом-передачу осіб до Міжнародного кримінального суду на виконання прохання про арешт і передачу, а також про тимчасову передачу;
- 6) направляє докази до Міжнародного кримінального суду;
- 7) забезпечує зберігання доказів і захист інформації на прохання Міжнародного кримінального суду;
- 8) вживає заходи, пов'язані із присутністю представників Міжнародного кримінального суду або уповноважених Міжнародним кримінальним судом осіб під час виконання прохань Міжнародного кримінального суду про співробітництво;
- 9) звертається до Міжнародного кримінального суду з проханням про вжиття заходів, необхідних для забезпечення захисту посадових осіб, службових осіб та

інших офіційних представників України у зв'язку з провадженням у Міжнародному кримінальному суді, а також захисту конфіденційної інформації або інформації з обмеженим доступом, та взаємодіє з Міжнародним кримінальним судом щодо таких прохань;

10) організовує переклад документів і прохань, що надійшли від Міжнародного кримінального суду, якщо вони не складені державною мовою; 11) подає до Міжнародного кримінального суду зауваження щодо оцінки збитків або матеріальної, фізичної чи іншої шкоди, завданої потерпілим особам, а також видів чи форм відшкодування; 1

2) вирішує питання щодо відмови від спеціального правила відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду;

13) здійснює інші повноваження, що випливають із зобов'язань України у зв'язку з визнанням Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду або передбачені цим Кодексом.

В свою чергу, Міністерство юстиції України:

1) організовує виконання на території України вироків та інших рішень Міжнародного кримінального суду;

2) повідомляє Міжнародному кримінальному суду про готовність прийняття засуджених осіб для відбування покарання у виді позбавлення волі та узгоджує з Міжнародним кримінальним судом умови такого прийняття;

3) організовує прийом-передачу осіб, стосовно яких винесено вирок Міжнародного кримінального суду, для відбування покарання;

4) організовує переклад документів, що надійшли від Міжнародного кримінального суду, якщо вони не складені державною мовою;

5) здійснює інші повноваження щодо виконання рішень, що випливають із зобов'язань України у зв'язку з визнанням Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду або передбачені цим Кодексом [246,ст. 618].

Відповідно до нової статті 624 КПК, процесуальні дії на території України на підставі та на виконання прохання Міжнародного кримінального суду може проводити Прокурор Міжнародного кримінального суду, крім процесуальних дій,

виконання яких в Україні здійснюється за погодженням із прокурором або з дозволу слідчого судді чи суду [246, ст.624]. Як зазначають О.М. Дроздов, О.В. Дроздова, М.О. Карпенко та В.В. Зуєв, це положення не повністю узгоджується з нормами пункту d) частини 3 статті 57 Римського статуту, яка не передбачає отримання від держави учасниці спеціальних дозволів на проведення слідчих дій [218, 488].

Відповідно до статті 631 КПК, на виконання прохання Міжнародного кримінального суду про арешт та передачу прокурор звертається до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою або за місцем перебування особи з клопотанням про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до її фактичної передачі та про передачу до Міжнародного кримінального суду на виконання виданого Міжнародним кримінальним судом ордеру на арешт або вироку про призначення покарання у вигляді позбавлення волі. За результатами розгляду клопотання слідчий суддя може постановити ухвалу про:

1) застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до її фактичної передачі та про передачу особи до Міжнародного кримінального суду;

2) відмову в застосуванні до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та у передачі, якщо затримана особа не є тією особою, яка зазначена в ордері Міжнародного кримінального суду на арешт або у вироку Міжнародного кримінального суду.

Такі ухвали можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. У разі, якщо строк запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до фактичної передачі особи до Міжнародного кримінального суду закінчується, а передача особи до МКС не відбулася, строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею з клопотанням прокурора [246,ст.631].

Відповідно до нової статті 633 КПК, Офіс Генерального прокурора організовує передачу особи до Міжнародного кримінального суду на виконання прохання Міжнародного кримінального суду про арешт і передачу після набрання законної сили ухвалою суду. Фактична передача здійснюється у спосіб і в строки,

узгоджені з Міжнародним кримінальним судом. У разі, якщо стосовно особи на території України здійснюється Кримінальне провадження або вона відбуває покарання за інший злочин, ніж той, якого стосується прохання Міжнародного кримінального суду про арешт і передачу, Офіс Генерального прокурора може відкласти фактичну передачу такої особи на строк, узгоджений з Міжнародним кримінальним судом [246 ,ст.635].

Статтею 636 КПК визначається порядок виконання вироків МКС в Україні. Так, виконання в Україні покарання у виді позбавлення волі або довічного позбавлення волі, призначеного особі Міжнародним кримінальним судом, здійснюється за правилами КПК та у відповідності до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також на умовах, визначених відповідним міжнародним договором, укладеним між Україною та Міжнародним кримінальним судом, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України. Рішення Міжнародного кримінального суду про штраф та/або конфіскацію Офіс Генерального прокурора надсилає за місцем проживання особи, місцем відбування покарання або за місцезнаходженням майна для звернення до виконання у тридцятиденний строк в порядку, визначеному статтею 535 КПК. Майно або доходи від продажу нерухомого майна чи іншого майна, отриманого в результаті виконання рішення, передаються до Міжнародного кримінального суду.

Велике значення для розвитку співробітництва України з МКС мала ратифікація нашою державою Римського статуту, що відбулася 21 серпня 2024 року. Відповідно до Закону про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок для нього Україна стала 125-ю державою-учасницею Статуту. Закон роз'яснив деякі питання, пов'язані зі співробітництвом з МКС. Зокрема, в Законі визначено порядок направлення прохань про співробітництво, що можуть надсилатися «як дипломатичними каналами, так і безпосередньо Офісу Генерального прокурора (з питань розслідування та судового розгляду), або до Міністерства юстиції України (з питань виконання вироків та інших рішень Міжнародного кримінального суду, ухвалених за результатами

розгляду справи)» [253]. Станом на січень 2025 року таких заяв, однак, не надсилалося, і механізм не був випробуваний на практиці.

Закон України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв’язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього”, що був ухвалений 9 жовтня 2024 року привніс суттєві новели до Кримінального кодексу України. Зокрема, ним було докладно визначено поняття командної відповідальності, визначено поняття воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Однак, він практично не торкнувся Кримінального процесуального кодексу в питаннях виконання рішень МКС [254]. Можна згадати також ухвалені Верховною Радою України у першому читанні (станом на січень 2025 року) проекти законів № 11538 [255] та 11539 [256], що викликали значну дискусію в експертному середовищі [див., наприклад 257], проте не містять жодних згадок про процедуру виконання рішень МКС та співпрацю з Судом.

Між Україною та МКС не укладено угоду про виконання вироків, проте ніщо не виключає можливості укладання такої угоди. Можна згадати, що така угода була укладена між Україною та ООН про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії [247]. Порівняння цієї Угоди з аналогічними угодами, що були укладені МТКЮ з іншими державами демонструє її типовість. Можна виділити лише положення щодо того, що в разі, якщо вирок перевищує максимальний строк позбавлення волі, встановлений українським національним законодавством, лише та частина вироку, яка складає максимальний строк покарання може бути виконана в Україні (стаття 3 Угоди). В якості механізму інспектування Україна обрала Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, що є звичайною практикою для європейських країн в угодах з органами міжнародної кримінальної юстиції. Можна очікувати, що в разі укладання угоди про виконання вироків між Україною та МКС, до такої угоди будуть включені аналогічні положення.

ВИСНОВКИ

1. Ідея про міжнародну кримінальну відповідальність існувала протягом століть, маючи своїм джерелом національні правові системи. Воно почало набувати своєї сучасної форми в ХІХ столітті та остаточно склалося після Другої Світової Війни. Кульмінацією спроб створити систему міжнародного кримінального судочинства стало створення Міжнародних кримінальних трибуналів в Нюрнбергу та Токіо. Однак, в період після Другої Світової Війни норми міжнародного кримінального права лишалися «сплячими», адже не було жодного суду, який би міг їх застосувати, хоча окремі справи розглядалися національними судами. Ренесанс міжнародного кримінального правосуддя пов'язаний з діяльністю міжнародних кримінальних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди, а також окремих інтернаціоналізованих судів. Вони стали прообразом Міжнародного кримінального суду, що був створений у відповідності до Римського статуту 1998 року, юрисдикція якого охопила злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин геноциду, а згодом і злочин агресії. Також Римським статутом було затверджено процедурні правила розгляду справ щодо міжнародних злочинів, визначено види покарань та встановлено принципи відшкодування жертвам. Особливу увагу було приділено міжнародному співробітництву та судовій допомозі, зокрема виконанню запитів про допомогу Міжнародного кримінального суду державам та проблематиці виконання рішень МКС після їх ухвалення.

2. Порядок виконання рішень міжнародних кримінальних судів суттєво відрізняється від порядку виконання рішень національних органів судочинства. Ключовим її елементом є всеохоплююча співпраця міжнародної спільноти. Це стає особливо важливим, коли обвинувачені користуються особистим імунітетом, подолати який можливо лише спільними зусиллями держав. Перша посправжньому дієва система виконання рішень була створена для Міжнародних трибуналів щодо Югославії та Руанди. Зобов'язання добровільного співробітництва та виконання прямо випливало з резолюцій Ради Безпеки ООН та Статуту ООН в цілому. Виконання рішень можливе як в державі винесення вироку, так і в державі, де були скоєні злочини, чи в третіх державах та передбачає

ув'язнення в місцях позбавлення волі цих держав за угодою з відповідним міжнародним трибуналом та під його наглядом. Порядок та способи виконання рішень повинні відповідати міжнародним стандартам прав людини, для контролю чого використовуються міжнародні механізми, зокрема механізми самих трибуналів. Зокрема, це включає право на помилування та пом'якшення вироку. Ці принципи лягли в основу системи виконання вироків Міжнародного кримінального суду.

3. Ключовий принцип діяльності МКС, що відрізняє його від інших міжнародних трибуналів – принцип компліментарності. Згідно з цим принципом, Міжнародний кримінальний суд не підмінює, а доповнює національні системи кримінальної юстиції та вступає в дію в разі, якщо держава не здатна або не бажає здійснити кримінальне переслідування. Компліментарність МКС характеризується як активна або позитивна, тобто сам Суд може визначати в яких випадках має місце небажання чи нездатність держави, що призводить до вступу в дію юрисдикції Суду. Водночас, МКС оцінює лише саму якість кримінального переслідування на національному рівні, але не дає оцінок національним правовим системам. Лише самі держави визначають як саме їм дотримуватися зобов'язань за Римським статутом, зокрема чи підлягають реформуванню національні судові системи. Вимога про адаптацію законодавства в Римському статуті прямо не міститься, однак може впливати з нього, оскільки вона впливає на ефективність кримінального переслідування всередині держав. Загальним завданням лишається зменшення прогалин у безкарності на національному та міжнародному рівнях, для чого Суд вимагає не стільки змін у законодавстві, скільки підвищення ефективності його застосування, зокрема шляхом змін у практиці та навчання.

4. Система Римського статуту має дві опори: судову опору в особі самого Суду та опору правозастосування в особі держав, що беруть на себе зобов'язання співробітничати з Судом. МКС залежить від співробітництва з боку держав у виконанні своїх рішень, адже він не має власних військових чи поліцейських сил. Вимога співробітництва включає, серед іншого, арешт обвинувачених, їх передачу суду, збір та обмін доказами, вручення підтверджуючих документів і власне

виконання рішень. Найважливіша з таких форм співробітництва – арешт та передача суду обвинувачених осіб на виконання ордерів на арешт, виданих МКС. Це стосується також замороження та арешту активів підозрюваних. Однією з ключових проблем тут є імунітет підозрюваних та обвинувачених, яким вони можуть користуватися в силу займаних ними посад в державах. Подолання імунітету стає можливим завдяки тому, що передача підозрюваних МКС є зобов'язанням *jus cogens* та *erga omnes*, що впливає з відповідного статусу заборон злочинів, які підпадають під юрисдикцію Суду та підтверджується повноваженнями Ради Безпеки ООН передавати справу безпосередньо на розгляд МКС.

5. МКС було створено для посилення міжнародного співробітництва шляхом припинення безкарності осіб, які вчинили тяжкі злочини, які загрожують миру, безпеці та добробуту світу. Через запровадження концепції компліментарності МКС матиме юрисдикцію лише у випадку збою в національній системі правосуддя або якщо держава просто не діє. Отже, вплив МКС на національне законодавство та розбудову національного потенціалу буде значним і далекосяжним. Хоча цього прямо не передбачено в Римському статуті, фактично держави повинні вносити значні зміни в своє матеріальне та процесуальне законодавства для забезпечення повноцінного співробітництва з МКС, адже якщо держави бажають здійснювати переслідування міжнародних злочинців, їхнє законодавство повинне надавати їм змогу це робити. Зокрема, це стосується забезпечення прав людини в судових провадженнях, особливо в тому, що стосується дотримання прав підозрюваних. Також держави повинні бути обережними у використанні позасудових процедур, таких як комісії правди, оскільки вони можуть дозволити злочинцям уникнути судового переслідування. Також це стосується практики помилювань та амністій. В інтересах самого МКС проведення належного розслідування та судового розгляду в державах, тому Суд приділяє значну увагу укріпленню національних систем кримінального правосуддя. Це додає Міжнародному кримінальному суду легітимності в очах міжнародної спільноти.

6. Окрему систему становить міжнародно-правовий механізм виконання вироків Міжнародного кримінального суду, що проголошуються внаслідок розгляду конкретних кримінальних справ. Примусове виконання є невід'ємною частиною ефективного функціонування МКС. Вироки можуть мати форму позбавлення волі та/або конфіскації доходів, майна та активів засудженого. Виконання вироків, зазвичай, делегується національним системам кримінального правосуддя. Виконання покарання відбувається в місцях позбавлення волі держав під наглядом МКС. Оскільки в Суду відсутня власна пенітенціарна система, він змушений покладатися на держави-учасниці Римського статуту, з якими укладаються угоди на підставі Типової угоди, і МКС має можливість обирати державу виконання зі списку на підставі принципу рівномірного розподілу так, аби надати кожній державі можливість прийняти засуджених. В разі неможливості досягнути згоди щодо певного засудженого, відбування покарання може відбуватися в Нідерландах згідно з Угодою про штаб-квартиру. Держави виконання пов'язані вирокami МКС та не можуть їх змінювати, що є повноваженням виключно Апеляційної палати у випадках дієвого каяття, допомоги слідству чи істотної зміни обставин. Умови ув'язнення регулюються законодавством держави виконання покарання та мають бути еквівалентними умовам в інших державах, де відбувається виконання. Вони контролюються міжнародними механізмами, такими як Міжнародний комітет Червоного Хреста та Європейський комітет з питань запобігання катуванням. Відповідні витрати несе держава, за виключенням витрат, пов'язаних з доставкою чи транзитом ув'язнених, підготовкою експертиз та звітів. З метою виконання рішень про відшкодування жертвам при МКС створений Цільовий фонд, що поповнюється за рахунок конфіскації майна та активів засуджених, а також добровільних внесків. Добровільна передача активів до Фонду дозволяє засудженим скоротити термін ув'язнення.

7. Виконанню рішень сприяє діяльність слідчого ізолятору Міжнародного кримінального суду. В ньому перебувають обвинувачені, що тримаються під вартою, засуджені, які очікують відбування покарання та свідки, що знаходяться під вартою у зв'язку з іншими кримінальними провадженнями проти них та у

зв'язку із дачею показань. Крім того, в ізоляторі можуть утримуватися засуджені на виконання рішень Суду в разі, якщо жодна держава не бажає їх прийняти, або якщо строк покарання, що залишилося відбутися, є незначним. Умови тримання в ізоляторі МКС добрі навіть за європейськими мірками, проте ув'язнені зберігають можливість оскаржувати будь-яку протиправну дію чи політику, яка їх стосується. Дисциплінарна влада, що її здійснюють органи Суду над ув'язненими, створює потенційну можливість для зловживань, від яких ув'язнених повинні захистити саме ці системи оскаржень. Це стосується як можливих порушень процесуальних прав, закріплених в Римському статуті, так і порушень прав людини. Практика демонструє, що право на оскарження трактується дуже широко і може стосуватися найдрібніших питань. Однак, незначна кількість оскаржень доводить, що в цілому в слідчому ізоляторі МКС дотримуються прав ув'язнених при виконанні рішень про арешт. Органи Суду мають різні повноваження щодо розгляду скарг. Так, повноваження Секретаріату стосуються скарг на умови тримання та дії персоналу і мають адміністративну природу. Перегляд Президією носить судовий характер. Також важливу роль відіграє Незалежний наглядовий механізм, що виконує функції розслідування, перевірки та оцінювання. ННМ не є органом Суду, а існує при Асамблеї держав-учасниць. Його діяльність дозволяє незалежну оцінку скарг щодо умов тримання в ізоляторі.

8. Основні складнощі з виконанням рішень Міжнародного кримінального суду виникають при виконанні рішень про арешт осіб, які користуються особистим імунітетом. Це можна продемонструвати на прикладі справи Омара аль-Башира, колишнього президента Судану. Попри наявність ордеру на арешт, він здійснив чимало міжнародних візитів, в тому числі, до держав-учасниць Римського статуту. Щоразу вимоги про арешт аль-Башира стикалися з протидією як держав, так і регіональних міжнародних організацій, таких як Африканський Союз. Основна юридична колізія була викликана нормою частини 1 статті 98 Римського статуту, відповідно до якої Суд не може звертатися з проханням про передачу, що потребували б від запитуваної держави дій, що суперечать її зобов'язанням за міжнародним правом стосовно особистого чи дипломатичного імунітету. Питання

полягало в тому, чи може резолюція Ради Безпеки ООН переважати над нормою Статуту щодо імунітетів. В Римському статуті це питання не вирішене, що створило прогалину, якою скористалися держави, відмовляючи у видачі аль-Башира. Звернення МКС до Ради Безпеки ООН щодо невиконання його рішень залишилися без відповіді. Передача стала можливою лише після повалення аль-Башира та укладання спеціальної угоди між МКС та новим урядом Судану. В тому ж 2019 році МКС зазначив в одному зі своїх рішень, що держави не можуть посилатися на норму статті 98 для виправдання невидачі міжнародних злочинців, які користуються імунітетом. Однак, йдеться про рішення самого Суду. Норма статті 98 лишилася незмінною, що означає, що створена нею колізія так і залишилась невирішеною.

9. Виконання рішень МКС представляє особливий інтерес для України, оскільки наша держава двічі звернулася до Суду щодо подій Революції Гідності та щодо злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних під час російської агресії проти України. Ці звернення зумовлені нездатністю України здійснити кримінальне переслідування окремих осіб, зокрема російських високопосадовців, через відсутність доступу до підозрюваних. Видача ордеру на арешт російського президента, уповноваженого з прав дитини та деяких представників вищого військового командування демонструє, що МКС підтримує подання України та бажає здійснити розслідування ситуації в Україні та розслідувати справи проти російських посадовців. Це рішення вже призвело до фактичної міжнародної ізоляції російського очільника, оскільки він втратив можливість відвідувати більшість країн світу та перебуває під ризиком видачі навіть в держави-неучасниці Римського статуту. Крім того, наявність ордеру на арешт має суттєву моральну силу, обмежуючи міжнародні контакти держави-агресора. З боку України наявність заяв до МКС зобов'язує Україну внести зміни до власного національного законодавства з метою приведення його у відповідність з Римським статуттом. Такі зміни були внесені в 2022 році, проте вони не повністю відповідають Статуту. Зокрема, новий розділ IX² КПК України містить небезпечні обмеження юрисдикції лише російськими військовими злочинцями, що може призвести до висновку про

небажання України здійснювати кримінальне переслідування за можливі злочини, скоєні українськими військовослужбовцями та іншими представниками держави. Крім того, вимоги щодо отримання представниками МКС дозволу від українських органів влади не відповідають Римському статуту, який не передбачає отримання таких спеціальних дозволів. Тож КПК в цій частині потребує доопрацювання з метою приведення його у відповідність з Римським статутом. Ратифікація Римського статуту Україною супроводжувалася внесенням змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, які, однак, не містили в собі положень щодо покращення співробітництва з МКС в питаннях виконання рішень. Це призводить до висновку, що внесення відповідних змін є справою майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зелінська Н. А. Поняття «міжнародний злочин» в історико-правовому ракурсі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 250-258. С. 250.
2. Malekian F. International Criminal Law: The Legal and Critical Analysis of International Crimes. F. Malekian, 1991. 1128 p. P. 9.
3. Попович В.П. Імплементція норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України. дис...канд. юрид. Наук: 12.00.11. Львів, 2010. 322 с. С. 30.
4. Репецький В.М., Лисик В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120-125. С. 120-121.
5. Князева Д.О. Становлення ідеї гібридних кримінальних судів. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 115-129. С. 117.
6. Treaty of Versailles of 28 June 1919. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Treaty_of_Versailles. (Дата звернення: 23.08.2022).
7. Willis J.F. Prologue to Nuremberg: The Politics and Diplomacy of Punishing War Criminals of the First World War. Westport: Greenwood Pub Group, 1982. 302 p.
8. Report of the Commission on the Responsibilities of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties for Violations of the Laws and Customs of War, Conference of Paris 1919. URL: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1917&context=ils>. (Дата звернення: 23.08.2022).
9. Bassiouni C.M. Chronology of Efforts to Establish an International Criminal Court. *Revue internationale de droit penal*. 2015. Vol. 86. P. 1163-1194. P. 1175.
10. Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, 1937. URL: https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_11579/?st=gallery (Дата звернення: 23.08.2022).
11. Литвин В. Нюрнберзький процес через призму десятиліть: історія, політика, правові наслідки та сучасні виклики. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/110659> (Дата звернення: 23.08.2022).

- 12.Ківалов С.В. Міжнародне кримінальне правосуддя: від Нюрнберзького військового трибуналу до Міжнародного кримінального суду. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 5-18. С. 6.
13. Attorney General of Israel v. Eichmann (Israel Dist. Court of Israel 1962). 36 I.L.R. 277 (1962). URL: https://www.asser.nl/upload/documents/DomCLIC/Docs/NLP/Israel/Eichmann_Appals_Judgement_29-5-1962.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
14. The Case of Genera Pinochet: Universal jurisdiction and the absence of immunity for crimes against humanity. URL: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/eur450211998en.pdf> (Дата звернення: 23.08.2022).
15. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9.12.1948. URL: <https://holodomorinstitute.org.ua/documents/konvencziya-onn-pro-zapobigannya-zlochynu-genoczydu-i-pokarannya-za-nogo/> (Дата звернення: 23.08.2022).
16. Draft code of offences against the peace and security of mankind. URL: https://legal.un.org/ilc/summaries/7_4.shtml. (Дата звернення: 23.08.2022).
17. International criminal responsibility of individuals and entities engaged in illicit trafficking in narcotic drugs across national frontiers and other transnational criminal activities : establishment of an international criminal court with jurisdiction over such crimes : resolution / adopted by the General Assembly. UN. General Assembly (44th sess. : 1989-1990). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/82521?ln=ru> (Дата звернення: 23.08.2022).
18. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
19. GA Res. 48/31, UN GAOR, 48th Sess., Supp. No. 49, at 328, UN Doc. A/48/49 (1993). URL: <http://hrlibrary.umn.edu/resolutions/48/31GA1993.html> (Дата звернення: 23.08.2022).

20. Hall C.K. The Third and Fourth Sessions of the UN Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court. *American Journal of International Law*. 1998. Vol. 92. P. 124-133. P. 126.
21. G.A. Res. 50/46, U.N. GAOR, 50th Sess., Supp.No.49 at 307, U.N. Doc. A/50/46 (1995). URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2020/06/a50-parti_1.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
22. Arsajani M.H. The Rome Statute of the International Criminal Court. *The American Journal of International Law*. 1999. Vol. 93. P. 22-43. P. 23.
23. Cameron C.B. Explaining the Creation of the International Criminal Court: The Power of the State and Non-State Actors in International Relations. URL: http://dspace.library.uvic.ca/bitstream/handle/1828/709/cameron_2005.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
24. Washburn J. The Negotiation of the Rome Statute for the International Criminal Court and International Lawmaking in the 21st Century. *Pace International Law Review*. 1991. Vol. 11. P. 361-377. P. 363.
25. Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/253772> (Дата звернення: 23.08.2022).
26. G.A. Res.53/105, U.N. G.A.O.R., 53' Sess., Supp. No. 105, U.N. Doc. A/ Res/53/105 (1998). URL: <https://www.un.org/documents/ga/res/53/ares53-105.htm> (Дата звернення: 23.08.2022).
27. Lee R.S. The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute: Issues, Negotiations, Results. The Hague: Kluwer Law International, 1999. 685 p. P. 31-32.
28. Zimmerman A. The Creation of a Permanent International Criminal Court. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 1998. Vol. 2. P. 169-237. P. 171.
29. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court Rome, Italy 15 June - 17 July 1998. A/CONF.183/C.1/SR.18. URL: https://legal.un.org/diplomaticconferences/1998_icc/docs/english/vol_2/a_conf183_c1_sr18.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).

30. Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. Rome, 17 July 1998 (U.N. Doc. A/CONF.183/10)1. URL: <https://legal.un.org/icc/statute/finalfra.htm> (Дата звернення: 23.08.2022).
31. Robinson D. Defining 'Crimes against Humanity' at the Rome Conference. *American Journal of International Law*. 1999. Vol. 93. P. 39-81. P. 46.
32. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (Дата звернення: 23.08.2022).
33. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (Дата звернення: 23.08.2022).
34. Schwarz A. The legacy of the Kenyatta case: Trials in absentia at the International Criminal Court and their compatibility with human rights. *African Human Rights Law Journal*. 2016. № 16. P. 99-116.
35. Swoboda S. Confidentiality for the protection of national security interests. *Revue internationale de droit pénal*. 2010. Vol. 81. P. 209-220.
36. Pérez-León-Acevedo J.P. Compensation in Cases of Mass Atrocities and the International Court of Justice and the International Criminal Court. The Law & Practice of International Courts and Tribunals. URL: https://brill.com/view/journals/lape/22/1/article-p30_3.xml?language=en (Дата звернення: 28.08.2023).
37. Decision on request for compensation for unlawful detention ICC-01/05-01/13-1663. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/5f55f6/> (Дата звернення: 28.08.2023).
38. Freeland S. No longer acceptable: the exclusion of the death penalty under international criminal law. *Australian Journal of Human Rights*. 2010. № 15(2). P. 1-24. P. 9.

39. International Criminal Court. Understanding the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/understanding-the-icc.pdf> (Дата звернення: 15.09.2022).
40. Baetens F. Multiple Avenues for State Cooperation with the International Criminal Court – Part One. EJIL: Talk, 2020. URL: <https://www.ejiltalk.org/multiple-avenues-for-state-cooperation-with-the-international-criminal-court-part-one> (Дата звернення: 15.09.2022).
41. Akando D. International Law Immunities and the International Criminal Court. *The American Journal of International Law*. 2004. Vol. 98. № 3. P. 407-433. P. 420.
42. Fleck D. Are Foreign Military Personnel Exempt from International Criminal Jurisdiction under Status of Forces Agreements. *Journal of International Criminal Justice*. 2003. № 1. P. 651-670. P. 656.
43. Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court First session (first and second resumptions) New York, 3-7 February and 21-23 April 2003. URL: https://legal.un.org/icc/asp/1stsession/report/english/add1/cover_e.pdf (Дата звернення: 15.09.2022).
44. Stahn C. Funding the ICC for Its Third Decade *The International Criminal Court in its Third Decade: Reflecting on Law and Practice* (C. Stahn ed.) Brill, 2023. P. 10-23. P. 12.
45. Abadi M.H. Scope of the Jurisdiction of the International Criminal Court over War Crimes Committed in non-International Armed Conflicts. *Journal of International Criminal Law*. 2020. Vol. 1, Issue 1. P. 94-99. P. 95.
46. Попко В.В. Постнюрберзький розвиток концепції міжнародного злочину. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 4(14). С. 144-163. С. 144.
47. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти. Київ, 2018. 208 с. С. 52.
48. Case Concerning Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgement [14 February 1982] ICJ Rep 3. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/121/121-20020214-JUD-01-00-EN.pdf> (Дата звернення: 23.08.2022).

49. Judgement of the Nuremberg International Military Tribunal (1 October 1946) in The Trial of German Major War Criminals. Proceedings of the International Military Tribunal sitting at Nuremberg, Germany, Part 22 (22nd August 1946 to 1st October 1946) 56 URL: https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
50. Bridge J.W. The Case for an International Court of Criminal Justice and the Formulation of International Criminal Law. *International Criminal Law Quarterly*, 1964, № 13(4), p. 1255-1283, p. 1281.
51. Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis of 8 August 1945. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
52. Special Proclamation on the Establishment of an International Military Tribunal for the Far East of 19 January 1946. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
53. UNSC Res. 827 (25 May 1993) UN Doc S/RES/827. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
54. UNSC Res. 955 (8 August 1994), UN Doc S/RES/955. URL: [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FRES%2F955\(1994\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=S%2FRES%2F955(1994)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False) (Дата звернення: 23.08.2022).
55. United Nations Charter of 26 June 1945. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (Дата звернення: 23.08.2022).
56. Yugoslavia and Successor States: Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, North Macedonia, Serbia, Slovenia. URL: <https://www.un.org/en/about-us/member-states/yugoslavia> (Дата звернення: 23.08.2022).

- 57.UNSC Res. 1503 (28 August 2003) UN Doc S/RES/1503. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
- 58.Kerr R. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: An Exercise in Law, Politics, and Diplomacy. Oxford: Oxford University Press, 2004. 459 p. P. 128-129.
- 59.Blaškić case (Decision) IT-95-14/00-T (3 April 1996). URL: <https://www.icty.org/x/cases/blaskic/tdec/en/960403.pdf> (Дата звернення: 23.08.2022).
- 60.UNSC Res. 827 (25 May 1993) UN Doc S/RES/827. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
- 61.The Rome Statute of the International Criminal Court - A Commentary. Cassese A. (ed.) Oxford: Oxford University Press, 2002. 810 p. P. 23.
- 62.Report of the Secretary-General pursuant to Para 2 of SCRes 808 (3 May 1993) UN Doc S/25704 (1993). URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_re808_1993_en.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
- 63.Abels D. Prisoners of the International Community. The Legal Position of Persons Detained at International Criminal Tribunals. Hague: TMC Asser Press, 2012. 874 p. P. 478.
- 64.Vermeulen G., E. Ree. Offender Reintegration and Rehabilitation as a Component of International Criminal Justice. Antwerpen: Maklu, 2014. 234 p. P. 84-85.
- 65.Statute of the Special Tribunal for Lebanon. Art. 29. URL: https://www.stl-tsl.org/sites/default/files/documents/legal-documents/statute/Statute_of_the_Special_Tribunal_for_Lebanon___English.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
- 66.Agreement with Italy on enforcement of sentences: a balanced compromise between international and domestic law. URL: <https://www.icty.org/en/press/agreement-italy->

enforcement-sentences-balanced-compromise-between-international-and-domestic
(Дата звернення: 23.08.2022).

67. Sluiter G. State cooperation in the enforcement of sentences. Research handbook on the international penal system. R. Mulgrew, D. Abels (eds.). Edward Elgar, 2016. p. 229-249. P. 237.
68. Order Designating the State in Which Radislav Krstić Is to Serve the Remainder of His Sentence. MICT-13-46-ES.1/D3-D1/19 July 2013. URL <https://www.legal-tools.org/doc/6dfbc5> (Дата звернення: 23.08.2022).
69. Taylor SCSL-03-01-ES (Decision_ on Public with Public and Confidential Annexes Charles Taylors Motton for Termination of Enforcement of Sentence in the United Kingdom n 45 for Transfer to Rwanda, 30 January 2015). URL: <https://www.legal-tools.org/doc/e7a83f> (Дата звернення: 23.08.2022).
70. Статут Трибуналу по Югославії
URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf
71. Agreement between the United Nations and the Government of the Kingdom of Belgium on Enforcement of Sentences Handed Down by the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Member_States_Cooperation/enforcement_agreement_belgium_02_05_07_en.pdf (Дата звернення: 23.08.2022).
72. Vinter and others v the United Kingdom Applications nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10 [GC] Judgment of 9 July 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=002-7652&filename=002-7652.pdf> (Дата звернення: 23.08.2022).
73. Van Zyl Smit, D. Determinate and indeterminate sentences of imprisonment in international criminal justice. R. Mulgrew, D. Abels (eds.). Edward Elgar, 2016. p. 80-101. P. 98.
74. Soufi J. Structure, Functions and Initial Achievements of the Mechanism for International Criminal Tribunals (MICT). *International Criminal Law Review*. 2015. № 1. P. 71-89. P.

- 75.Пилипенко В.П. Деякі питання співробітництва України та Міжнародного кримінального суду: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 273-279.
- 76.Hunter E. The International Criminal Court and Positive Complementarity: The Impact of the ICC's Admissibility Law and Practice on Domestic Jurisdictions. A thesisThesis submitted for assessment with a view to obtaining the degree of Doctor of Laws of the European University Institute Florence, 11 November, 2014. 292 p. P. 24.
- 77.International Law Commission Study Group on Fragmentation. Fragmentation of International Law: Topic (a): The Function and Scope of the Lex Specialis Rule and the Question of "Self Contained Regimes": An Outline' (2003) 55th Session, ILC 2. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/573157> (Дата звернення: 25.08.2022).
- 78.O'Flaherty M, O'Brien C. Reform of UN Human Rights Treaty Monitoring Bodies: A Critique of the Concept Papere of the High Commissioner's Proposal for a Unified Standing Treaty Body. *Human Rights Law Review*. 2007. № 7. P. 141-164. P. 143.
- 79.Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (Дата звернення: 25.08.2022).
- 80.Megret F. Too Much of a Good Thing? Implementation and the Uses of Complementarity. *The International Court and Compementarity: From Theory to Practice* (C. Stahn ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2011. P. 289-333. P. 295.
- 81.Попко В.В. Принцип компліментарності в міжнародному кримінальному праві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 82. С. 164-174. С. 166.
- 82.Верле Г. Принципи міжнародного кримінального права: підручник.. Пер. з англ. С. В. Саяпіна. Одеса: Фенікс, 2011. 910 с. С. 69.
- 83.Дрьоміна Н.В. Принцип компліментарності юрисдикції Міжнародного кримінального суду. *Актуальні проблеми політики*. 2005. Вип. 26. С. 183-191. С. 185.
- 84.Prosecutor v. Tihomir Blaskic, Appeals Chamber, Judgment on the Request of the Republic of Croatia for Review of the Decision of Trial Chamber II of 18 July 1997,

- 29 October 1997. Para. 47. URL:
<https://www.refworld.org/cases,ICTY,4146f1b24.html> (Дата звернення:
 25.08.2022).
- 85.Howse R., Teitel R. Beyond Compliance: Rethinking Why International Law Really Matters. *Global Policy Journal*. 2010. № 1. P. 127-187. P. 127.
- 86.Olasolo H., Carnero-Royo E. The Application of the Principle of Complementarity to the Decision of Where to Open an Investigation: The Admissibility of Situations. *The International Criminal Court and Complementarity: From Theory to Practice*. C. Stahn (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2011. P. 370-412. P. 374.
- 87.Ellis M.S. The International Criminal Court and Its Implication for Domestic Law and National Capacity Building. *Florida Journal of International Law*. 2002. Vol. 15. Issue 2. P. 215-248. P. 231.
- 88.Open Society Justice Initiative. International Crimes, Local Justice: A Handbook for Rule of Law Policymakers, Donors, and Implementers. Open Society Foundations 2011. URL: <https://asp.icc-cpi.int/complementarity/open-society-justice-initiative>. (Дата звернення: 25.08.2022).
- 89.Bekou O. Crimes at Crossroads Incorporating International Crimes at the National Level. *Journal of International Criminal Justice*. 2012. № 10. P. 677-718. P. 678.
- 90.Bekou O. In the Hands of the State: Implementing Legislation and Complementarity. *The International Criminal Court and Complementarity: From Theory to Practice* C. Stahn (ed.) Cambridge: Cambridge University Press, 2011. P. 839-902. P. 878.
- 91.Henckaerts J.M. Study on Customary International Humanitarian Law: A Contribution to the Understanding and Respect for the Rule of Law in Armed Conflict. *International Review of the Red Cross*, March 2005 177. URL: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc_857_9.pdf (Дата звернення: 25.08.2022).
- 92.Arajärvi N.J., The Changing Nature of Customary International Law: Methods of Interpreting the Concept of Custom in International Criminal Tribunals. European University Institute 2011. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/31494> (Дата звернення: 25.08.2022).

93. ICC Assembly of States Parties. Report of the Bureau on Stocktaking: Taking Stock of the Principle of Complementarity: Bridging the Impunity Gap. URL: https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/RC2010/RC-11-Annex.V.c-ENG.pdf (Дата звернення: 27.08.2022).
94. Bassiouni M.C. Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identifying International Procedural Protections and Equivalent Protections in National Constitutions. *Duke Journal of Comparative and International Law*. 1993. № 3. P. 235-298. P. 247-248.
95. International Criminal Court. Legal Tools' (Legal Tools Project of the International Criminal Court. URL: <http://www.legal-tools.org/en/overview-of-the-tools>. (Дата звернення: 27.08.2022).
96. Ecklemans F.C. Taxonomy by Consensus: The ICC Keywords List of the Legal Tools. *Active Complementarity: Legal Information Transfer*. Bergsmo M. (ed.). Torkel: Opsahl Academic Publisher, 2011. P. 143-180. P. 156.
97. Bekou O. Building Databases for the ICC Legal Tools Project: Data Structures and the National Implementing Legislation Database. *Active Complementarity: Legal Information Transfer*. Bergsmo M. (ed.). Torkel: Opsahl Academic Publisher, 2011. P. 109-142. P. 140.
98. Prosecutor of the International Criminal Court. Election of the Prosecutor, Statement by Mr. Luis Moreno Ocampo. Press Release ICC-OTP-20030502-10. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/icc-election-prosecutor-statement-mr-moreno-ocampo> (Дата звернення: 27.08.2022).
99. ICC Office of the Prosecutor. Informal Expert Paper: The Principle of Complementarity in Practice. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/20BB4494-70F9-4698-8E30-907F631453ED/281984/complementarity.pdf> (Дата звернення: 27.08.2022).
100. ICC signs co-operation agreement with Commonwealth to jointly support states implementing international criminal law. URL: <https://thecommonwealth.org/news/icc-signs-co-operation-agreement-commonwealth-jointly-support-states-implementing> (Дата звернення: 27.08.2022).

101. Exchange of Letters Between the International Criminal Court and the General Secretariat of the Organization of American State for the Establishment of a Framework Cooperation Agreement 2011 (ICC-PRES/08-02-11). URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/824CDB02-5EA2-4E1D-ABF4-3F297C1240E9/283263/ExchangeofletterswithOAS.pdf>. (Дата звернення: 27.08.2022).
102. Agreement between the International Criminal Court and the European Union on Cooperation and Assistance 2006 (ICC-PRES/01-01-06). URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/6EB80CC1-D717-4284-9B5C-03CA028E155B/140157/ICCPRES010106_English.pdf. (Дата звернення: 27.08.2022).
103. Kress C. Prost K. Article 93: Other Forms of Cooperation. *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court : observers' notes, article by article*. O. Triffterer (ed). Nomos, 2008. P 1586-1602. P. 1588.
104. ICC Assembly of States Parties. ICC/ASP/10/Res.5 Strengthening the International Criminal Court and the Assembly of States Parties. URL: https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP10/Resolutions/ICC-ASP-10-Res.5-ENG.pdf (Дата звернення: 27.08.2022).
105. ICC Office of the Prosecutor. Report on the Activities Performed during the First Three Years (June 2003 – June 2006). URL: <https://www.icc-cpi.int/news/report-activities-performed-during-first-three-years-june-2003-june-2006> (Дата звернення: 27.08.2022).
106. ICC Office of the Prosecutor. Paper on Some Policy Issues before the Office of the Prosecutor. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/1FA7C4C6-DE5F-42B7-8B25-60AA962ED8B6/143594/030905_Policy_Paper.pdf (Дата звернення: 27.08.2022).
107. Resolution ICC-ASP/8/Res.3. ICC-ASP/8/Res.3 Strengthening the International Criminal Court and the Assembly of States Parties.
108. Judge Philippe Kirsch, President of the International Criminal Court, Opening Remarks at the Fifth Session of the Assembly of States Parties of 23 November 23.

- URL: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/aspdocs/library/organs/presidency/?PK_20061123_.en.pdf (Дата звернення: 29.12.2022).
109. Best Practices Manual for United Nations – International Criminal Court Cooperation pursuant to The Relationship Agreement between the United Nations and the International Criminal Court and General Assembly resolution 58/318, UNGA Res. 58/318 (13 September 2004). URL: <http://archive.iccnw.org/documents/GA%20Resolution%20UN-ICC.%2013Sept04.pdf> (Дата звернення: 29.12.2022).
110. Oosterveld V. et al. The Cooperation of States with the International Criminal Court. *Fordham International Law Journal*. 2001. № 25(3). P. 767-784. P. 768.
111. International Criminal Court. Rules of Procedure and Evidence. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Rules-of-Procedure-and-Evidence.pdf> (Дата звернення: 29.12.2022).
112. ICC Press Release. Situation in Palestine, 3 April 2012. URL: <https://www.icccpi.int/NR/rdonlyres/C6162BBF-FEB9-4FAF-AFA9-836106D2694A/284387/SituationinPalestine030412ENG.pdf> (Дата звернення: 29.12.2022). Див. також: Ronen Y. ICC Jurisdiction over Acts Committed in the Gaza Strip: Article 12(3) of the ICC Statute and Non-State Entities. *Journal of International Criminal Justice*. 2010. № 8(1). P. 2-17. P. 3.
113. Situation on Registered Vessels of Comoros, Greece and Cambodia. URL: [https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-COM-Article_53\(1\)-Report06Nov2014Eng.pdf](https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/OTP-COM-Article_53(1)-Report06Nov2014Eng.pdf) (Дата звернення: 29.12.2022).
114. Report on Preliminary Examination activities, ICC Office of the Prosecutor URL: <https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/63682f4e-49C8-445d-8C13310a4f3aeC2/284116/otpreportonpreliminaryexaminations13december2011.pdf> (Дата звернення: 29.12.2022).
115. Віденська конвенція про право міжнародних договорів, 1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (Дата звернення: 29.12.2022).

116. Askar Y. Implementing International Humanitarian Law from the Ad Hoc Tribunals to a Permanent International Criminal Court. London: Routledge, 2004. 387 p. P. 58-59.
117. Report on Preliminary Examination Activities 2017. URL: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2017-PE-rep/2017-otp-rep-PE_ENG.pdf (Дата звернення: 29.12.2022).
118. The Prosecutor v. Uhuru Muigai Kenyatta (Decision on the implementation of the request to freeze assets) ICC01/09-02/11-931 (8 July 2014). URL: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2014_06208.PDF (Дата звернення: 29.12.2022).
119. Bemba et al case (Judgment on the appeal of the Prosecutor against the decision) ICC-ACRed-01/16 (15 February 2016). URL: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_01145.PDF (Дата звернення: 29.12.2022).
120. Triffterer O., Amboss K. The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary. New York: Hart, 2016. 1789 p. P. 1051. Див. також: Akande D. International Law Immunities and the International Criminal Court. American Journal of International Law. 2004. № 98(3). P. 407-429. P. 420.
121. Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), International Court of Justice (ICJ), 14 February 2002. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/121/121-20020214-JUD-01-00-EN.pdf> (Дата звернення: 29.12.2022).
122. Broomall B. International Justice and the International Criminal Court: Between State Sovereignty and International Justice. Oxford: Oxford University Press, 2003. 385 p. P. 144-145; Wirth S. Immunities, Related Problems and Article 98 of the Rome Statute. *Criminal Law Forum*. 2001. № 12(4). P. 429-461. P. 456.
123. Gaeta P. Official Capacity and Immunities. The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary. A. Cassese (ed.) Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 975-121. P. 991.
124. Prosecutor v. Al Bashir. Decision of 12 December 2011. ICC-02/05-01/09. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/05-01/09-139-0>. (Дата звернення: 29.12.2022).

125. Assembly/AU/Dec. 245(XIII) Rev.1 of 3 July 2009. URL: https://au.int/sites/default/files/decisions/9560-assembly_en_1_3_july_2009_auc_thirteenth_ordinary_session_decisions_declarations_message_congratulations_motion_0.pdf (Дата звернення: 29.12.2022).
126. Oppenheim L.F. International Law. Vol. 1: Peace. London: Longmans, 1912. 550 p. P. 506.
127. Pablo Nájera (France) v. United Mexican States (Decision No 30-A of 19 October 1928) 5 RIAA 466, 470. URL: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1934.12.12_oscar_chinn.htm (Дата звернення: 29.12.2022).
128. Report of the International Law Commission' of 7 August 2019. GA Res. A/74/10. URL: https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/a_74_10_advance.pdf (Дата звернення: 29.12.2022).
129. Tomuschat C. Reconceptualizing the Debate on Jus cogens and obligations Erga Omnes: Concluding Observations. *The Fundamental Rules of the International Legal Order: Jus Cogens and Obligations Erga Omnes*. C. Tomuschat, J. Thouvenin (eds.). The Hague: Martinus Nijhoff, 2006. P. 426-500. P. 430.
130. Case Concerning Barcelona Traction, Light, and Power Company, Ltd (Belgium v. Spain) (Merits, Second Phase) [1970] ICJ Rep 3. URL: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf> (Дата звернення: 29.12.2022).
131. Tams C.J., Asteriti A. Erga Omnes, Jus Cogens and Their Impact on the Law of State Responsibility. *The International Responsibility of the European Union: European and International Perspectives*. M. Evans (ed.). Oxford: Hart, 2013. P. 166-197. P. 168.
132. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) (Preliminary Objections) [1996] ICJ Rep. 595. URL: www.icj-cij.org/files/case-related/91/8618.pdf (Дата звернення: 29.12.2022).

133. Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS XVI. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3930.html> (Дата звернення: 29.12.2022).
134. UN Security Council, Security Council resolution 1593 (2005) [on Violations of International Humanitarian Law and Human Rights Law in Darfur, Sudan], 31 March 2005, S/RES/1593 (2005). URL: <https://www.refworld.org/docid/42bc16434.html> (Дата звернення: 29.12.2022).
135. UN Security Council, Security Council resolution 1970 (2011) [on establishment of a Security Council Committee to monitor implementation of the arms embargo against the Libyan Arab Jamahiriya], 26 February 2011, S/RES/1970 (2011). URL: <https://www.refworld.org/docid/4d6ce9742.html> (Дата звернення: 29.12.2022).
136. International Commission of Inquiry on Darfur, Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the Secretary-General of 1 February 2005 UN Doc S/2005/60. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/540780> (Дата звернення: 29.12.2022); UNCHR 'Human Rights Council Report' (25 February 2011) UN Doc A/HRC/RES/S-15/1. URL: https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/hrc-s-15-1_auv.pdf (Дата звернення: 29.12.2022);
137. Charney J.I. Editorial Comments: International Criminal Law and the Role of Domestic Courts. *American Journal of International Law*. 2001. № 95. P. 120-129. P. 120.
138. Lee R.S. The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute: Issues, Negotiations, Results. The Hague: Kluwer Law International, 1999. 685 p. P. 47-51.
139. Doherty K.L., McCorack T.L. "Complementarity" as a Catalyst for Comprehensive Domestic Penal Legislation. *U.C. Davis Journal of International Law and Policy*. 1999. No 5. P. 147-191. P. 149.
140. Загальна декларація прав людини Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Дата звернення: 03.04.2023).

141. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Дата звернення: 03.04.2023).
142. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, 1955. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (Дата звернення: 03.04.2023).
143. Wilson R. Challenging Restorative Justice. *Human Rights Dialogue*. 2002. №2. P. 15-59. P. 15.
144. Villa-Vicencio C. Why Perpetrators Should not Always be Prosecuted: Where the International Criminal Court and the Truth Commissions Meet. *Emory Law Journal*. 2000. № 49. P. 205-240. P. 217.
145. Le Mon C.J. Rwanda's Troubled Gacaca Courts. URL: <https://acjr.org.za/resource-centre/Gacaca.pdf> (Дата звернення: 05.04.2023).
146. Bassiouni M.C. Universal Jurisdiction for International Crimes: Historical Perspectives and Contemporary Practice. *Virginia Journal of International Law*. 2001. № 42. P. 81-102. P. 84.
147. Vienna Convention on Diplomatic Relations of 1961, Art. 31(l). URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf (Дата звернення: 05.04.2023).
148. Bleich J.L. Report of the International Law Association: Published Jointly with Association Internationale de Droit Penal. *Journal of International Law and Policy*. 1997. № 25. P. 281-290. P. 289.
149. Stephenson M.C. Court of Public Opinion: Government Accountability and Judicial Independence. *Journal of Law, Economics, and Organization*. 2004. Vol. 20. P. 379-399. P. 392.
150. Основні принципи незалежності судових органів Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text (Дата звернення: 05.04.2023).

151. У світі налічується більше сотні збройних конфліктів – МКЧХ. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2005163-u-sviti-nalichuyetsya-bilshe-sotni-zbroynikh-konfliktiv-mkchkh> (Дата звернення: 05.04.2023).
152. Chimimba T.P. Establishing the Enforcement Regime. *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute*. R.S. Lee (ed.). The Hague: Brill-Nijhoff, 1999. 700 p. P. 345.
153. Kress K., Sluiter G. Preliminary Remarks. *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. A. Cassese et al. eds. Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 1751-1781. P. 1753.
154. Schabas W.A. *The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 1408 p. P. 1066.
155. Regulations of the Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Regulations-of-the-Court.pdf> (Дата звернення: 29.12.2022).
156. Striiards G.A. Article 103: Role of States in Enforcement of Sentences of Imprisonment. *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court: Observer's Notes, Article by Article*. O. Trifftener (ed). Nomos, 2008. P 1647-1700. P. 1653.
157. Headquarters Agreement Between the International Criminal Court and the Host State, June 7, 2007, ICC-BD/04-01-08. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/99A82721-ED93-4088-B84D-7B8ADA4DD062/280775/ICCBD040108ENG1.pdf>. (Дата звернення: 29.12.2022).
158. Prost K. Enforcement. *The International Criminal Court: Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence*. R. S. Lee (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2001. P. 673-687. P. 675.
159. Clark R.S. Article 106: Supervision of Enforcement of Sentences of Imprisonment, *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court: Observer's Notes, Article by Article*. O. Trifftener (ed). Nomos, 2008. P 1753-1789. P. 1753.
160. Agreement between the International Criminal Court and the Government of the Republic of Finland on the Enforcement of Sentences of the International Criminal

- Court of 1 June 2010, ICC-PRES/07-01-11. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/F21AB53F-7257-45C8-A5EB-42B17D86B65B/283222/SentencingAgreementwithFinland> (Дата звернення: 29.12.2022).
161. Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the International Criminal Court on the Enforcement of Sentences imposed by the International Criminal Court of 8 November 2007. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/C540B3EF-F3FF-4AD0-93F5-DA85E96B1522/0/ICCPres040107ENG.pdf> (Дата звернення: 10.02.2023).
162. Agreement between the International Criminal Court and the Government of the Federal Government of Austria on the Enforcement of Sentences of the International Criminal Court of 27 October 2005, ICC-PRES/01-01-05. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/975246DC-383B-42EF-A78B-D0773BEB20A4/140155/ICCPRES010105_en.pdf. (Дата звернення: 29.12.2022).
163. Abtagi H., Koh S.A. The Emerging Enforcement Practice of the International Criminal Court. *Cornell International Law Journal*. 2012. Vol. 45. Issue 1. P. 1-24. P. 17.
164. Fife R.E. Penalties. *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute*. R.S. Lee (ed.). The Hague: Brill-Nijhoff, 1999. P. 319-356. P. 345.
165. Establishment of a Fund for the Benefit of Victims of Crimes Within the Jurisdiction of the Court, and of the Families of Such Victims, Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, 1st Sess., 3d plen. mtg. at 12, ICC-ASP/1/Res.6 of 9 September 2022. URL: https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/Resolutions/ICC-ASP-ASP1-Res-06-ENG.pdf. (Дата звернення: 10.02.2023).
166. Regulations of the Registry URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Regulations-of-the-Registry.pdf>
167. Johansen S. The Human Rights Accountability Mechanisms of International Organizations. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 417 p. P. 234.

168. FAQ about Detention put to Terry Jackson, Chief Custody Officer of the ICC.
URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/36551B4E-9CED-49B6-BA14-9BA4F05F0043/278471/ICCNL7200604_En.pdf (Дата звернення: 02.03.2023).
169. Wijk J., Cupido M. Testifying behind the Bars: Detained ICC Witnesses and Human Rights Protection. *The Law and Practice of the International Criminal Court*. C. Stahn (ed). Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 1100-1158. P. 1112.
170. Judgment on the Appeal of Mr. Thomas Lubanga Dyilo against the Decision on the Defence Challenge to the Jurisdiction of the Court pursuant to article 19(2) (a) of the Statute [2006] ICC-01/04-01/06-772 para 37. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/06-772> (Дата звернення: 18.05.2023).
171. Decision on Mr Mathieu Ngudjolo's Complaint Under Regulation 221(1) of the RoR [2009] ICC-RoR217-02/08-8. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_02787.PDF (Дата звернення: 12.05.2023).
172. van Zyl D. Snacken S. Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2009. 509 p. P. 306.
173. Rodley N., Pollard M. The Treatment of Prisoners under International Law. Oxford: Oxford University Press, 2009. 719 p. P. 135-136.
174. Presidency, Decision on Mr Mathieu Ngudjolo's Complaint Under Regulation 221(1) of the RoR [2009] ICC-RoR217-02/08-8. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_02787.PDF (Дата звернення: 12.05.2023).
175. Presidency, Reasons for the decision on the Applications for judicial review of Mr Jean-Pierre Bemba Gombo of 10 and 11 November 2008 [2008] ICC-01/05-01/08-31. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RelatedRecords/CR2017_07036.PDF (Дата звернення: 12.05.2023).
176. Decision on the request for judicial review (bedding) [2012] ICC-RoR221-03/ 12-4-Red. URL: <https://www.icc-cpi.int/fr/court-record/icc-ror221-03/12-4-red>. (Дата звернення: 12.05.2023).

177. Регламент Секретаріату. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Regulations-of-the-Registry.pdf>
178. Decision on the Application of Mr. Germain Katanga in respect of the new policy in the detention centre on the registration of telephone contacts [2009] ICC-RoR221-02/09-6-Corr. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2010_039.07.PDF (Дата звернення: 14.05.2023).
179. Decision on the Application to review the “Decision on Complaint to the Registrar concerning Supported Family Visit” (Public redacted version) [2016] ICC-RoR221-02/16-3-Red. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-ror221-02/16-3-red> (Дата звернення: 14.05.2023). Параграф 21.
180. Order concerning the Applications for judicial review of Mr Jean-Pierre Bemba Gombo of 10 and 11 November 2008 [2008] ICC-01/05-01/08-245. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/05-01/08-245> (Дата звернення: 15.05.2023).
181. Decision on the request for judicial review (administration of medicine by guards) [2012] ICC-RoR221-01/12-6-Red. URL: <https://www.icc-cpi.int/fr/court-record/icc-ror221-01/12-6-red> (Дата звернення: 15.05.2023).
182. Operational mandate of the Independent Oversight Mechanism (2013) Annex to ICC Doc ICC-ASP/12/Res.6. URL: https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/Publications/Compendium/Resolution-IOM-ENG.pdf (Дата звернення: 15.05.2023).
183. Annual Report of the Head of the Independent Oversight Mechanism, ICC-ASP/21/8. URL: <https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/2022-11/ICC-ASP-21-8-ENG.pdf> (Дата звернення: 15.05.2023).
184. Decision on the schedule and conduct of the confirmation hearing, Prosecutor v. Lubanga [2006] ICC-01/04-01/06-678. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/06-678> (Дата звернення: 16.05.2023).
185. Decision on the Registry Submission Pursuant to Rule 33(B) Following the President’s Decision of 17 December 2008, Prosecutor v. Seselj, Case No ICTY-03-

- 67-T. URL: <https://cld.irmct.org/assets/filings/Decision-on-the-Registry-submission-pursuant-to-rule-33B-following-the-Presidents-decision-of-17-December-2008.pdf>. (Дата звернення: 16.05.2023).
186. Decision on Jean-Bosco Barayagwiza's Urgent Motion Requesting Privileged Access to the Appellant without Attendance of Lead Counsel, Prosecutor v. Nahimana et al., Case No ICTR-99-52-A. URL: <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Decision/NotIndexable/ICTR-99-52/MS49507R0000550948.PDF/> (Дата звернення: 16.05.2023).
187. Decision on Hassan Ngeze's Motion to Set Aside President Møse's Decision and Request to Consummate His Marriage, Prosecutor v. Nahimana et al., Case No ICTR-99-52-A. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/23a46d/pdf/> (Дата звернення: 16.05.2023).
188. Meester K. Investigation, Coercive Measures, Arrest and Surrender. *International Criminal Procedure: Principles and Rules*. B. Sluiter et al. (eds). Oxford: Oxford University Press, 2013. P. 109-137. P. 119.
189. Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir ICC-02/05-01/09 of 4 March 2009. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_01517.PDF (Дата звернення: 12.05.2023). Параграф 63.
190. African Union Peace and Security Council. Report of the African Union High-Level Panel on Darfur of 29 October 2009. URL: <https://www.peaceau.org/en/article/peace-and-security-council-207th-meeting-at-the-level-of-the-heads-of-state-and-government> (Дата звернення: 12.05.2023).
191. Situation in Darfur, Sudan ICC-02/05. URL: <https://www.icc-cpi.int/darfur>. (Дата звернення: 12.05.2023).
192. Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al Bashir ICC-02/05-01/09 of 4 March 2009. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2009_01517.PDF (Дата звернення: 12.05.2023). Параграф 4.

193. Prosecutor v. Al Bashir, Case No. ICC-02/05-01/09 OA2, Request to All States Parties to the Rome Statute for the Arrest and Surrender of Omar Al Bashir. Judgment of 6 May 2016. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2019_02593.PDF (Дата звернення: 21.05.2023).
194. У світі нова країна - Південний Судан. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/world/2011/07/110708_south_sudan_as (Дата звернення: 21.05.2023).
195. Barnes G.P. The International Criminal Court's Ineffective Enforcement Mechanisms: The Indictment of President Omar Al Bashir. Fordham International Law Journal. 2011, Vol. 34, Issue 6. P. 1584-1619. P. 1605-1606.
196. BBC News. Vow to pursue Sudan over 'crimes'. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7639046.stm> (Дата звернення: 24.05.2023).
197. Rometius S. ICC's Jurisdiction and Enforcement Power: Taking Bashir Case as an Example. URL : <https://medcraveonline.com/FRCIJ/iccscrquos-jurisdiction-and-enforcement-power---taking-bashir-case-as-an-example.html> (Дата звернення: 18.05.2023).
198. Assembly of the Africa Union, Decision on the Meeting of African States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC), Doc. Assembly/AU/I3(XIII). URL: <https://reliefweb.int/report/sudan/decision-meeting-african-states-parties-rome-statute-international-criminal-court-icc> (Дата звернення: 22.05.2023).
199. Prosecutor v. Al Bashir, Case No. ICC-02/05-01/09, Second Warrant of Arrest for Omar Hassan Ahmad Al Bashir (july 12, 2010). URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/05-01/09-95> (Дата звернення: 22.05.2023).
200. Soares C. Claire Soares, Sudan's Leader Defies Genocide Warrant with Trip to Old Enemy Chad. The Independent. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/africa/sudan-s-leader-defies-genocide-warrant-with-trip-to-old-enemy-chad-2032167.html> (Дата звернення: 22.05.2023).

201. Minow M., True-Frost C., Whiting A. The First Global Prosecutor: Promise and Constraints. Michigan: University of Michigan Press, 2015. 390 p. P. 276.
202. Prosecutor v. Bashir, Case No. ICC-02/05-01/09, Decision Informing the United Nations Security Council and the Assembly of the States Parties to the Rome Statute about President Omar Al-Bashir's Recent Visit to the Republic of Chad (Aug. 27, 2010). URL: <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/doc/doc931075.pdf> (Дата звернення: 24.05.2023).
203. Press Release, African Union, On the Decision of the Pre-Trial Chamber of the ICC Informing the UN Security Council and the Assembly of the State Parties to the Rome Statute about the Presence of President Omar Hassan Al Bashir of the Sudan in the Territories of the Republic of Chad and the Republic of Kenya (Aug. 29, 2010). URL: <https://appablog.wordpress.com/2010/08/29/african-union-commission-press-release-on-the-decision-of-the-pre-trial-chamber-of-the-icc-informing-the-un-security-council-and-the-assembly-of-the-state-parties-to-the-rome-statute-about-the-prese/> (Дата звернення: 24.05.2023).
204. Prosecutor v. Al Bashir, Case No. ICC-02/05-01/09, Prosecution Notification of Possible Travel to a State Party in the Case of The Prosecutor v Omar Al Bashir. URL : <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/05-01/09-3> (Дата звернення: 24.05.2023).
205. Press Release, African Union, The Chairperson of the Commission Expresses Deep Concern about the New Decision of the ICC Pre-Trial Chamber I on Sudan and Its Impact on the Ongoing Peace Processes in Sudan, (July 16, 2010). URL: <https://reliefweb.int/report/sudan/communiqu%C3%A9-chairperson-commission-expresses-deep-concern-about-new-decision-icc-pre> (Дата звернення: 22.05.2023).
206. Barigaba J. We'll Get Bashir Soon, Says International Criminal Court. URL: <https://allafrica.com/stories/201006141335.html> (Дата звернення: 24.05.2023).
207. Prosecutor v. Al Bashir, Case No. ICC-02/05-01/09, Decision Requesting Observations about Omar Al-Bashir's Recent Visit to the Republic of Chad, at 1 (August. 18, 2011). URL: <https://www.icc->

- [cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_04203.PDF](https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2012_04203.PDF) (Дата звернення: 24.05.2023).
208. York J. African Union demands ICC exempt leaders from prosecution. URL: <https://www.theglobeandmail.com/news/world/african-union-demands-icc-to-protect-leaders-from-prosecution/article14850866/> (Дата звернення: 24.05.2023).
209. Hartleb T. Laughter as court told al-Bashir has left. URL: <https://www.news24.com/News24/Laughter-as-court-told-al-Bashir-has-left-20150615> (Дата звернення: 24.05.2023).
210. India-Africa summit: Arrest Sudan President Omar al-Bashir, demands Amnesty International. URL: <https://indianexpress.com/article/world/world-news/india-africa-summit-arrest-sudan-president-omar-al-bashir-demands-amnesty-international/#sthash.3TKYElzZ.dpuf> (Дата звернення: 24.05.2023).
211. Prosecutor v. Bashir, Case No. ICC-02/05-01/09, Decision on the non-compliance by the Republic of Uganda with the request to arrest and surrender Omar Al-Bashir to the Court and referring the matter to the United Nations Security Council and the Assembly of State Parties to the Rome Statute (July 11, 2016). URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_04947.PDF (Дата звернення: 24.05.2023).
212. In historic first, Sudan's former president Bashir stands trial over 1989 coup. URL: <https://www.france24.com/en/20200720-in-an-historic-first-in-arab-world-sudan-s-bashir-faces-trial-over-1989-coup> (Дата звернення: 24.05.2023).
213. Prosecutor v. Bashir, Case No. ICC-02/05-01/09, Registry's Second Report on the current status of cooperation with the Republic of Sudan (October 22, 2021). URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-02/05-01/20-496-anxv-teng> (Дата звернення: 24.05.2023).
214. Nouwen S. Why is the International Criminal Court so silent on Sudan? URL: <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/7/13/why-is-the-international-criminal-court-so-silent-on-sudan> (Дата звернення: 24.05.2023).
215. Prosecutor v. Bashir, Case No. ICC-02/05-01/09, Judgment in the Jordan Referral re Al-Bashir Appeal (May 6, 2019). URL: <https://www.icc->

- api.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2019_02856.PDF (Дата звернення: 24.05.2023).
216. Press Release, Organization of American States, OAS Suspends Membership of Honduras, E-219/09, (July 5, 2009). URL: https://www.oas.org/en/media_center/press_release.asp?sCodigo=e-219/09 (Дата звернення: 29.05.2023).
217. Статут Організації Об'єднаних Націй, 1945. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (Дата звернення: 30.05.2023).
218. Дроздов О.М., Дроздова О.В., Карпенко М.О., Зуєв О.В. Співробітництво із Міжнародним кримінальним судом: організаційні, юрисдикційні та кримінальні процесуальні аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. 2022, № 8. С. 484-492. С. 485.
219. Угода про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду від 10.09.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f62#Text (Дата звернення: 12.06.2023).
220. Про приєднання України до Угоди про привілеї та імунітети Міжнародного кримінального суду. Закон України від 18.10.2006 № 254-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-16#Text> (Дата звернення: 12.06.2023).
221. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 № 1-35/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text> (Дата звернення: 07.06.2023).
222. Базов О.В. Питання міжнародно-правового статусу Міжнародного кримінального суду. *Публічне право*. 2019, № 3(35). С. 46-52. С. 47.
223. Ківалов С.В. Вплив міжнародного кримінального правосуддя на світовий правопорядок. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 1. С. 7-17.

224. Слюсаренко Ю.А., Шпак Д.Р. Проблема ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. № 2. С. 18-35.
225. Кучер О.Б. Україна та міжнародний кримінальний суд: Еволюція та розвиток взаємовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: ПРАВО*. 2014. Вип. 27, т. 3. С. 179-181.
226. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року від 25.02.2014 № № 790-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text> (Дата звернення: 18.06.2023).
227. Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян». Заява Верховної Ради України від 04.02.2023 № 145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text> (Дата звернення: 18.06.2023).
228. Office of the Prosecutor. Report on Preliminary Examination Activities (2015) 12 November 2015. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/OTP-PE-rer-2015-Eng.pdf> (Дата звернення: 18.06.2023). Параграф 101.
229. Коломієць В. Суд змінив вирок окупанту Шишимаріну — замість довічного він отримав 15 років ув'язнення. URL: <https://hromadske.ua/posts/suddi-zminili-virok-okupantu-shishimarinu-zamist-dovichnogo-vin-otrimav-15-rokiv-uvyaznennya> (Дата звернення: 18.06.2023).
230. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення рф станом на 11.09.2023. URL: <https://www.gp.gov.ua/storage/uploads/fe9ec0fd-2a18-4c7c-88f1-90e5965a86c9/warcrime-11092023ua.jpg> (Дата звернення: 11.09.2023).

231. Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi and Abdullah Al-Senussi. ICC-01/11-01/11OA4 (15 August 2015). URL: <https://www.legal-tools.org/doc/2b040f/pdf/> (Дата звернення: 11.09.2023). Параграф 6.
232. Statement of the Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination in the situation in Ukraine, December 11, 2020. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-preliminary-examination-situation-ukraine> (Дата звернення: 11.09.2023).
233. Statement of ICC Prosecutor, Karim A.A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: Receipt of Referrals from 39 States Parties and the Opening of an Investigation, March 2, 2022. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-receipt-referrals-39-states> (Дата звернення: 11.09.2023).
234. Situation in Ukraine. ICC-01/22. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (Дата звернення: 11.09.2023).
235. Смирнов М.І. Перспективи та правові наслідки ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду в контексті військової агресії росії проти України. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 6. С. 98-102.
236. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova, March 17, 2023. <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and> (Дата звернення: 11.09.2023).
237. Депортація дітей України є геноцидом – юрист, за позовом якого МКС видав ордер на арешт Путіна. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-dity-putin-henotsyd/32334810.html> (Дата звернення: 11.09.2023)
238. Матола В. Чому ордер на арешт Путіна видали саме за депортацію українських дітей і чому це ознака геноциду? URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/russian-war-crimes/338325-order-na-aresht-putina> (Дата звернення: 11.09.2023).
239. PACE adopts resolution that Russia's deportation of Ukrainian children is genocide. URL: <https://mind.ua/en/news/20256649-pace-adopts-resolution-that-russias-deportation-of-ukrainian-children-is-genocide> (Дата звернення: 11.09.2023).

240. Лотоцька Н. Путін не поїде на саміт у Південній Африці, – президент ПАР.
URL: https://lb.ua/world/2023/07/19/565991_putin_poide_samit_pivdenniy.html
(Дата звернення: 11.09.2023).
241. Кремль: Путін не поїде до Індії на саміт G20. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/news-g20-putin-pyeskov/32564779.html> (Дата
звернення: 11.09.2023).
242. У Росії відреагували на ордер МКС на арешт Путіна. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/news-zakharova-aresht-putina-order/32323227.html>
(Дата звернення: 11.09.2023).
243. South Africa aware of legal obligations regarding Putin visit. URL:
<https://www.reuters.com/world/africa/south-africa-aware-legal-obligations-regarding-putin-visit-2023-03-19/> (Дата звернення: 12.09.2023).
244. Greene S. Putin Becomes a Global Outlaw. URL: <https://cepa.org/article/putin-becomes-a-global-outlaw/> (Дата звернення: 12.09.2023).
245. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Закон України від 03.05.2022 № 2236-IX. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> (Дата звернення: 13.09.2023).
246. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20231106#Text> (Дата
звернення: 13.09.2023).
247. Угода між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії від 07.08.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_k51#Text
(Дата звернення: 13.09.2023).
248. Путін у Монголії. Чому про це всі говорять і як це нашкодить Україні. URL:
<https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cgjvpy0x829o> (дата звернення:
03.01.2025).
249. Ukraine situation: ICC Pre-Trial Chamber II finds that Mongolia failed to cooperate in the arrest and surrender of Vladimir Vladimirovich Putin and refers the

- matter to the Assembly of States Parties. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-situation-icc-pre-trial-chamber-ii-finds-mongolia-failed-cooperate-arrest-and> (дата звернення: 03.01.2025).
250. Iverson J. What Does Mongolia's Failure to Arrest Putin Mean? Integrity and the War on International Law. URL: <https://opiniojuris.org/2024/09/19/what-does-mongolias-failure-to-arrest-putin-mean-integrity-and-the-war-on-international-law/> (дата звернення: 03.01.2025).
251. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Sergei Ivanovich Kobylash and Viktor Nikolayevich Sokolov. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-ivanovich-kobylash-and> (дата звернення: 03.01.2025).
252. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Sergei Kuzhugetovich Shoigu and Valery Vasilyevich Gerasimov. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-kuzhugetovich-shoigu-and> (дата звернення: 03.01.2024).
253. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього. Закон України від 21.08.2024 № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text> (дата звернення: 03.01.2025).
254. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього. Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text> (дата звернення: 03.01.2025).
255. Проект Закону про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини від 02.09.2024 № 11538. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44789> (дата звернення: 03.01.2025).
256. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку із прийняттям Закону України "Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини" від 02.09.2024 № 11539. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44790> (дата звернення: 03.01.2025).

257. Спільне звернення представників Коаліції “Україна. П’ята ранку” та Ініціативи “Трибунал для Путіна”. URL: <https://ehrh.org/pravozahysnykuzaklykayut-narodnyh-deputativ-ne-uhvalyuvaty-zakonoprojekty-%E2%84%96-11538-ta-%E2%84%96-11539/> (дата звернення: 03.01.2025).
258. Гутник В.В. Міжнародний кримінальний суд: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Випуск 80: частина 3. С. 251-257.
259. Challenges in prosecuting the crime of aggression: jurisdiction and immunities <file:///C:/Users/user/Downloads/Challenges+in+prosecuting+the+crime+of+aggression+CAVV+Advisory+report+40.pdf>
260. Luc Coˆte International criminal justice: tightening up the rules of the game URL: https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc_861_7.pdf P 133-144. P 133.
261. Coalition for the International Criminal Court Statement 23rd session of the Assembly of States Parties to the ICC Rome Statute Plenary on Cooperation “How can States Parties strengthen their support for the Court” 5 December 2024 https://asp.icc-cpi.int/sites/default/files/asp_docs/ASP23-COOP-plenary-SEGI-CICC-ENG.pdf
262. US: Trump Authorizes International Criminal Court Sanctions February 7, 2025 URL: <https://jej4tnyc.jogjaprovo.go.id/berita/detail/donald-trump-and-sanctions-on-the-international-criminal-court>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сурілова О.О. Матковський А.А. Ордер на арешт Міжнародного кримінального суду: проблеми виконання та шляхи їх вирішення. *Право і суспільство* 2025. № 2. С. 660-666 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/2_2025/91.pdf
2. Матковський А. А. Співробітництво держав з міжнародним кримінальним судом: теорія і практика *Держава та регіони Серія: Право.* 2023 р. № 2 (80). С, 283-291 URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/50.pdf
3. Матковський А. А. Виконання Україною рішень міжнародного кримінального суду *Право і суспільство* / 2023. №3. С. 380-389 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/3_2023/57.pdf
4. Матковський А. А. Вплив трибуналів ad hoc на становлення та розвиток механізму міжнародної кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 627-631. URL: www.lsej.org.ua.
5. Матковський А. А. Делегування державою повноважень міжнародним організаціям. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. №3 С.361-363. URL: www.lsej.org.ua.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Матковський А. А. Особливості виконання рішень міжнародного кримінального суду Восьмі Таврійські юридичні наукові читання матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів –Торунь: Liha-Pres,, 2023. 204с. С.191-194
2. Матковський А. А. Захист порушених прав людини внаслідок збройної агресії Права людини в період збройних конфліктів : Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.) / Нац. ун-т «Одеська юридична академія» у 2 т. Одеса, 2022. С. 322-324.

3. Матковський А. А. Прецедент ЄСПЛ як механізм забезпечення рішень міжнародних судів. Права людини – пріоритет сучасної держави : збірник матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (10 грудня 2020 року, м. Одеса) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 93-95.
4. Matkovsky Anatoliy Restrictions on human rights in the context of the fight against the COVID-19 pandemic: the approaches of the European Court of Human Rights Surilova Olena Matkovsky Anatoliy Theoretical foundations of jurisprudence: collective monograph Boston: Primedia eLaunch, 2020. 179p. Available at: DOI:10.46299/isg.2020.MONO.LEGAL.II P.101-119 URL: <http://isg-konf.com>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на 3 науково-практичних та наукових заходах: Міжнародній науково -практичній конференції Восьмі Таврійські юридичні наукові читання (м. Київ, 16–17 червня 2023 р); Міжнародній науково-практичній конференції присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» Права людини в період збройних конфліктів : Зб. матеріалів(м. Одеса, 18 листопада 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції Права людини – пріоритет сучасної держави (10 грудня 2020 р., м. Одеса)